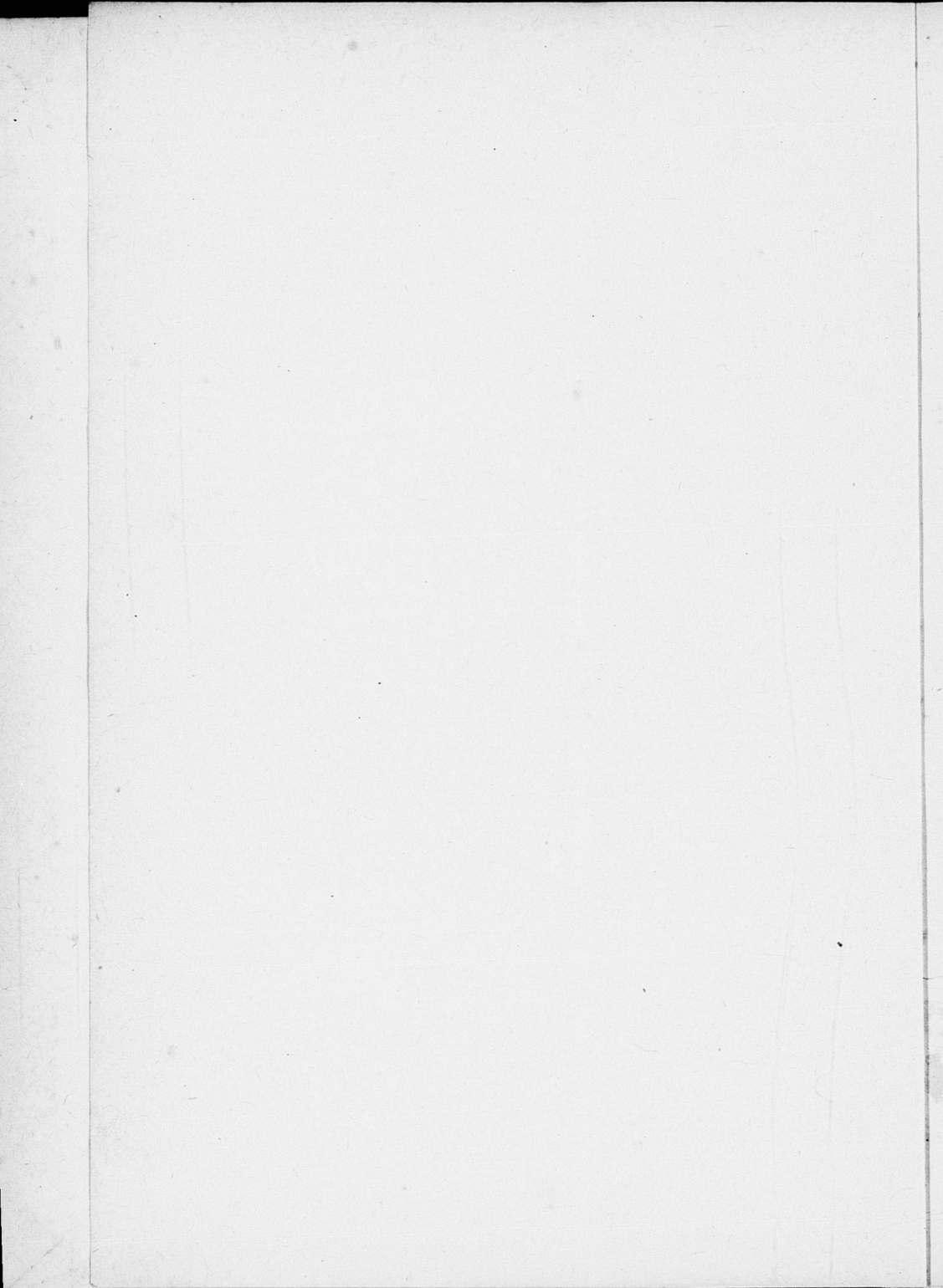

Vak 155

501

Fr. c. Marcus.

Grad 155
501

STIJLLEER

EN

POËTICA

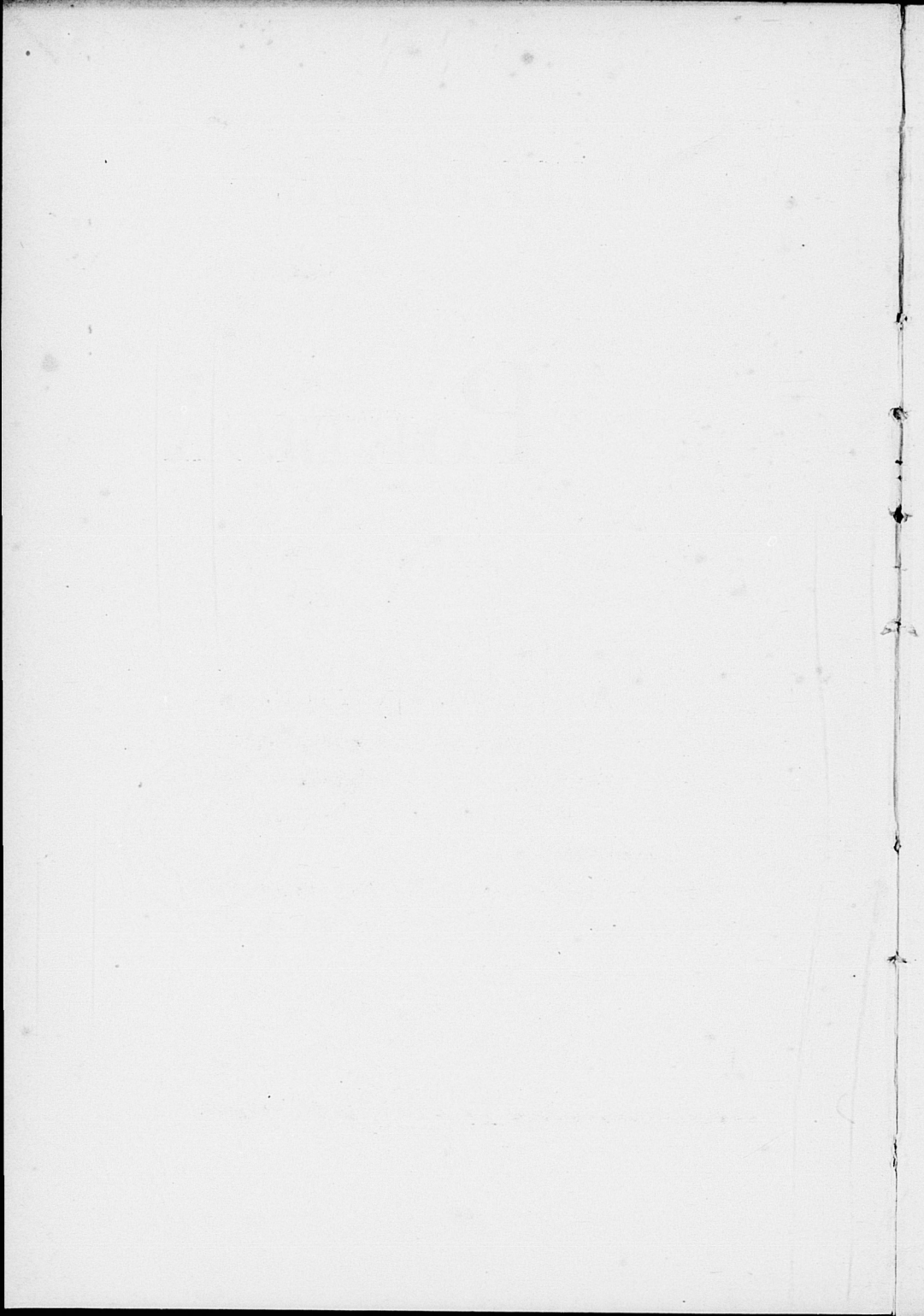
DOOR

A. H. M. RUYTEN.

L. C. G. MALMBERG, Nijmegen,

Uitgever.

* *
* *

Den leerling bij 't maken van opstellen een richtsnoer en voorbeelden; bij het lezen een begrip der verschillende kunstvormen in proza en poëzie, benevens een denkbeeld van den versbouw te geven: — ziedaar het doel van dit werkje.

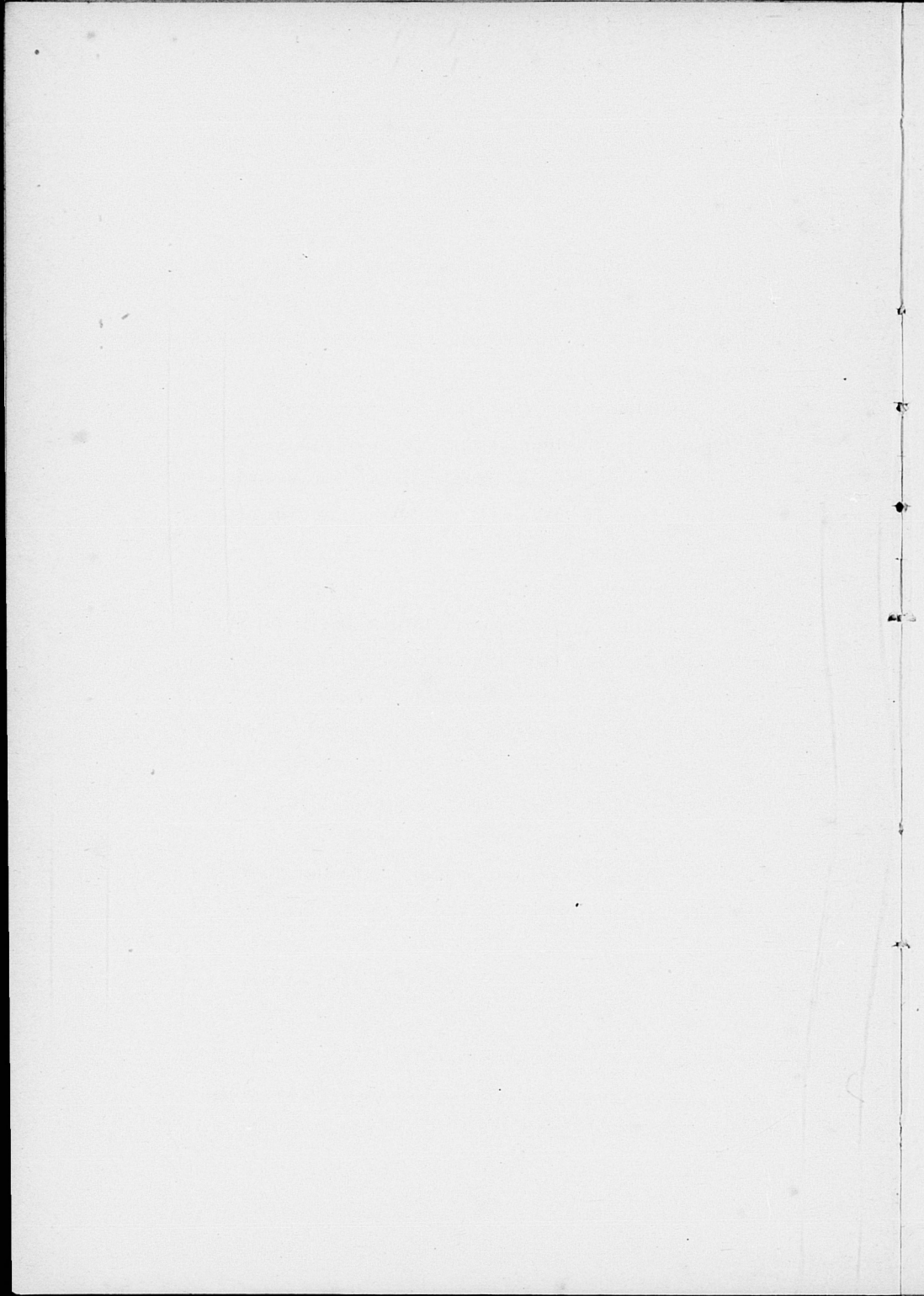
Op volledigheid maakt het geen aanspraak. Veel wordt den onderwijzer overgelaten. De woorden van den Heer H. W. VAN DER MELJ in zijn brief over Gymnasiaal onderwijs aan Dr. J. W. BECK (Nederl. Spectator, 1887, No. 53) beëiam ik ten volle: „Naar mijne ondervinding heeft bij het onderwijs de viva vox meer invloed dan alle leerboeken, zelfs de beste. Volmaakte wetten, onverstandig en slap uitgevoerd, stichten kwaad; gebrek-kige wetten, verstandig en flink uitgevoerd, werken goed. Zoo is het, naar mijne ervaring, ook met de schoolboeken.”

Moge het werkje den leeraar van dienst, den leerling van nut wezen! Dat is de wensch van

DEN SCHRIJVER.

ROLDUC, Maart 1888.

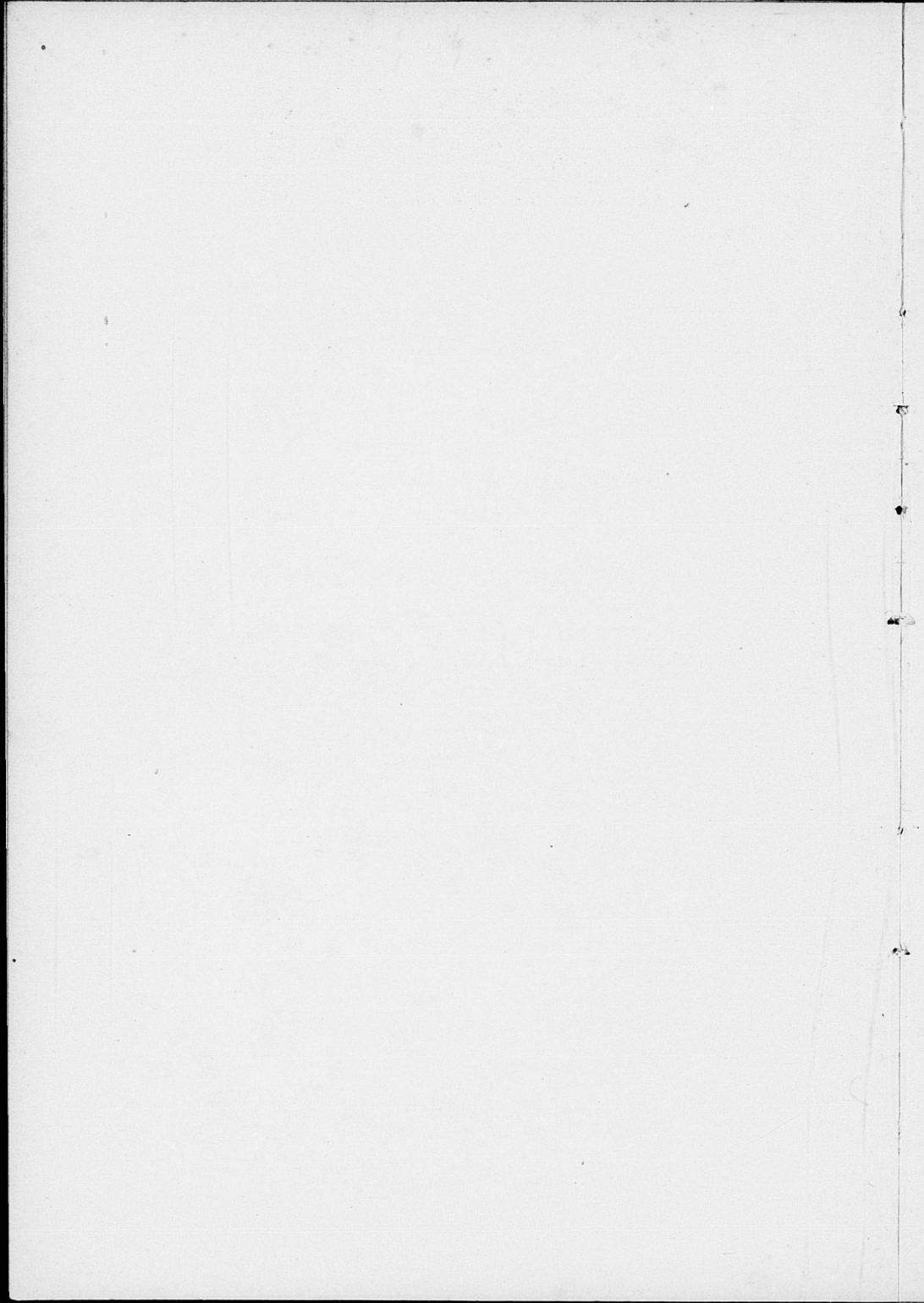

I.

STIJLLEER.

Schrijf niet al te los daarheen,
Die u wilt doen lezen,
Ongemaakt, maar ongemeen
Moet uw proza wezen.

N. BEETS.

DE STIJL IN HET ALGEMEEN.

De stijl (het latijnsche *stylus* is eigenlijk de schrijfstift der Ouden) is de wijze, waarop men, door spraak of schrift, zijne gedachten aan anderen mededeelt, de vorm, waarin men zijne gedachten uitdrukt.

Elk mensch denkt op *zijn* manier; *) daarom heeft elk mensch *zijn* stijl: *le style c'est l'homme*.

Doch ook elke taal heeft hare eigenaardigheden, »*le génie de la langue*», als men het noemt; en daarom kan de leer van den stijl slechts in verband met een bepaalde taal behandeld worden.

Otschoon de *Stijl*leer, in engen en eigenlijken zin, slechts de *wijze van uitdrukking* (elocutio) omvat, worden er nochtans, bij uitbreiding en naar het voorbeeld der Ouden, onder begrepen: de *vinding* (inventio) en de *schikking* (dispositio), voor welke beide evenwel geen bepaalde regels zijn aan te geven, aangezien vinding en schikking afhankelijk zijn van de vindingrijkheid en vruchtbaarheid van elks denkvermogen.

*) De van buiten komende indrukken werken bij verschillende menschen verschillend, naar mate van de innerlijke gesteldheid van ieder individu.

De drie noodzakelijke vereischten van den stijl in engen zin zijn :

10. *juistheid* in de keuze der woorden ;
20. *duidelijkheid* in hunne samenvoeging ;
30. *sierlijkheid* in hunne rangschikking, met inachtne-
ming van de regelen der spraakkunst ; volgens het voor-
schrift van Quintilianus : *Oratio sit emendata , dilucida
et ornata* ; de stijl moet zijn zuiver, duidelijk en sierlijk.

I. JUISTE WOORDENKEUS.

Eene gedachte wordt uitgedrukt door woorden.

Elk naamwoord en werkwoord op zich genomen ver-
tegenwoordigt een begrip ; b.v. *school* , *leeraar* , *goed* ,
schrijven. Een zin vertegenwoordigt eene gedachte , b.v.
de leeraar onderwijst.

Nu is het zaak , het geschikte woord te vinden voor
een opgevat begrip , de gepaste uitdrukking te vinden ,
die de gedachte in allen deele weêrgeeft ; met één woord :
datgene te zeggen wat men zeggen wil.

Wil ik bijv. iemand het begrip van een soort *lijden*
mededeelen , dan heb ik keuze onder de volgende woor-
den : smart , verdriet , pijn , droefheid , droefenis , kommer ,
hartzeer , zieleleed , weemoed , weedom , en meer andere.

Men wikke en wege de beteekenis en draagkracht
der woorden , en wachte zich voor een achtelooze ver-
wisseling van synoniemen.

Derhalve omsluit dit eerste gedeelte de stijlleer.

10. De keuze van het juiste Nederlandsche woord
dat nl. het begrip in allen deele weergeeft ; en hiermede
staat in verband de kennis van synoniemen ; en

20. de keuze van de juiste uitdrukking als klare weêr-

spiegeling der heldere gedachte; en hiertoe behoort de kennis van de regelen der spraakkunst.

Bijgevolg dient in zuiveren stijl vermeden te worden het gebruik van :

10. *Bastaardwoorden*, d. w. z. woorden die aan vreemde talen ontleend en in vorm en uitspraak nog niet Nederlandsch geworden zijn. Te veel *purisme* kan evenwel of tot onduidelijkheid of tot noodeloozen omhaal van woorden aanleiding geven. Zoo zijn wij b.v. evenmin bij machte, met één woord het begrip van »ingenieur» (of het moest het onzinnige *vernusteling* zijn !) of »naïf» weêr te geven, als de vreemdeling ons woordje »deftig».

Zoo zouden wij het woord »*purisme*» dienen te omschrijven door: zucht tot overdreven taalzuivering.

20. *Verouderde woorden* (archaïsmen); d. i. woorden, die in de hedendaagsche taal niet meer gebruikelijk en voor het levend geslacht niet meer verstaanbaar zouden wezen; als bijv. *libry* voor boekerij; *konvent* voor klooster; *souter* voor psalm; *halle* voor ridderzaal; *onnoozel* voor onschuldig; *zudden* en *weelen* voor moerassen en poelen.

In sommige gevallen echter kan het sober gebruik van zulk een woord aan den stijl een eigenaardigen stempel, aan de uitdrukking een nieuwe, gepaste levendigheid geven. Zoo houdt men HOFDIJK in zijne balladen van Kennemerland het bezigen van archaïsmen gaarne ten goede.

30. *Nieuwe woorden* (neologismen), die in hun vorming tegen ons taaleigen aandruischen, zooals: *betooging*, dat wel in de beteekenis van *bewijsvoering*, niet in die van *optocht* (demonstratie) Nederlandsch is; *leedvermaak* (Hgd. Schadenfreude), dat zou beteekenen *vermaak van zijn leed* en moet beteekenen: *vermaak in andermans leed*; *draadbericht* e. a.

Sommige nieuwgevormde woorden zijn reeds en door hun vorming en door het gebruik («de spraakmakende gemeente») gewettigd, als: *wielrijder*, *luchtreiziger*, *slachthuis* (abattoir), *verwereldlijken*, enz. Andere vinden uit de gesproken (studenten- of volks-) taal geleidelijk ingang, b.v. *fuif* voor partijtje; een »*kraan*» van een kerel, of een »*kranige*» kerel, voor: een bolleboos; misschien weldra: *spoorwagen* voor: tram, *stoomwagen* voor: wagon, *rijwiel* voor: velocipède.

4°. *Gewestelijke woorden* (provincialismen), die nl., welke voor de bewoners van een enkele streek of provincie, niet voor alle Nederlanders verstaanbaar zijn.

En eindelijk :

5°. *Woorden en uitdrukkingen*, aan vreemde talen ontleend, doch wier vorming met de wetten onzer taal in strijd is (barbarismen). Deze noemt men *latinismen*, indien ze uit de latijnsche, *gallicismen*, zoo ze uit de fransche, *germanismen*, als ze uit de hoogduitsche, *anglicismen*, wanneer ze uit de engelsche taal zijn overgenomen.

Ziehier van elke soort eenige voorbeelden :

a) Als *germanismen* vermijde men o. a. de volgende woorden:

daarstellen («is ten onzent nog Duitsch en zal het wel blijven.» SCHAEPMAN.) voor: maken, bouwen, scheppen, aanleggen.

aandacht voor: godsdienstoefening.

betrachten voor: beschouwen.

bemerking voor: aanmerking.

billijk voor: goedkoop.

inschrift voor: opschrift.

aanerkennen voor: erkennen.

varen voor: rijden.

overrassen voor: verrassen.
vroegjaar voor: lente.
bijstemmen voor: toestemmen.
opbewaren voor: bewaren.
ophooren voor: ophouden.

En uitdrukkingen als:

zich ontmoeten voor: elkander —
zich voor iets eigenen voor: geschikt zijn
tot iets.
iemand iets strijdig maken voor: betwisten.
zich inburgeren voor: burgerrecht verkrijgen.
zich in iets inleven voor: zich vertrouwd
maken met iets.
op iets aangewezen zijn voor: voor iets staan.
iemand tegenover zitten voor: tegenover
iemand.

b) Als *gallicismen*, de woorden:

ontbreken voor: in gebreke blijven (*manquer*).
zending voor: roeping (*mission*).
bal voor: kogel.
dragen voor: brengen (b.v. een brief ter post dragen.)
zich misgrijpen voor: zich vergissen.
vloeken voor: strijdig zijn, schreeuwen (*juror*)
(b.v. die kleuren vloeken).
uitmiddelpuntig voor: zonderling, vreemd
(*excentriek*).

en uitdrukkingen:

onder het opzicht van voor: ten opzichte van.
den spoortrein nemen voor: per spoor reizen.
den brand in iets steken voor: iets in brand
steken.
duur kosten voor: duur zijn, veel kosten.

een gevoelen deelen voor: in een gevoelen —
invloeden voor: invloed uitoefenen (otschoon
zelfs BILDERDIJK het gebruikt).

het handelt zich voor: het geldt.

om de vijftien dagen voor: om de veertien —

c) Als *latinismen* :

hij wordt gezegd voor: van hem —

deze is de man voor: dit is —

het oudere kind voor: het oudste (wanneer
er meer dan twee zijn); in 't algemeen: het
gebruik van den comparatief in plaats van den
superlatief.

zoudt gij meenen, dit een heldendaad
te zijn voor: zoudt gij meenen, dat dit een
heldendaad is; het gebruik van den accus.
cum infinitivo.

Van de latijnsche *casus absoluti* zijn bij ons slechts
eenige uitdrukkingen overgebleven, die evenwel, als voeg-
woord of voorzetsel gebruikt, burgerrecht verkregen
hebben. Zoodanige zijn: uitgenomen, aangezien, gedu-
rende, hangende, enz.

II. DUIDELIJKHEID VAN DEN STIJL.

Wat duidelijk is, is licht verstaanbaar.

De stijl is duidelijk, wanneer de spreker of schrijver
zijn eigene gedachten en voorstellingen bij zijne hoorders
of lezers opwekt; m. a. w. wanneer de hoorder of lezer
de uitgedrukte gedachte begrijpt en den samenhang dier
gedachten vat.

Duistere stijl is nimmer goed te keuren; hij verraadt

óf verwarring in den geest óf zucht om diepdenkend te schijnen. In het duidelijk verklaren eener diepe gedachte of het blootleggen eener ingewikkelde zaak ligt de grootste kunst. »Zonder duidelijkheid (zegt HUGO BLAIR) zijn de rijkste sieraden van den stijl slechts eene schemering in den donker.»

De duidelijkheid van den stijl moet dus gezocht worden in :

- 1°. de woorden en hunne samenstelling ;
- 2°. de gepastheid der uitdrukkingen ; en
- 3°. den bouw van den zin.

Dubbelzinnigheid is hier vooral te vermijden. Indien een *woord* verschillende beteekenissen heeft, zooals in onze taal zeer vele woorden, dan moet uit den samenhang der rede duidelijk blijken, in welke beteekenis men dat woord verstaan wil hebben. Ligt het nochtans in de bedoeling van den spreker of schrijver, het tweevoudige begrip door één woord weér te geven, dan is, als van zelf spreekt, die *woordspeling* geoorloofd. Bij VONDEL vindt men hiervan (vooral in zijn gelegenheidsgedichten) voorbeelden bij de vleet.

De *samengestelde woorden* zijn een uitvloeisel van de scheppende kracht der levende taal, een teeken van hare oorspronkelijkheid en haren rijkdom. Bij gebrek aan deze eigenschappen bezit de fransche taal geen samengestelde woorden, doch enkel koppelingen.

Men wachte zich evenwel voor het vormen van

a) al te langgerekte samenvoegingen, ook indien ze tegen ons taaleigen niet aandruischen, b. v. *opperscheepstimmermansdochter*. In dergelijke gevallen bezige men liever de omschrijving ;

b) van taalkundig onjuiste samenstellingen, als bijv. het boven aangehaalde *leedvermaak*.

AANMERKING. Jammer, dat samenstellingen, als: *bloedgevekt*, *wolkomsluierd*, *boomomkranst* en dglk. ten onzent nog immer gewraakt worden; te meer daar alle indo-germaansche talen ze hebben. Aan kracht en schilderachtigheid zou ook onze taal door het gebruik van zoodanige samenstellingen ontegenzeggelijk winnen. *Kunstversierd* en *landverwezen* komen zelfs bij BILDERDIJK voor.

Men sluite onverbiddelijk uit: alle overbodige woorden en uitdrukkingen, zoogenaamde *stopwoorden*, *pleonasmen* en *tautologieën*. Daartoe behoort het overmatig gebruik van *toen* in den verhalenden stijl, alsook het misbruik van de zegswijze *»als het ware»*, b.v. *hij scheen als het ware* verjongd na zijne ziekte; en uitdrukkingen als: *een houten plank*, *een steenen rots*, *het zoute zeeewater*, *een onstoffelijke geest*, *een dood lijk*, enz., voor eenigen tijd geleden, het zou misschien wel mogelijk kunnen zijn, hem vloeiden de tranen over zijn wangen, hij pleegt gewoonlijk het tegenovergestelde te doen; ik wilde u doen zien en toonen, dat ge onrecht en ongelijk hebt, e. d. m.

De bouw van den volzin, d. w. z. het rangschikken der verschillende deelen, is tot het verkrijgen en bevorderen der duidelijkheid van zeer groot belang.

Wat in de spreektaal het accent of de nadruk doet, moet in de schrijftaal door de plaatsing der woorden of der zinnen onderling, alsmede door een verstandig gebruik der leesteevens, worden teweeggebracht.

Men houde zich daarom aan de volgende regels:

1. *Bepalingen* staan onmiddelijk of althans zoo dicht mogelijk bij het woord, dat zij bepalen, b.v. de regeering van Willem III, *Koning der Nederlanden*, was een tijdperk van vrede voor ons Vaderland. Een enkel vertrekje, *koud en vunzig*, diende hem tot woon- en slaappleats. Hij zelf heeft het mij gezegd; hij heeft het mij zelf ge-

zegd. Hij *alleen* is gekomen; hij is *alleen* gekomen.

2. Evenals in enkelvoudige zinnen het geaccentueerde woord, plaatst men niet zelden in *samengestelde* zinnen den zin, waarop men den nadruk wil leggen, voorop, b.v.: Zijn eigen rijtuig stelde hij ter beschikking. Omdat hij er niet op voorbereid was, greep die tijding hem zoo geweldig aan.

3. De plaats van het betrekkelijk voornw. is zoo dicht mogelijk bij het woord, waarop het terug moet slaan, bv.: Het titelblad van het *boek*, *dat* verloren was, is weergevonden. Van het boek is het *titelblad*, *dat* verloren was, teruggevonden.

4. Opeenhooping van betrekkelijke voornw. in denzelfden zin veroorzaakt, zoo al geen onduidelijkheid, dikwijls verwarring, en schier altijd gerektheid, bv. hij, *die* den man, *welke* den paal, *die* aan de brug, *welke* over den weg, *die* naar het dorp leidt, ligt, staat, omgeworpen heeft, aanwijst, krijgt eene belooning.

5. Als het begrip door één enkel woord kan worden weêrgegeven, bezige men nooit lange omschrijvingen. Gemaaktheid en zucht naar zwierigheid of om kunstig te zijn, doen aan de duidelijkheid dikwijls groot nadeel.

Bovendien vermijde men zinnen, die voor dubbele opvatting vatbaar zijn, b.v.: ik zag de kippen eten (= dat de kippen aten, dat de kippen gegeten werden); hij schreef zijnen zoon, dat hij hem zou komen bezoeken (= dat deze hem zou komen bezoeken, dat deze zijn bezoek kon verwachten.)

III. SIERLIJKHEID VAN DEN STIJL.

Het behoeft geen betoog, dat de stijl altoos zich schikken moet naar het bevattingsvermogen van hen, voor

wie de rede berekend is. Bij het stellen dient men zich dus op het standpunt van den lezer of hoorder te plaatsen. *)

De stijl zij eenvoudig, zwierig of verheven, doch steeds duidelijk, naar de mate van ontwikkeling, die men bij de hoorders of lezers kan veronderstellen.

Doch, hoe eenvoudig ook, sierlijk kan hij altijd wezen.

Deze sierlijkheid trachte men te bereiken door het besteden van bijzondere zorg aan den bouw van elken zin afzonderlijk en aan de samenvoeging der zinnen onderling.

Eenvormige rhythmus of kadans, welke in verzen noodzakelijk is, hindert in het proza; het rijm doet hier nadeel aan de welluidendheid; opeenvolging van te veel éénlettergrepige woorden stoot; ophooping van woorden met aanvangsklinkers stuit; herhaling van dezelfde medeklinkers brengt hardheid voort; afwisseling in de lengte der zinnen en verscheidenheid in de plaatsing der zin-deelen, is vereischte.

Af te keuren zijn zinnen als de volgende :

Dagelijks trok hij naar de stad met volgeladen wagens; hij kwam er zoo dikwijls vol blijdschap van weêr, en rekende reeds op den volgenden morgen.

Als hij 's avonds het moede hoofd ter ruste legde, vergat hij al zijne zorgen tot den morgen.

Laat in den nacht ging hij op roof uit, en kwam eerst, als het eerste licht der zon den top van den berg kleurde, stil en schuw naar huis.

Alfred oordeelde onzen aanvoerder onder meer dan een opzicht onberispelijk.

Duizend dergelijke doordachte diefstallen kwamen nu aan het licht.

*) Het is verre van mij, te beweren, dat om deze reden een zekere plompheid, trivialiteit, of te ver gedreven realisme te vergoelijken zij. De stijl kan eenvoudig en bevattelijk zijn, zonder in een dezer drie uitersten te vallen. In plaats van al te diep tot zijn hoorders of lezers af te dalen, trachte men die hoorders of lezers tot zich zelf omhoog te trekken.

AANMERKING. *Alliteratie* of *stafrijm* is hiermede niet veroordeeld, b.v. met man en muis, zonder blikken of blozen, bont en blauw, kort en klein, met hart en hand, in lief en leed, met huid en haar, kant en klaar, zonder slag of stoot.

Navolging verdienen zinnen, als :

Enkele schilderijen, zonder uitzondering de hand des meesters verradend, sieren de wanden. Aan de eene zijde van Gallait's „Johanna de Krankzinnige” valt de avond in eene kerk van Bosboom, aan de andere speelt de middagzon op een strand van Jozef Israëls. Een marmeren buste van Keizerin Eugénie siert eene tusschen de ramen bevestigde console, en de zware overgordijnen welven zich om dit beeld als eene nis.

(BUSKEN HUET.)

Om de boot bewegen zich tal van kleine schuitjes, waarin zich flinke, vlugge knapen bevinden, die met het hoofd voorover in het water springen, rondom het schip zwemmen, onderduiken, en proestend en blazend weer boven komen en dan, met de gultige donkere oogen u aanstarend, met zonderlingen tongval om »money! money!” vragen.

(J. MARGADANT.)

Eene zekere geoeffendheid van het oor is onmisbaar bij het samenstellen van vloeiende, afgeronde zinnen.

Over de welluidendheid onzer taal blijft elk oordeel subjectief. Veel hangt hier af van eene beschaafde uitspraak. Nochtans valt het niet te betwijfelen, dat ons hedendaagsch Nederlandsch in zoetvloeiendheid voor ons middelnederlandsch moet onderdoen. (*) De moderne taal-

(*) Veel schuld daaraan is het verdwijnen van den *i*- en *u*-klank, die in *ij*- en *ui*-klank is overgegaan, alsmede het verlies der stomme uitgangen, b.v. *sute* voor *zoete*, *spieze* voor *spijs*, *tale*, *sprake* voor *taal*, *spraak*.

geest, die de schrijftaal zooveel mogelijk aan de beschaafde spreektaal tracht gelijk te maken, verdient bevordering.

„Geef ons natuur en waarheid weêr!”

zong reeds DE GÉNESTET, die terecht den stijven, afgemeten, godzaligen preektoon veroordeelde.

Middelen tot bevordering der welluidendheid zijn :

a) Het weglaten der buigingsuitgangen bij het onbepalend *een* en de bezittelijke *vnw. mijn, zijn, uw, hun, haar*; het schrijven van *heer* voor *haar* bij opeenhooping van *a's*; het afkappen der buigings-*e* en -*en* achter bij *vnw.* en als zoodanig gebezigde deelwoorden, die op *en* uitgaan e. d. m., b.v.: Hij noemde dat een(en) ongunstigen toestand. Hij gaf dat werk onder zijn(en) eigen naam uit. Een gevallen(e) grootheid.

b) Het inlasschen der zoogenaamde welluidendheids-*e*, b.v. lief(e)lijk, huis(e)lijk, moed(e)loos, plots(e)ling.

c) Het behouden der uitgangs-*e*, b.v. daar is geen *sprake* van.

d) Het samentrekken van lettergrepen, b.v. leêr, teêr, weêr, broêr enz.

e) Het plaatsn van het verleden deelw.

Men oordeele over de volgende zinnen :

Middelerwijl had hij achter eene ovaalronde, met een groen kleed gedekte tafel, op (de)welke eenige boeken en papieren in schijnbare wanorde verspreid lagen, plaats genomen.

Middelerwijl had hij plaats genomen achter een ovaalronde tafel, met een groen kleed gedekt, waarop eenige boeken en papieren in schijnbare wanorde verspreid lagen.

Hij had middelerwijl achter eene ovaalronde tafel plaats genomen, die met een groen kleed was gedekt en waarop in schijnbare wanorde eenige boeken en papieren verspreid lagen.

Hij had middelerwijl plaats genomen achter een ovaal-ronde tafel, met groen kleed, waarop in schijnbare wanorde eenige boeken en papieren.

Is het tot het verkrijgen van sierlijkheid noodig, aan het bouwen van elken volzin bijzondere zorg te besteden, voor afwisseling in den bouw der verschillende volzinnen dient eveneens gezorgd. Eene reeks van eenvoudige zinnen is zoowel te vermijden als eene opeenvolging van perioden.

Eene periode is een samengestelde zin, welks *afhankelijke zinnen* op *kunstige wijze* om de *hoofdgedachte* gegroepeerd, daarmede *één enkel fraai geheel* vormen.

Uit de gecursiveerde woorden blijkt, aan welke vereischten een zin voldoen moet, om periode te heeten.

Wij meenen hier te moeten waarschuwen tegen het veelvuldig inlasschen van parentheses in de zinnen. Het moge somtijds »aangemerkt worden als gevolg eener zekere levendigheid van denken; — in de meeste gevallen hebben zij eene slechte uitwerking.” (H. BLAIR.)

Men onderscheidt de perioden gemeenlijk in twee soorten: de *dalende* en de *klimmende* periode.

De *dalende* is die, waarin de hoofdzin door de afhankelijke of bij-zinnen gevolgd wordt, b.v.: *De dame werd binnengeleid door een oudachtig edelman met een bijna kaal hoofd, maar dat aan de slapen nog versierd werd door eenige dunne spierwitte krullen, die aan zijn kleurig gelaat een zeer belangrijk voorkomen bijzetten.*

(CAMERA OBSCURA.)

De *klimmende* is die, waarin het omgekeerde plaats heeft, en de belangstelling van den lezer, door het opschuiven van den hoofdzin derhalve, in spanning gehouden wordt, b.v. *Om eenigszins den indruk, dien zijne woorden maakten te begripen, had men hem moeten hooren en zien. Toen hij sprak van zijn kind was er in zijn*

geest, die de schrijftaal zooveel mogelijk aan de beschaafde spreektaal tracht gelijk te maken, verdient bevordering.

„Geef ons natuur en waarheid weêr!”

zong reeds DE GÉNESTET, die terecht den stijven, afgemeten, godzaligen preektoon veroordeelde.

Middelen tot bevordering der welluidendheid zijn :

a) Het weglaten der buigingsuitgangen bij het onbepalend *een* en de bezittelijke *vnw.* *mijn, zijn, uw, hun, haar*; het schrijven van *heer* voor *haar* bij opeenhooping van *a's*; het afkappen der buigings-*e* en -*en* achter bij *vnw.* en als zoodanig gebezigde deelwoorden, die op *en* uitgaan e. d. m., b.v.: Hij noemde dat een(en) ongunstigen toestand. Hij gaf dat werk onder zijn(en) eigen naam uit. Een gevallen(e) grootheid.

b) Het inlasschen der zoogenaamde welluidendheids-*e*, b.v. lief(e)lijk, huis(e)lijk, moed(e)loos, plots(e)ling.

c) Het behouden der uitgangs-*e*, b.v. daar is geen *sprake* van.

d) Het samentrekken van lettergrepen, b.v. leêr, teêr, weêr, broêr enz.

e) Het plaatsen van het verleden deelw.

Men oordeele over de volgende zinnen :

Middelerwijl had hij achter eene ovaalronde, met een groen kleed gedekte tafel, op (de)welke eenige boeken en papieren in schijnbare wanorde verspreid lagen, plaats genomen.

Middelerwijl had hij plaats genomen achter een ovaalronde tafel, met een groen kleed gedekt, waarop eenige boeken en papieren in schijnbare wanorde verspreid lagen.

Hij had middelerwijl achter eene ovaalronde tafel plaats genomen, die met een groen kleed was gedekt en waarop in schijnbare wanorde eenige boeken en papieren verspreid lagen.

Hij had middelerwijl plaats genomen achter een ovaalronde tafel, met groen kleed, waarop in schijnbare wanorde eenige boeken en papieren.

Is het tot het verkrijgen van sierlijkheid noodig, aan het bouwen van elken volzin bijzondere zorg te besteden, voor afwisseling in den bouw der verschillende volzinnen dient eveneens gezorgd. Eene reeks van eenvoudige zinnen is zoowel te vermijden als eene opeenvolging van perioden.

Eene periode is een samengestelde zin, welks *afhankelijke zinnen* op *kunstige wijze* om de *hoofdgedachte* gegroepeerd, daarmede *één enkel fraai geheel* vormen.

Uit de gecursiveerde woorden blijkt, aan welke vereischten een zin voldoen moet, om periode te heeten.

Wij meenen hier te moeten waarschuwen tegen het veelvuldig inlasschen van parentheses in de zinnen. Het moge somtijds aangemerkt worden als gevolg eener zekere levendigheid van denken; — in de meeste gevallen hebben zij eene slechte uitwerking.” (H. BLAIR.)

Men onderscheidt de perioden gemeenlijk in twee soorten: de *dalende* en de *klimmende* periode.

De *dalende* is die, waarin de hoofdzin door de afhankelijke of bij-zinnen gevolgd wordt, b.v.: *De dame werd binnengeleid door een oudachtig edelman met een bijna kaal hoofd, maar dat aan de slapen nog versierd werd door eenige dunne spierwitte krullen, die aan zijn kleurig gelaat een zeer belangrijk voorkomen bijzetten.*

(CAMERA OBSCURA.)

De *klimmende* is die, waarin het omgekeerde plaats heeft, en de belangstelling van den lezer, door het opschuiven van den hoofdzin derhalve, in spanning gehouden wordt, b.v. *Om eenigszins den indruk, dien zijne woorden maakten te begripen, had men hem moeten hooren en zien. Toen hij sprak van zijn kind was er in zijn*

stem iets zachts, iets onbeschrijfelijk roerends, dat uitlokte tot de vraag: »Waar is de kleine?»

(MAX HAVELAAR.)

Dienaar eener niet meer bestaande orde van zaken, slaaf uit heerschzucht, genoodzaakt jaarlijks zijn patent van heer van de grootere mogendheden te koopen, verdient de vorst van Steinfurt niets dan spot, of hetgeen erger is, medelijden.

(J. KNEPPELHOUT.)

Bedenkt men, wat er in dat hachelijk oogenblik moest omgegaan zijn in het hart van den arme, die beroofd werd van wat hem tot onderhoud des levens onontbeerlijk was, dan valt zijne misdaad zoo niet te verontschuldigen, dan toch alleszins te verklaren.

Naast de drie genoemde eigenschappen van een goeden stijl, is er nog eene vierde hoedanigheid, die, schoon niet voor elken zin in het bijzonder, toch in het geheel der rede onmisbaar is, nl. de *levendigheid*. In wetenschappelijke opstellen, waarin de schrijver tot het verstand alleen spreekt, wordt voornamelijk op duidelijkheid gewerkt; in verhalen, beschrijvingen, redevoeringen, richt zich de spreker of schrijver mede tot het voorstellingsvermogen, de verbeeldingskracht van den hoorder of lezer, en tracht langs dien weg te werken op het gevoel. Door zinnenwendingen, omzettingen, vergelijkingen, enz. tracht hij indruk te maken. Daartoe dienen hem de zoogenaamde *figuren*. Zij geven niet alleen *levendigheid*, maar ook *sierlijkheid* en *kracht* aan den stijl.

Zij worden verdeeld in twee soorten:

1°. De *tropen* = wendingen in de woorden en uitdrukkingen.

2°. De eigenlijke *figuren* = wendingen in de gedachten.
Aan elk van beide soorten moeten we een hoofdstuk wijden.

DE TROPEN.

De *tropen* zijn niets anders dan oneigenlijke woorden of uitdrukkingen.

De voornaamste zijn :

- 1°. de *metaphora* (overdracht) ;
- 2°. de *metonymia* (naamverwisseling) ;
- 3°. de *synecdoche* (samenvatting) ;
- 4°. de *ironie* (spotternij) ;
- 5°. de *hyperbool* (overdrijving) ;
- 6°. de *allegorie* (beeldspraak).

DE METAPHORA.

Zij bestaat hierin , dat de naam van een begrip *wordt overgebracht* op een ander begrip, dat daarmede eenig kenmerk gemeen heeft, hetwelk aanleiding geeft om het met het eerste te vergelijken. De metaphora ligt dus in één woord en verschilt daarin van de allegorie.

De meeste metaphoren gebruiken wij zonder het te weten. Immers al de woorden, welke oorspronkelijk slechts eene stoffelijke beteekenis hadden, en thans ook, en dus overdrachtelijk, in geestelijken zin gebezigd worden, zijn daarvan voorbeelden : Hij *reikhalsde* naar het einde. *Schoorvoetend* kwam hij nader. Een juiste *opheldering* (*verklaring*) van die omstandigheid kon hij niet geven. Hij was een *slaaf* van zijn hartstocht. Onedel was de *drijfveër*, die hem aanzette. Op de *vleugelen* der faam. De XVIIe eeuw is de *bloeitijd* onzer letterkunde. Het *roer* van den staat; de *teugels* van het bewind. Wij zijn *kinderen* onzer eeuw. — Men leze tot voorbeeld

»De Mensch» van BILDERDIJK: »Wie bestijgt die *blauwe bergen*» enz.

Voornamelijk dient de metaphora tot het verzinnelijken van afgetrokken denkbeelden, b.v. door *blinden* hartstocht voortgezweept, in een oogenblik van *ziedende* razernij, beging hij de misdaad; de *worm* van het *ontwaakt* geweten *knaagde* voortaan aan zijn levensgeluk, en *donker* zag hij de toekomst in, waar geen *straal* van hoop hem *tegenlachte*.

DE METONYMIA

bestaat in de verwisseling van twee denkbeelden, die door eene standvastige betrekking verbonden zijn. Bij wijze van metonymia neemt men: 1°. de oorzaak voor het gevolg, of omgekeerd; 2°. het bevattende voor het bevatte; 3°. het abstracte voor het concrete; b.v.: Hij las *Vondel* elken dag. Hij leefde van zijne *pen*. Er groeide *wijn* in overvloed. *Westminster* spreekt van vergankelijkheid. De *Oudheid* kende geen persoonlijke vrijheid. *Frankrijk* hijgt naar rust. Hij maaide van zijn *zweet*. *Napoleon* werd geslagen bij Waterloo; *St. Helena* was getuige van zijne vernedering. Het *kruis* werd geplant in tot dusverre onbekende streken. *Vuur* en *zwaard* baanden hem den weg. De lichtzinnige *jeugd* kent geen gevaren. *Standvastigheid* verwint in 't eind.

DE SYNECDOCHE

is de verwisseling van twee begrippen voor ongelijken omvang. Zij bestaat in het noemen:

- 1° van een gedeelte voor het geheel, of omgekeerd;
- 2°. van het enkelvoud voor het meervoud, of omgekeerd;
- 3°. van de soort voor het geslacht, of omgekeerd;
- 4°. van den eigennaam voor den gemeennaam, of omgekeerd.

Voorbeelden zijn :

De bevolking bedraagt twintigduizend *zielen*.

Hij droeg een krans om de *slapen*.

Het schip was bemand met driehonderd *koppen*.

Elke *kiel* kon zee bouwen.

Een *De Ruyter* ontbrak.

Er stak geen *Cicero* in hem.

Honderd kleine zaken zijn er noodig in het huishouden.

DE IRONIE.

Zij bestaat hierin, dat men, uit ernst of kortswijl, het *tegendeel* zegt van wat men *bedoelt*. Uit den samenhang der rede moet evenwel die toeleg duidelijk worden, b.v.:
O *Helden*, gij, die weerloozen aan *durft* randen ! —

Op, Watersnood-poëten !

(Ko heeft zijn vers al klaar,

En „Water....soep” zal ’t heeten !)

Op, eedle, vrome schaar !

Fluks aan het verzen lijmen

Vol geestdrift en gevoel,

Want nu zijn alle rijmen

Geheiligd door het doel !

(DE GÉNESTET.”

DE HYPERBOOL

is eene te sterke, te veel zeggende uitdrukking, die echter door den hoorder of lezer tot haar gewone waarde wordt teruggebracht, b.v. hij *zwom* in tranen. De *heele wereld* gewaagde van hem ; zij verhief hem *tot in de wolken*. En toch had hij een *zondvloed* van rampen over die wereld uitgestort.

Doorluchte rijmers, valt vol wanhoop aan het dichten,

Om *tot de starren* toe een eerzuil op te richten ;

Hakt wouden van kaneel, klooft *bergen van robijn* ;

Schreit Oceanen vol, *kleedt de aarde* in zwart satijn, — enz.

DE ALLEGORIE

is eene uitgewerkte metaphora, een oneigenlijke, figuurlijke zin derhalve in plaats van den eigenlijken, b.v. VONDEL in »Joseph in Dothan»:

o Pluim, waarin het duifken stak,
Dat wreede haviken vervoerden,

van Jozef's rok. En dezelfde in »Maria Stuart"

Ontfang ons klachte en lijkgebeden,
o Roomsche Roos, nog versch gesneden
Van uwen steel; hoe knap
Verliest gij geur en sap;
Hoe ras verwelken en verflensen
Uw bladers! Sterfelijke menschen,
Het schoonste, dat gij ziet,
Wat is het schoonste? Niet.
Een oogenblik, een blik gaat strijken
Met de eere en 't licht der Koninkrijken.
Een bui ontkleedt die bloem
Van al haar pracht en roem.
Een nevel, och! voor ons te duister,
Berooft die zon van al haar luister,
Benijdt ons droef gezicht
Dat hartverkwikkend licht.
Die flonkrende oogen zijn geloken,
't Aanminnige gezicht gebroken,
Die scherpe stralen stomp,
Het lichaam — slechts een romp!

Men leze de heerlijke allegorie: »Haad en Nijd" in VONDEL's »Jozef in Dothan", IIe Bedrijf vs. 434—450.

Wij stippen terloops, als zijnde van minder gewicht, nog aan:

a) De *antonomasia*, d. i. het gebruik van een andere benaming voor hetzelfde begrip, b.v. Het was een too-

neel, om aan de woorden van *Pius VII* te denken, toen lichtzinnige jeugd de handenoplegging weigerde van den naar Parijs gevoerden *vorst der kerke*, toen smaad en spot hem ballingschap en kerker verzwaarde. »Jonkman!» zeide de *paus*, dat oogenblik grooter dan zijne voorgangers het mij schijnen, toen keizers hunne muilen kusten, »Jonkman, de zegen eens grijsaards heeft nog niemand geschaad!» (POTGIETER.)

b.) De *emphasis*, waardoor aan een woord, door den nadruk alleen, een uitgebreider gedachtegehecht wordt, b.v.:

»Die Javanen waren *menschen*! Die lijken, die daar liggen en dreigen met pest, zijn de lijken van *menschen*! Zij wilden, hoopten, vreesden als wij, hadden aanspraak op levensgeluk als wij.... lezer, het waren *menschen*, die Javanen! (MULTATULI.)

»Op zekeren dag, dat de opstandelingen opnieuw waren geslagen, doolde hij rond in een dorp, dat pas veroverd was door het nederlandsche leger, en *dus* in brand stond.» (ID.)

c.) De *periphrasis* (omschrijving), waardoor een uitdrukking of een zin door een andere omschreven wordt, b.v.:

»Zoolang er tranen zullen zijn op aarde, (= *altijd, voortdurend, immer*), zoolang zullen er ook tranen worden gestort over die koninklijke doode (= *zal er geweest worden over Maria Stuart*), en de vereering der levenden zal nooit ophouden, met volle hand leliën en rozen te strooien op haar graf (= *en het nageslacht zal hare gedachtenis steeds in eere houden.*) (DE RIJK.)

d.) De *litotes*, wanneer men eene zwakke uitdrukking bezigt om de sterkere te vermijden, b.v.: »De stoomboot is weg, en wij staan niet weinig verbluft (= *erg verbluft*) op den eenzamen oever der Brienzer See. (TONY.)

»Gij zijt tegelijkertijd eene slaande engel en een onpraktisch mensch.»

»Uwe Majesteit bedoelt geen praktisch mensch», luidde het vaardige antwoord, »zoo zeggen althans de heeren van Aurora. (BUSKEN HUET.)

DE FIGUREN.

Door *Figuren* verstaat men zekere vormen, waarin men zijne gedachten uitdrukt, om ze beter en krachtiger te doen doeltreffen.

Zij worden onderscheiden in *figuren van woorden* en *figuren van gedachten*.

De eerste soort is van weinig belang, omdat zij slechts *berhaling*, *uillating* of *omzetting* van woorden bevat, b.v.:

»Het was de aankondiging van het faillissement van een hunner grootste debiteuren. Een *huis*, dat langer dan een halve eeuw bestond, — een *huis*, dat tot op den dag dat het zijne betalingen schorste, algemeen vertrouwen genoot, — een *huis*, dat, reeds 10 jaren zijn krediet in den vreemde allerhandigst exploiteerde. Wie begrijpt niet, waarom Becker, die aankondiging ziende, verbleekte?»

(POTGIETER.)

„Vondel! — zie de polsen zwellen
Van het warmer kloppend bloed;
In de handen heeft de veder,
Die den naam hergeven moet;
Vondel! — duizend, duizend stemmen
Geven antwoord, zingen 't lied,
Dat den dichter roemt en huldigt
Als monarch op 't kunstgebied.

„*Vondel, dichter* boven allen,
Dichter met uw gansche ziel,

Echo van het eeuwig loflied,
Dat der englen harp ontviel,
Dichter, die in aardsche vormen,
't Hemelsch ideaal hergeeft,
Waar de mensch, de wereldkoning,
In verrukking henenstreeft."

(SCHAEPMAN.)

En kroon, *én* roem *én* schoon verschiet,
't Is al daarheen — slechts de eere niet.

(SMIETS.)

»Wie zou er niet gedeeld hebben in de vreugde van den goeden Jacob; (*wie zou er niet gedeeld hebben*) in de blijdschap van dat knaapje en zijn zusje, die zoo hoogst zelden iets ontvangen wat ze ontberen kunnen; (*wie zou enz.*) in de vreugde ook der moeder, die niet meer stroef kan kijken, dewijl ze heerlijk verrast werd?"

(CREMER.)

»Het is een schoon slag van menschen, dat in zijn voorkomen en geest als uit een stuk gegoten is met de rotsen, waartusschen ze wonen: (*het zijn*) mannen en vrouwen van een krachtvollen lichaamsbouw, met den blik eens adelaars, met den moed des leeuws, met het hart van een lam, en (*er is of gij vindt*) in de borst van deze ridderlijke herders diep geworteld en nooit ontwijfd, eene onverbreekelijke gehechtheid en trouw jegens vaderland en kerk. Als loon dezer deugden (*woont er*) in het hart eene vroolijkheid, die in onze dagen meer en meer zeldzaam wordt."

(HASEBROEK.)

»In het gewoel van dan slag kon hij (Blücher), evenals de dapperste huzaar, de sabel gebruiken; maar het hoofd gebruiken om den slag te besturen, kon hij niet (*= maar hij kon niet enz.*)"

(KNOOP.)

De *figuren van gedachten* zijn van meer gewicht, omdat zij de gedachte zelve, hetzij door haar eigen vorm, hetzij door nevengeplaatste gedachten, nader bepalen en sterker doen uitkomen.

Zij zijn zeer menigvuldig. De voornaamste zijn :

- 1°. de *antithese* (tegenstelling);
- 2°. de *praetermissio* (voorbijgang);
- 3°. de *comparatio* (vergelijking);
- 4°. de *climax* (klimming);
- 5°. de *personificatio* (verpersoonlijking);
- 6°. de *suspensio* (verzwijging).

DE ANTITHESE

bevordert zeer de kracht en levendigheid van den stijl. Zij bestaat in de plaatsing van twee tegengestelde gedachten naast elkander.

„Ploert! Ploert!”

.....*Geen schooner naam* trilde ooit op dichtersnaren.....

(SCHAEPMAN.)

„..... Daar jubelt, bloedig rood,
Hassan de reus op uw gebroken wallen,
Een stortvloed springt hem onweêrstaanbaar na,
De *juichkreet* schalt: „*la Allah, illah la*?”

„*Christe eleison*” galmt het langs uw wanden,
Aya Sofia, als een *stervenszucht*;
„*Christe Eleison*” smeekend gaan de handen,
En grijpen, als van zinkenden, de lucht.”

(Id.)

„Da COSTA! strijdgenoot! mijn *vriend* en *vijand* tevens!”

(J. A. ALB. THIJM.)

„Hoor toe ! ik geef van nu af aan ,
Opdat gij *rijklijk* moogt bestaan ,
(Daar is mijn trouwe vriendenpoot !)
U dagelijks — een *hazelnoot*.”

(BILDERDIJK.)

»Die *blijde verrassing* ! Te *grootere teleurstelling* !”

(CREMER.)

»Daar liggen ze in bonte mengeling samen , ontslapenen uit de dertiende en ontslapenen uit de negentiende eeuw onzer jaartelling, vorsten en vorstinnen ; helden ter zee en helden te land ; staatsmannen en edellieden ; dichters en wijsgeeren ; redenaars en tooneelspelers ; kinderen en grijsaards ; vergoden en vergetenen ; Whigs en Tory's ; geesels van hun land en sieraden van hun kring ; — allen vergaan in het stof , en allen vereeuwigd in marmer !”

(VAN OOSTERZEE.)

»Hij onthield den werkman zijn loon , en voedde zich met het voedsel van den arme. Hij is rijk geworden van de armoede der anderen. Hij had veel goud en zilver , en edele steenen in menigte , doch de landbouwer , die in de nabuurschap woont , wist den honger niet te stillen van zijn kind. Hij glimlachte als een gelukkig mensch , maar er was gekners tusschen de tanden van den klager , die recht zocht.”

(MULTATULI)

Tot deze soort van figuren behoort de *paradoxe* (wonderspreuk) , een gezegde , dat een schijnbare strijdigheid insluit.

»Ik ontwaarde dat uwe bevolking arm is , en hierover was ik blijde in het binnenste mijner ziel.

Want ik weet , dat Allah den arme liefheeft , en dat hij rijkdom geeft aan die hij beproeven wil. Maar tot de

armen zendt hij wie zijn woord spreekt, opdat zij zich oprichten in hunne ellende.” (MULTATULI.)

»Siddrend voor de vlucht, zijt siddrend gij gebleven.” (SCHAEPMAN.)

„Schenk ons, onmachtigen, o God van Alvermogen!
De krachten des geloofs, Uw geest van uit den hoogen,
Bij 't daavren van de stem, terwijl uw rijk genaakt:
„Ontwaakt, gij slapenden! en, reeds *ontwaakten*, *waakt!*”
(DA COSTA.)

DE PRAETERMISSIE

heeft plaats, wanneer men in den gang der rede als terloops iets aanroert, waarover men niet wil uitweiden.

»Ik zal u niet zeggen, hoe het weder gister tegen den avond eensklaps omsloeg: gij zelf hebt het ten overvloed kunnen ondervinden. (SLEECKX.)

»De Hollandsche jongen; — maar vooraf moet ik u zeggen, mevrouw! *dat ik niet spreek van uw bleekneuzig, eenig zoontje, met blauwe kringen onder de oogen, enz.*” (BEETS.)

Tot deze soort van figuren kan men de *concessie* terugbrengen, die bestaat in het toegeven van een opwerping, welke de schrijver of spreker zich maakt of laat maken:

»Ik weet wel, dat het tot de verstandigheden onzer dagen behoort, dit alles bekrompen, belachelijk en onnoodig te vinden. *Ik weet wel*, dat het een sterken geest bewijst, wanneer men den heldenmoed heeft van te zeggen: »het is mij om het even, wat er na mijn dood met mijn lichaam gebeurt.” Ik weet, dat men den

Engelschman bewondert, die wilde, dat er, ten algemeenen nutte, knoopen van zijn gebeente en snaren van zijne ingewanden zouden gedraaid worden — maar ik gruw er van".

BEETS.

DE COMPARATIE

is, matig gebruikt, een der schoonste sieraden van den stijl. Zij stelt twee begrippen naast elkander, waarvan het eene in beeldspraak tot verduidelijking en soms tot verheffing dient van het andere.

Men verwissole deze figuur niet met de metaphora of met de allegorie.

De gewone comparatie gebruiken we dagelijks, zonder er aan te denken. Zoo zeggen wij b.v. hij stond daar stijf als een stok; hij rookt als een schoorsteen; hij werkt als een slaaf; hij boog als een knipmes; hij stelt zich aan als een gek, e. d. m.

In verheven stijl is het uitwerken eener comparatie natuurlijk met meer moeielijkheden gepaard. Want al is het »*omnis comparatio claudicat*» (elke vergelijking gaat mank) waar, de twee begrippen moeten, ook in hunne onderdeelen, te vergelijken zijn.

„Gelijk de paarden in haar schulp,
Der paarden moeder, zullen hangen
De lauwe tranen, zilt van smaak,
Van wederzijden op de kaak,
Op 't paarlemoer der lieve wangen."

(VONDEL.)

»Gelijk een vernielende orkaan, die, met ijselijk gebrul, in een dicht palmbosch dringende, in zijn doortocht, de gladde stammen in rijen na elkanderen ternedervelt, en verre achter zich, de woeste sporen zijns vreeselijken wegs laat — dus maken ook zij (de olifanten), onafgebroken

voortrennende, eene lange scheuring in het woud, eene verwilderde baan, met omgestorte boomen en vertrap
kreupelhout bedekt.” (HAAFNER.)

„ Als argelooze knapen ,
Bij 't blaakren in de zon , van onmacht ingeslapen ,
Of, spelende op het veld, daar de een met schor geluid
Den krekel napiept , die vast omhupt door het kruid ,
En de ander kooitjens vlecht om 't schuchtre dier te vangen ,
Maar oor noch aandacht heeft voor filomeelenzangen ,
Zoo sluimren we , of een schijn , een beuzling , doet ons aan ,
En waarheid spreekt vergeefs voor die haar niet verstaan.”
(BILDERDIJK.)

»Loom hing het zwerk: zelfs op deze hoogte repten
zich geen zuchtje. Venezia, parelblank nog onder dezen
sombereren hemel, lag aan hunne voeten, als een droom
zoo stil, hare schoonheid te spiegelen in den rimpelloo-
zen plas; en de smalle spoorwegdam, welke haar eenig-
lijk aan den vasten wal verbindt, geleek een kabel, die
zij straks, wanneer de nachtwind van de bergen kwam
gestreken, zou laten glippen, om, machtige zeilen doende
zwellen van hare honderd torenmasten, gelijk eene hoofd-
stad van de geesten der wateren statig heen te vlotten
in het nevelgrauwe verschiet.”

(VAN NIEVELT.)

„ . . . Kalm en fier voert hij zijn weingen aan
Om, strijdend steeds, hun vorstlijk voor te gaan.

Zoo staat de leeuw, geprest door jagerbenden,
Met d'ijzen klauw geworteld in den grond,
De schichten schudt hij brullend van zijn lenden,
De breede borst toont nog geen enkele wond,
Zijn reuzenkop werpt bij 't onstuimig wenden
En hier en ginds den jammerenden hond,
Maar iedre worp bezorgt hem nieuwe wonden,
De leeuw verdwijnt in 't wriemelen der honden.

(SCHAEPMAN.)

DE CLIMAX

is eene opeenvolging van twee of meer gedachten, die geleidelijk in sterkte toenemen, b.v. de wind werd storm, de storm orkaan.

„Daar biggelt een spat,
Daar vallen, daar hupplen,
Daar stuiven de druppelen,
Daar vliegen de stralen van 't levendig nat!
Zij ruischen, zij plassen,
Tot stroomen gewassen, —
Al 's Hemels fonteinen ontzeeglen heur schat!
O Regen!”

(J. J. L. TEN KATE.)

»Willem de Derde, Koning, Groothertog, Prins....
meer dan Prins, Groothertog en Koning.... Keizer van
het prachtig rijk van Insulinde dat zich daar slingert om
den evenaar als een gordel van smaragd....”

(MULTATULI.)

„Zie ze groeien, zie ze bloeien,
Zie ze rijpen, God ter eer,
Voor den dienst van Neêrlands koning —
Voor den dienst van Hooger Heer!”

(DA COSTA.)

»Het is een misdaad, een Romeinschen burger te binden, een schelmstuk hem te geeselen, schier vadermoord hem te dooden; wat zal ik zeggen, wanneer men hem kruisigt?”

(CICERO.)

DE PERSONIFICATIE

stelt iets, wat niet leeft, als levend persoon voor.

»Waarom vraagt de boom: »waar is de man, dien ik als kind spelen zag aan mijn voet?” —

»Daar kwam een man met houweel, en met puntigen

bijtel, en met zwaren hamer, die steenen uithieuw uit de rots. En de rots zeide: »wat is dit, dat die man macht heeft boven mij, en steenen houwt uit mijn schoot?»

(MULTATULI.)

Bij dichters (vooral in fabelen) is deze figuur zeer gebruikelijk. Men leze in de *Aya Sofia den Zang der Zuilen*.

DE SUSPENSIE

is het geheel of gedeeltelijk verzwijgen der uitdrukking; waarbij de gedachte niettemin duidelijk is of althans doorschemert. In de gesproken rede kan deze figuur dikwijls van groot nut zijn en een verrassend effect voortbrengen.

Men kan onder deze soort van figuren rangschikken de *ellips* (uitlating), en de *correctie* (verbetering). Voorbeelden dezer twee laatsten zijn: *Zoo gezegd, zoo gedaan*. »Op zijn wenk ontstaat een nieuw heir van strijders, als door den slag eener tooverroede... neen! door verachting van wet en recht, met schending van beloften en eeden, als slachtvee samengedreven!»

(V. D. PALM.)

Als voorbeeld van eigenlijke suspensie (= plotselinge staking van den zin) is het *Quos ego!*... van VERGILIUS overbekend. VONDEL vertaalt het:

„ Gij winden, wat is dit?
.
Durft gij de zee en lucht ook zonder dat wij 't weten,
Dus brouwen ondereen? bedrijven dit geweld?
Ik zweer men zal u dit. Maar beter het ontsteld
En bijster onweêr eerst beslecht in zijne palen.” (*)

(*) DELILLE in zijne vertaling der Aeneis vertaalt:

„Je devrais mais des flots il faut calmer l'orage.”

RACINE verdient geen lof voor het toepassen dezer figuur in zijne *ATHALIE*:

„Je devrais sur l'autel où ta main sacrifie

Te. Mais du prix qu'on m'offre il faut me contenter.”

Het nietige „te” is zeker niet geschikt om den behoorlijken nadruk te ontvangen.

»Indien die wateren spreken konden, indien zij ons konden vertellen van de geschiedenissen zooveler vloten, die van hier braveerend zijn uitgegaan en triomfeerend zijn teruggekeerd Maar het is beter dat zij het niet kunnen. Het blauwe water zou er een rooden weerschijn van krijgen en, evenals de Nijl in het bijbelsch verhaal, worden als bloed.»
(HASEBROEK.)

„ Wat strooit het moedig paard
De lucht met spattend schuim en schudt de bonzende aard
Met hiel- en hoefslag? — 't Is om lijftocht.
. Zijn wenschen zijn verhoord.
. Bevredegd ligt hij neder,
En vraagt geen andren staat, geen vin, geen vogelveder,
Waarmeê hij 't grondloos diep of 't luchtgewelf doorstreeft.
Geen goed beseft zijn hart, dan wat natuur hem geeft.
Geen honger, of 't heelal is machtig tot verzaden,
En de inspraak der natuur heeft schepselen nooit verraden!
Maar wij ! is dan voor ons die teedre moeder wreed.”

(BILDERDIJK.)

AANMERKING. I. Men make nooit jacht op figuren; die, welke niet als van zelf zich voordoen, maken den stijl gewoonlijk gewrongen en onnatuurlijk.

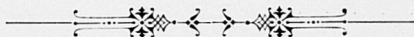
II. Men vermijde de zoogenaamde gemeenplaatsen, d. w. z. figuren, die, omdat ze te alledaagsch geworden zijn, den stijl ontsieren in plaats van verfraaien: *een lachende heuvel, een murmelend of kabbelend beekje, een heldere vliet; een sneeuwkleed lag over de aarde gespreid* e. a.

III. De figuur zij immer bevattelijk voor wie ze hooren of lezen, m. a. w. geëigend voor den stijl, waarin de rede gesteld is.

IV. Men zij matig in het gebruik der figuren. Zucht naar bloemrijkheid ontzenuwt den stijl, en verraadt niet zelden armoede aan gedachten.

Tot hiertoe spraken we slechts van den *Stijl in het algemeen*, en beschouwden we zijne drie noodzakelijke hoedanigheden: juistheid, duidelijkheid en sierlijkheid.

Beschouwen we nu den *Stijl in het bijzonder*, in verband namelijk met de voornaamste in proza voorkomende kunstvormen: *de beschrijving, het verhaal, de verhandeling, de redevoering*.

I. DE BESCHRIJVING.

De verbeeldingskracht is een der schitterendste vatbaarheden van den menschelijken geest. Aan haar danken we de meeste voortbrengselen der kunst.

De *beschrijving* heeft tot doel, ons het beeld van een of meer door de zinnen waarneembare voorwerpen, of toestanden, zeden, gebruiken, karakters, weêrsgesteldheid enz., *aanschouwelijk* voor oogen te stellen.

Hoe grooter iemands opmerkingsgave is, des te juister zal het beeld zijn, dat zijne fantazie van een voorwerp behoudt. Om evenwel juist op te merken of waar te nemen, moet men het geheel in zijne onderdeelen ontleden, en degelijk onderscheid maken tusschen datgene, wat tot het *wezen der zaak* behoort en dat, wat slechts *bijkomende omstandigheden* zijn. In de wedersamenvoeging der deelen evenwel steekt de groote kunst; de hoorder of lezer moet het beeld, als één gegoten geheel voor oogen krijgen. Zoo b. v. bij de beschrijving van een krijgsman; het wezenlijke teekent men in zijne gestalte, zijne houding, zijn gelaat; het accidenteele in zijne uitrusting: zwaard, harnas, helm.

Nochtans hangt de *wijze* van beschrijving grootendeels af van het doel, hetwelk men bereiken wil. Dat doel kan tweërlei zijn: óf men wil enkel het beeld weergeven, óf men wil bij het weergeven den indruk opwekken, dien men zelf bij de aanschouwing (zinnelijke of geestelijke) ontvangen heeft. In het eerste geval *beschrijft* men eenvoudig; in het tweede *schildert* men. In het eerste spreekt men hoofdzakelijk tot het *verstand*, in het tweede mede tot de *verbeelding* en het *gevoel*. In het eerste moet de stijl *eenvoudig en duidelijk*, in het tweede *krachtig en levendig* wezen.

Voorbeelden.

I. *De Leeuw* (beschrijving.) De leeuw is een viervoetig roofdier en behoort tot de familie der katten. De bouw van zijn lichaam reeds teekent waardigheid en kracht. Zijne pooten zijn voorzien van scherpe klauwen, en lange roodgele manen bedekken hals en borst; de staart eindigt in een kwast. Bij de leeuwin ontbreken de golvende manen; tengevolge van dit gemis schijnt haar lichaam slanker, dat van den leeuw meer gedrongen en krachtiger. Is de tijger een toonbeeld van sluwheid en wreedheid, de leeuw verzinnebeeldt majesteit en moed. Men zegt, dat hij dan slechts den weerlooze aanvalt, wanneer hij gedreven wordt door honger. Ook van zijne schranderheid en zijne dankbaarheid voor ontvangen weldaden verhaalt men voorbeelden. Zijn vaderland is Azië en Afrika.

Men ziet het, bij de beschrijving van een dier valt dus te letten op de volgende punten: 1. het uiterlijke, 2. het inwendige (kracht, instinkt, moed), 3. verblijf, levenswijze enz., 4. wat voor- of nadeel het den mensch aanbrengt.

(Schildering.) »Het is nacht, het is het kwade seizoen.

De lucht is donker; de wolken zijn dik, en drijven onstuimig en snel heen en weder; de maan scheurt ze nu en dan met een waterachtigen straal. De wind huilt door 't gebergte; de regen ruischt; van verre gromt de donder. Ziet gij dat gevaarte, met dichte struiken bewassen, zich afteekenen tegen de lucht; — ziet gij daarin die donkere rotskloof, beneden gapende, boven zich verliezende in heesters en distelen? Het bliksemt; ziet gij ze? Houdt uw oog derwaarts gericht. Het is alles duisternis. Let op. Wat is dat? 't Is het glinsteren van twee oogen: gloeiende kolen. Hoor toe! dat was de donder niet: het was een schor gehuil: het diepe geluid van een leeuw die ontwaakt. Hij tilt zich uit zijn hol naar boven. Hij rekt zich uit. Een oogenblik staat hij met opgeheven hoofd brullende stil. Hij schudt de zwarte manen. Eén sprong!.... achter uw wachtvuur, onvoorzichtige! Hongerig gaat hij om met woeste bewegingen, met ongeregelde sprongen, met schrikkelijke geluiden.” (BEETS.)

Men vergelijke de beschrijving van het paard door Buffon, en de onovertroffen schildering ervan in het Boek JOB. XXXIX.

II. *Regenweder.*

Regen. Geen plassende, hartstochtelijke stortbui, die in een oogenblik alles met zijn watervloed overstelpt, maar straks wijkt voor den stralenden zonneschijn: neen, een flegmatieke, doordringende, aanhoudende regen, die nu en dan tot een stortbui dreigt over te gaan, en dan weer luwt, doch altijd, altijd voortduurt, zonder einde. Alles is nat, hopeloos, reddeloos nat. De kippen in den tuin hebben al lang alle hoop laten varen en schikken zich met hangenden staart in haar lot, slechts nu en dan het water schuddende uit haar druipende veeren. De boomen langs

de gracht laten huiverend van hun gelend gebladerte, dat glimt van het nat, een zwaren regen van druppels neder-vallen in het vieze, groezelige water. Van de daken zijpelt het water op de glibberige trottoirs, op de druipende parapluïes der voorbijgangers, die zich vergeefs trachten te beschermen tegen den alomtegenwoordigen regen. Tusschen de keien vormen zich vijvertjes, waarin voortdurend kleine blaasjes borrelen; langs de straten vlieten beekjes, die zich met murmelend gegorgel in de roosters storten der riolen. Overal water, maar water in zijn on-dichterlijkste, onbehagelijkste gestalte. Alles glimt, druipt, sijpelt; vochtigheid en nevel en nat overal, onder en boven; alles is grijs en vaal, kil en koud en lusteloos. Aan de zon te gelooven eischt moed; een bleeke, waterachtige schemerschijn, een karikatuur van den dag, sleept zich zeurig van den tragen morgen tot den vroegen avond. Het heet nog dag, maar in de nauwe winkelstraten flikkert reeds de geelachtige gasvlam door den wazigen nevel heen, worstelend met het halfdonker daar buiten. Laag en loodzwaar hangt de grauwe lucht, eentonig vaalgrauw met vuile donkere strepen en vegen; loom en traag schuiven de aschkleurige wolken voort, en laten onop-houdelijk, onophoudelijk, het water neersijpelen als ware geheel het uitspansel een onmetelijke zeef.

(J. MARGADANT.)

III. *Vondel* (persoonsbeschrijving.)

Vondel was van middelbare lengte, welgezet en wel-gemaakt van leden. In 't wezen vertoonde zich een kenbare schrandereheid en opgetrokkenheid (= verheven-heid) van gedachte. Zijn aangezicht was in de kracht zijner jaren blankbleek en magerachtig, maar in zijn ouden oud-erdom breedachtig, vol in 't vleesch, gezond van kleur en blozend op de kaken; het voorhoofd niet te hoog. Onder hooge

winbrauwen, aan de rechte zijde een weinig hooger opgetrokken dan aan de slinke (doch zonder misstand) had hij bruine, levende, doordringende, scherpziende, of, gelijk men spreekt, arends-oogen, vol viers, alsof hij hekeldichten in 't hoofd had. Zijn neus was wat verheven, wel in 't vleesch, de mond niet te groot, zijne lippen dunachtig; zijn haar zoo kort, dat het de ooren pas half bedekte; zijn baard klein en, gelijk als 't haar, zwartbruin, totdat het in zijne hooge jaren wit van grijsheid wierd. Dusdanig was zijne uitwendige gedaante, gelijk hem ook verscheiden afbeeldingen, door de vermaardste en kunstigste schilders gemaakt, vertoonen; inzonderheid de schilderijen van Govert Flink en Filips de Koning, ook de print van Jan Lievens, met een rol in de hand, daar de heer Joan Six dit aardig dicht op schreef:

Dit 's Vondel met zijn rol:
Apelles trof Apol.

Maar de print van zijn geest, verstand en vlijt, met geen verven te verbeelden, heeft hij zelf in onnavolgbare werken klaar en kunstig uitgedrukt. Daar kan men hem in zijn ware wezen best aanschouwen. Dat tafereel liet hij den nakomelingen na, voornamelijk zulke, die zich in de dichtkunste pogen te oefenen en op die print van zijn beste deel, den geest, staroogende, opgewekt worden en aanleiding bekomen, om, al hunne krachten inspannende, zijn voorbeeld te volgen en hem zoo gelijk te worden, als hun eenigszins doenlijk is.

(GER. BRANDT.)

IV. *Gilde-gebruiken.* (Zedebeschrijving.)

Het Gilde is (bij de oude, heidensche Germanen) een verbond van vrije mannen tot onderlinge hulp en trouwe, tot gezamenlijke offerande en gemeenschappelijke offer-

maaltijden, en de leden van 't gilde zijn *genooten*. Ieder gild kiest zich een god, aan wien het offert, en wiens altaar het onderhoudt, en viert op gezette tijd zijn offermaal, waartoe elk genoot zijn aandeel bijdraagt.

Ziet ge daar in dat heilig woud van eeuwenoude eiken en beuken, die kleine, opene ruimte? Dat is de offerplaats, de gewijde tempel. Te midden van een aarden wal, met eene gracht omgeven — zoodat de overblijfselen in later eeuwen dikwijls voor eene schans zullen worden gehouden, — staat een altaar. 't Is een groote, ruwe, maar van boven platte en eenigszins uitgeholde steen op vier kleinere steenen rustende; de mannen in lange witte kleeding, achter het altaar geschaard, zijn de priesters. Zij houden elk een deel van het offergereedschap in de hand, steenen hamers, steenen messen en wiggen, — terwijl de koperen offer- of bloedketels nevens hen gereed staan.

De genooten van het gilde, dat zijn offer brengen zal, naderen reeds. Zij zijn allen in 't wit gekleed, en dit bewijst ons, dat zij aan eene hemelsche godheid offeren zullen. Brachten zij 't aan eene godheid der onderwereld, zij zouden zich in 't zwart gehuld hebben, — even als ook wij, hunne nazaten, nog, zoo vaak wij een offer aan 't doodenrijk brengen. In plechtstatigen optocht, door priesters voorgegaan, en met den *greve* of *grave* van 't gilde aan 't hoofd, zijn zij, onder gewijde feestgezangen, den heem in 't rond getrokken; het dier, dat ten offer is bestemd, een paard of een stier of een kalf, met kransen omhangen en met bloemen versierd, met zich voerende.

Nu zijn ze ter offerplaatse genaderd, en treden de gewijde omwalling binnen. Het gilde schaart zich ter rechter- en ter linkerzijde van 't altaar, terwijl twee priesters met langzamen, statigen tred, het offerdier driemaal rondom het heiligdom leiden. En na de drie omgangen wordt,

onder allerlei geheimzinnige ceremoniën, het offer geslacht en in stukken gedeeld. (J. TER GOUW.)

Voor de beschrijving van een burger slaap- en woon-vertrek leze men J. A. ALBERDINGK THIJM: *De Organist van den Dom*: »*En zijn tehuis? Die hem in zijn kamer gezien had enz.*» en van een rijkemanssalon, HILDEBRAND: *De Familie Kegge*: »*De kamer, waarin ik mij bevond, leverde een schouwspel op enz.*»

Voor het teekenen van een persoon zie men HILDEBRANDT's *Camera*: *Een Tentoonstelling van schilderijen*: »*Een teekenmeester zijn eigen werk beschouwende*»; en van een groep van personen, t. a. p.: »*Een Familietafereel*».

Voor de schildering van het Noorderlicht leze men TOLLENS: *Nova Zembla*; van een Oosterschen dageraad, MULTATULI: *Max Havelaar* (4^e druk blz. 572); van een Zonsopgang, SCHAEPMAN: *Onze wachter 1875*; van den Wind: HILDEBRANDT's *Camera ad vocem*; van den Nacht: H. K. POOT; van een storm op zee, L. W. VAN WINTER, *Germanicus*; enz.

Voor de teekening van plaatsen en landschappen zie men: J. J. VAN OOSTERZEE: *Op Reis* (Bladen uit de Portefeuille); CONSTANTIJN HUYGENS: *Hofwijck* ('t Haagsche Bosch); J. J. L. TEN KATE: *de Alpen* (in de Scheping); J. MARGADANT: *Capri* (Haagsche stemmen No. 9); en verder elke reisbeschrijving.

Voor het schetsen van karakters leze men: SIMON STIJL: »*Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden*» (Karel V); VAN DER PALM's *Gedenkschrift* (Napoleon); NUYENS' *Nederl. Beroerten* (Filips II); enz.

Voor 't beschrijven van toestanden sla men NUYENS' »*Nederlandsche Beroerten*» na, bl. 13 vlgd., BILDERDIJKS »*Gesch. des Vaderlands*» VII, bl. 83; en voorts elk geschiedboek.

AANMERKING. I. Wanneer men de aangewezen voorbeelden nauwkeurig nagaat, zal men zien dat, bij de beschrijving, voor de ontwikkeling der stof zoo al geen vaste, dan toch eenige bepaalde regels kunnen gevolgd worden. (Men herinnere zich, wat er in den beginne over vinding en schikking gezegd is.)

II. Is het thema, waarover men schrijven wil, vastgesteld, dan omlijste men het alleen met die bijkomende omstandigheden, welke het hoofddenkbeeld beter doen uitkomen (het onweêr in de beschrijving van den Leeuw, bij BEETS); de omstandigheden, moeten dus of wel uit zich zelf of wel wegens de hoofdgedachte belangrijk wezen.

III. Oefening is steeds de beste leermeesteres.

Thema's ter uitwerking:

I. *Het Paard* (beschrijving).

Het Paard (schildering):

- 1°. Dartelen in de weide; weldra dient het tot
- 2°. de jacht of de wedrennen. Zijn trots; zijn ontgoocheling.
- 3°. Ten oorlog. Lange dagmarschen, vermoeidheid. Eerste veldslag. Vuur. Gewond.
- 4°. Voor de vrachtkar. Geen leven meer; hangende kop, langzame tred. Herinnering aan weide en slagveld.

Eveneens: het Rund, de Hond, de Vogel, de Bij, de Mier.

II. *Het Woonvertrek, de Huiskamer* (beschrijving):

- 1°. de meubels.
- 2°. de wanden met hunne versieringen (schilderijen, schoorsteen, enz.)
- 3°. vensters (uitzicht).

(Schildering):

- 1°. De familie in de kamer.
- 2°. Ouders, kinderen. Leunstoelen voor de ouderen.
- 3°. Gezelligheid, winter, knappend vuur.

II. *De Touwslager* (beschrijving):

- 1°. Zijn beweging bij het werk. Gaat steeds achteruit; langer wordt de koord, de voorraad hennep in zijn opgeslagen voorschoot mindert.
- 2°. Werktuigelijke handenarbeid.
- 3°. Nut van zijn ambacht.

De Touwslager (schildering):

- 1°. De lange baan, het snorrend rad.
- 2°. Hij zingt bij zijn arbeid: »Wie weet, waartoe mijn koord eens dienen moet!»
- 3°. Opsomming van het nut der koorden: a) Schipperskoord, b) klokketouw, c) geeselkoord, d) boevenkoord, e) reddingskoord, enz.

N.B. Het spreekt van zelf, dat de beschrijving en de schildering in één opstel kunnen worden samengevoegd.

III. *Een Hollandsch Landschap* (beschrijving en schildering):

- 1°. Uitgestrekte vlakte: vruchtbare weide met prachtig vee. Water.
- 2°. In den achtergrond windmolens.
- 3°. Op den voorgrond eene heldere, vriendelijke boerderij, waaromheen alles in kalme beweging. Melkers en melksters.
- 4°. Avondschemering.

IV. De Brievenbesteller, De Wachtkamer van een Geneesheer, Het Station, Een badplaats, De Wielrijder,

Het Strand, Het Papier, Mijn Geboorteplaats, In den Spoorwegcoupé, Het Slagveld, Om den Haard, De Sneeuw, Een Familiefeest.

Het aangeven van de punten der ontwikkeling laten we den leeraar over.

II. HET VERHAAL. (*)

Dat we in het voorgaand hoofdstuk niet van de beschrijving eener gebeurtenis gesproken hebben, vindt zijne verklaring hierin: dat het beschrijven eener gebeurtenis o. i. eigenlijk een middenkunstvorm is, tusschen de schildering en het verhaal inliggend, doch het dichtst dit laatste nabijkomend.

Een feit wordt genoemd, wordt aangegeven. De beschrijving eener gebeurtenis vordert vermelding van oorzaak en gevolg. De gebeurtenis moge een toestand tot oorzaak, en een nieuwen toestand tot gevolg hebben, het opstel moge dus de schildering van twee toestanden bevatten, die de uiteenzetting van het feit uitsluiten, er heeft in elk geval eene opvolging van tijd plaats, hetgeen het geheel meer het aanzien geeft van een verhaal dan dat eener bloote beschrijving.

Het verhaal sluit overigens de beschrijving niet uit; deze laatste vindt in het eerste gewoonlijk een goede plaats.

Goed te verhalen is eene groote kunst. De beginneling trachte een gelezen stuk zoo trouw mogelijk weêr te

(*) Als middel voor het ontwikkelen eener stof kan dienen het beantwoorden der vragen: *Wie? wat? waar? met welke hulp? hoe dikwijls? waarom? hoe? wanneer?* — vervat in het volgend latijnsche vers:

Quis? quid? ubi? quâ? vi? quoties? cur? quomodo? quando?

geven, hetzij mondelings hetzij schriftelijk; de meer gevorderde zette een berijmd verhaal, eene ballade bijv., in proza over; waarbij natuurlijk én versmaat én rijmklank weg moeten vallen. (*)

Personen in een verhaal te laten optreden en spreken, is voor eerstbeginnenden zeer moeilijk; zij zijn steeds geneigd tot omschrijving. Het is evenwel raadzaam zich daaraan te gewennen, omdat de direkte rede aan het verhaal afwisseling en derhalve leven geeft.

Het verhaal kan tot onderwerp hebben:

- 1°. een persoon of zaak;
- 2°. een gebeurtenis.

Is het doel des verhaals alleen de bekendmaking van de lotgevallen eens menschenlevens of van een gedeelte daarvan (biografie, karakterstudie), de lotgevallen van een voorwerp, of de uiteenzetting eener gebeurtenis (geschiedenis), dan moet de stijl vooral duidelijk zijn. Het gebruik der figuren komt dan niet te pas. Men spreekt dan, evenals bij de beschrijving, alleen tot het verstand van den lezer. Wil men evenwel indruk maken, tot de verbeelding spreken, een *romantisch* verhaal leveren, dan moet de stijl aan dat doel geëvenredigd en dus levendig en boeiend zijn.

Bijzonderheden, treffend aangebracht, wekken belangstelling. Men vermijde echter ook daarin al te groote uitvoerigheid en late alles achterwege, wat op den persoon, de zaak of de gebeurtenis geen of weinig invloed heeft, en blijve de spreuk indachtig: *l'art d'ennuyer est celui de tout dire*.

Over het dorre geschiedverhaal, als buiten ons bestek liggend, spreken we hier niet verder.

(*) Balladen van HOFDIJK b.v., aanvankelijk den leerling ter omzetting voorgelegd, later slechts voorgelezen, zijn daartoe zeer geschikt. Het aanstippen van den gedachtengang is daarbij zeer nuttig.

Bij een verhaal betreffende personen, kunnen de volgende punten dienen ter overweging :

- 1°. Herkomst, woonplaats, levenswijze, stand ;
- 2°. verschijning in het openbaar; talenten; werkkring; omgeving ;
- 3°. voortbrengselen des arbeids; invloed ;
- 4°. gebeurtenissen des levens.

Bij het verhaal betreffende eene zaak :

- 1°. beschrijving des voorwerps ;
- 2°. waartoe geschikt? waartoe bestemd? voor welke personen ?
- 3°. lotgevallen.

Bij het verhaal eener gebeurtenis :

- 1°. aanleiding en oorzaak ;
- 2°. plaats en tijd ;
- 3°. omstandigheden (verwikkeling) ;
- 4°. ontkenning (eindresultaat) ;

Elke roman, elke novelle, elke sage, elk sprookje is een verhaal, in hetwelk de verschillende kunstvormen vermengd of neven elkander staan.

Tot het verhaal behoort de *dialogo* of *samenspraak*. De stijl van den *dialogo* zij :

- 1°. levendig , natuurlijk , kort ;
- 2°. eigen aan den persoon, die spreekt. Men denke aan het »*le style c'est l'homme*». Elke persoon, in het verhaal voorkomend, heeft zijn karakter, en daarmede moet zijne manier van spreken in overeenstemming wezen.

Voorbeelden van verhalenden stijl vindt men in elk boek, in elke bloemlezing bij de vleet; reden waarom wij ons hier van aanhaling of overschrijving onthouden.

De twee behandelde proza-vormen, beschrijving en verhaal, komen hoofdzakelijk voor in den *Roman*, en, doch minder uitvoerig, in de *Novelle*.

De *Roman* is een epos in ongebonden stijl. Zie wat hierachter in de Poëtica over deze dichtsoort gezegd wordt.

De *Roman* is het verhaal van eene reeks van gebeurtenissen, welke evenwel moeten dienen om een hoofdeit of een hoofdpersoon (het onderwerp van den roman) te verklaren, toc te lichten of in een helder licht te plaatsen.

Naar gelang ze een historisch feit of eene historische persoonlijkheid, of volksgebruiken en zeden tot onderwerp hebben, onderscheidt men de romans in twee hoofdsorten, nl. geschiedkundige en zedekundige.

De *Novelle* verschilt hierin van den *Roman*, dat ze, wat inhoud betreft, kleiner van omvang is. Geen reeks van feiten, maar één enkel lotgeval, één gebeurtenis uit het leven van een persoon kan het onderwerp uitmaken eener novelle.

In beide, roman en novelle, schikt zich de stijl naar de belangrijkheid en den ernst des onderwerps. Overigens geldt daarvan wat in 't algemeen van de hoofdkunstvormen in het proza gezegd is.

DE VERHANDELING.

De *Verhandeling* is een uitgewerkt opstel, waarin het wezen eener zaak wordt onderzocht met het doel om te onderrichten. De uiteenzetting der zaak geschiedt derhalve, om tot een bepaalde slotsom, een vast resultaat te geraken.

De *Verhandeling* onderzoekt, doorgrondt, verdeelt, legt bloot en besluit.

Klaarheid en bevattelijkheid van stijl zijn dientengevolge

noodwendige vereischten. Alle zwier, elke woordspeling moet vermeden, en van de figuren (de vergelijking bijv.) mag slechts een hoogst zuinig gebruik gemaakt worden.

De verhandeling leert, en wendt zich bijgevolg enkel tot het verstand van den lezer.

Wie nu onderrichten wil, dient allereerst zelf een juiste opvatting, een klaar begrip te hebben van de zaak, die hij wil behandelen; volgens het woord van Boileau:

Ce que l'on conçoit bien, s'énonce clairement,
Et les mots pour le dire arrivent aisément.

De schrijver moet zich gevolgelijk de te behandelen stof eigen maken, d. w. z. door zorgvuldige meditatie (alzijdige beschouwing en onderzoek) in haar wezen doordringen, haar deelen ontleden, elk deel afzonderlijk beschouwen en blootleggen, de deelen weder vereenigen, en uit het saamgevoegde geheel zijne conclusie trekken.

Tot onderwerpen der verhandeling kunnen genomen worden:

1°. eenvoudige begrippen: *de mensch, de vogels*;

2°. onderwerpen der persoonlijke waarneming of ondervinding: *vriendschap, zonsverduistering, heldenmoed, ontrouw, dankbaarheid*;

3°. beweringen, oordeelen: *eigen haard is goud waard, scheiding van Kerk en Staat, Vondel als tooneeldichter, Eendracht maakt macht*.

Is het *onderwerp* (het thema), dat men behandelen wil, vastgesteld, dan moet naar de *stof* worden gezocht. Deze vindt men door de beschouwing, ontleding en overdenking van het thema zelf, en van de omstandigheden, waaronder het zich aan onze waarneming, onze ervaring, ons verstand voordoet.

Is men de stof voldoende meester en heeft men ze zich eigen gemaakt, dan schift men den opgedanen voorraad en verdeelt hem in dier voege, dat men, na vooropzetting des thema's, verkrijgt:

1°. eene gepaste, korte, duidelijke, de belangstelling wekkende, inleiding;

2°. een heldere verklaring en uiteenzetting van 't thema met bevattelijke bewijsvoering;

3°. een klemmend slot, even kort als de inleiding.

Men houde in het oog, dat noch in N°. 1, noch in N°. 3 iets van de verklaring of bewijsvoering mag voorkomen. De stof, in zooverre althans men ze zich ter behandeling heeft voorgesteld, moet in N°. 2 worden uitgeput.

Voor de ontwikkeling der stof houdt men zich gemeenlijk aan den *analytischen* of aan den *synthetischen* gedachtengang, hoewel beide in een zelfde verhandeling kunnen worden aangewend.

Analytisch gaat men te werk, wanneer men van het bijzondere opklimt tot het algemeene; *synthetisch*, wanneer men van het algemeene tot het bijzondere afdaalt.

Bij het *analytische* betoog ontleedt men derhalve het geheele voorwerp in zijne deelen; men geeft b.v. de onderscheidene kenmerken aan eener zekere bloem of plant, haar grootte, vorm, geur, bloesem, bloeitijd, en vergelijkt ze vervolgens met de onderscheidende kentekenen van andere bloemen, om ze ten slotte bij eene veralgemeene soort, een geslacht, te rangschikken.

Bezigt men de omgekeerde volgorde, stelt men derhalve de algemeene eigenschappen van een geslacht van voorwerpen voorop, om daarna het enkele voorwerp te beschouwen, dan is het betoog *synthetisch*. Wil ik bijv. bewijzen, dat koralen dieren en geen planten zijn, dan

stel ik de algemeene eigenschappen van het dier voorop; beschouw dan de bijzondere van de koraal, en trek uit de vergelijking de conclusie.

Om duidelijk te verklaren is een duidelijke omschrijving of definitie van het grondbegrip (het thema) onontbeerlijk. Daarom moet in elk begrip degelijk onderscheid gemaakt worden tusschen zijn *inhoud* en zijn *omvang*.

Door *inhoud* verstaat men alle kenteekenen, die tot het wezen van het begrip behooren; door *omvang* alle soorten en onderafdeelingen, welke tot het begrip kunnen worden teruggebracht. Hoe grooter derhalve de omvang is van een begrip, des te kleiner is zijn inhoud; hoe meer onderscheidene kenmerken een begrip heeft, des te kleiner is zijn omvang. Zoo omvat het begrip *dier* alle geörganiseerde wezens, het begrip *vogel* slechts die, welke gevederd zijn, eieren leggen en broeien. Zoo omvat het begrip *plant* alle gewassen: boomen, heesters, bloemen, gras, het begrip *den* echter slechts ééne soort van boomen. Daarom is het laatste begrip grooter van inhoud dan het eerste, dat daarentegen uitgebreider van omvang is.

Een uitgesproken *oordeel* is veelal het thema der verhandeling. Men onderscheidt de oordeelen

1°. naar de mate van den omvang des begrips in *enkelvoudige*, *bijzondere* en *algemeene*;

2°. naar de betrekking, waarin de deelen eens oordeels te zamen staan in *kategorische*, *hypothetische*, *disjunctieve*; en

3°. naar den graad van zekerheid, waarmede het oordeel geveld wordt in *assertorische*, *problematische* en *apodiktische*.

I. Een oordeel is *enkelvoudig*, wanneer van een enkel persoon, voorwerp of begrip iets beweerd wordt, b.v. Thorbecke was staatsman; de boomen bloeien; het papier is geduldig.

Neemt men enkele voorwerpen, die tot den omvang des begrips behooren, en spreekt men daarover een oordeel uit, dan heet het oordeel *bijzonder*, b.v. sommige dieren leven slechts van planten; eenige planten bloeien nooit.

Het oordeel is *algemeen*, wanneer het zich over den geheelen omvang van het begrip uitstrekt, b.v. misdaad is zonde; alle menschen zijn sterfelijk.

II. Een oordeel is *kategorisch*, wanneer het onderwerp een kenteeken aan zijn wezen ontleend bij zich heeft, b.v. de koning is gebieder; God is rechtvaardig; de hond is trouw.

Is het oordeel van eene omstandigheid afhankelijk, dan noemt men het *hypothetisch*, (onderstellend), b.v. als de hemel invalt (veronderstelling), zijn alle musschen dood (stelling); alles is verloren (thesis), als gij u terugtrekt. (hypothesis).

Wordt het oordeel over twee onderwerpen verdeeld, zonder nochtans bepaaldelijk aan een van beide te worden toegewezen, dan heet het *disjunctief*, b.v.: hij is of een schurk of een diepbeklagenswaardig mensch; er was verraad of geluk in het spel; de man of de vrouw is schuld aan de ellende des huisgezins.

III. Een *assertorisch* oordeel is dat, waarin het gezegde als wezenlijk bestaande aan het onderwerp wordt toegevoegd, b.v., de mensch is een redelijk, het dier een redeloos wezen; de aarde beweegt zich om de zon.

Bevat het oordeel eene mogelijkheid of waarschijnlijkheid, dan heet het *problematisch*, bv. het kan op regen uitloopen; er kan een groot man uit hem groeien.

Is er tusschen onderwerp en gezegde een noodzakelijk verband, dan noemt men het oordeel *apodiktisch*, b.v., de dood blijft niet uit; de ziel is onsterfelijk; Gods voorzienigheid bestuurt het al.

Wanneer men uit een algemeen oordeel een ander oordeel afleidt of vormt, dan trekt men de conclusie, of besluit men. Tot een besluit behooren drie deelen, op zich eveneens oordeelen, waarvan men de twee eersten, uit welke het besluit getrokken wordt, de *praemissen* noemt. Het algemeen oordeel heet *hoofdterm of hoofdstelling* (major), het tweede meer bijzondere heet *middelterm of stelling* (minor). De heele redeneering heet *sylogismus*.

Voorbeelden.

Alle ondeugden zijn verfoeilijk ;
Gierigheid is een ondeugd ;
Gierigheid is verfoeilijk.

De mensch is door God geschapen ;
Ik ben een mensch ;
Ik ben door God geschapen.

Wie niet hooren wil, moet voelen ;
Karel wil niet hooren ;
Karel moet voelen.

Waar geen licht is, is duisternis ;
Hij leeft buiten het licht ;
Hij leeft in de duisternis.

Als God volmaakt is, moet Hij rechtvaardig zijn ;
God is volmaakt ;
God is rechtvaardig.

De aarde is een planeet of een komeet ;
De aarde is geen komeet ;
De aarde is een planeet ;

Uit de aangehaalde voorbeelden blijkt :

10. dat van het algemeene altijd tot het bijzondere kan worden besloten ; is dus de hoofdterm valsch, dan

moet de gevolgtrekking in de conclusie noodzakelijk ook valsch wezen ;

2°. dat de conclusie naar de hoedanigheid der hoofdstelling *kategorisch*, *hypotetisch* of *disjunctief* is ;

3°. dat van de twee termen altoos ten minste één bevestigend wezen moet ; wanneer een hetzij de hoofdhetzij de middelterm ontkennend is, is de conclusie ook ontkennend.

4°. dat het onderwerp der conclusie het onderwerp is van den middelterm, het gezegde evenwel dat van den hoofdterm.

5°. dat het begrip van den middelterm in den omvang des begrijs van den hoofdterm moet bevat zijn.

Het spreekt van zelf, dat niet altijd de drie deelen der redeneering behoeven te worden opgesteld. Wanneer de conclusie uit zich zelf klaar is, laat men de hoofd- en middeltermen weg. Indien ik bijv. zeg : ook gij kunt u vergissen, trek ik eenvoudig de conclusie uit een weggelaten problematischen hoofdterm, die zou luiden :

Elk mensch kan zich vergissen ;

Gij zijt een mensch ;

Dus kunt ook gij u vergissen.

Naar de aangegeven regels onderzoekte men de volgende gevolgtrekkingen :

Alle dieren zijn viervoeters ;

De vogel is een dier ;

Dus is de vogel een viervoeter.

Vele geleerden zijn schrijvers ;

A is geleerd ;

Dus is A schrijver ;

Wie niet gaan kan, rijdt ;

A rijdt ;

Dus kan A niet gaan.

De leugenaar moet bestraft worden ;
Hij is bestraft geworden ;
Dus is hij een leugenaar.

Als de kachel brandt, is het warm ;
Het is warm ;
Dus brandt de kachel.

Arme menschen verdienen medelijden ;
A is niet arm ;
Dus verdient A geen medelijden.

Vrijheid is geen bandeloosheid ;
Hier is vrijheid ;
Dus is hier geen bandeloosheid.

Elke koopman tracht geld te verdienen ;
A tracht geld te verdienen ;
Dus is A een koopman.

Aan de werken kent men den schrijver ;
Ik ken den schrijver ;
Dus ken ik zijn werken.

Als het regent, zijn de straten vuil ;
De straten zijn vuil ;
Dus regent het.

Vele viervoetige dieren zijn herkauwende dieren ;
Het paard is geen herkauwend dier ;
Dus is het paard geen viervoetig dier.

Woestijnen zijn uitgestrekte zandvlakten ;
Dit is een uitgestrekte zandvlakte ;
Dus is dit eene woestijn.

Onrechtvaardig goed gedijt niet ;
Zijn goed gedijt niet ;
Dus heeft hij onrechtvaardig goed.

In aansluiting met hetgeen op bl. 49 en 50 is aangestipt omtrent het zoeken naar de *stof* der verhandeling, d. w. z. naar de geleidelijke uitbreiding van het vooropgestelde thema, dient hier een enkel woord te worden gezegd over de schikking of verdeeling der stof.

Die verdeeling kan tweevoudig zijn:

10. De inhoud van het begrip kan worden ontleed, en dan heet de verdeeling: *partitie*; of

20 Men kan den omvang van het begrip ontleden, en dan heet de verdeeling: *divisie*.

De beide verdeelingen kunnen in een zelfde verhandeling van nut wezen.

Zoekt men naar stof over het thema *Gebouwen*, dan doet zich de divisie aanstonds voor: kerkgebouwen, openbare gebouwen, woongebouwen; wil men het thema *Woongebouwen* ontwikkelen, dan komt de partitie van pas: woon- en slaapkamer, kelder, keuken, zolder enz.

Daaruit volgt, dat de partitie altijd berust op de definitie, die men van het thema opstelt; dat een eenvoudig begrip naar zijn inhoud wordt ontleed en de onderscheidene kenteekenen de punten der verdeeling (partitie) vormen; dat een oordeel de punten van verdeeling bevat in onderwerp en gezegde; dat een samengesteld oordeel in enkelvoudige oordeelen moet ontleed worden, waarna met elk oordeel afzonderlijk gehandeld wordt.

De divisie is de grondslag der verhandeling, welke een algemeen begrip tot onderwerp heeft. Bij een bijzonder begrip treedt de partitie op den voorgrond.

Beschouw ik het *Reizen* als een algemeen begrip, dan krijg ik de divisie:

I. Reizen voor zaken:

a. handelszaken, b. familiezaken, c. studie.

II. Reizen tot ontspanning:

a. tot rust, b. in ziekte, c. vacantie.

Neem ik het *Reizen* als bijzonder begrip, dan vind ik de partitie :

- I. Aangename zijde van het reizen :
a. genot, *b.* leering, *c.* ontspanning.
- II. Onaangename zijde :
a. vermoeienis, *b.* teleurstelling, *c.* verveling.

Thema's ter ontleding of verdeeling zijn : *naijver, samenwerking, de oorlog, het water, de vogels, de herfst, genotzucht, de kermis*, en elke historische gebeurtenis of persoon, b.v. : *de slag van Waterloo, de Ruyter's dood, Willem de Zwijger, Holland's grootheid, Karel de Groote, de Val van 't West-Romeinsche Rijk.*

Voor »Karel de Groote», b.v. als divisie :

- I. Veroveraar : zijne oorlogen ;
- II. Staatsman : zijne wetten, verordeningen enz.
- III. Beschaver : zijne verstandhouding met de Kerk.

Voor »de Val van 't W.-R. Rijk» :

- I. Inwendige toestand van 't Rijk.
- II. Aanval der barbaren.
- III. Gevolgen.

En zoo voor elke verhandeling, die een persoon of eene gebeurtenis tot onderwerp heeft.

Is een oordeel het thema, dan zijn onderwerp en gezegde de verdeeling, b.v. : Arbeid adelt.

I. Wat is arbeid ?

- a.* Het gebruik maken van zijne natuurlijke vatbaarheden : geestesarbeid ;
- b.* zijne natuurlijke geneigdheid tot nietsdoen overwinnen ; meester zijn van zich zelf.

II. Wat is adel?

Eene eigenschap van geest en karakter, die onze medemenschen eerbied en ontzag afdwingt

- a. voor onze ontwikkeling en kennis;
- b. voor onze geestkracht.

III. Conclusie :

Wat den mensch verheft en tot eer strekt, is des menschen adel.

Arbeid verheft den mensch en strekt hem tot eer ;
Dus adelt arbeid den mensch.

Item: *De liefde tot zijn land is ieder aangeboren ,
Wereldgeschiedenis is wereldgericht, De ondervinding is de
beste leermeesteres , Lijden is een oefenschool des levens ,
De wereld is een schouwtooneel.*

Wat de bewijsvoering aangaat, deze moet altoos duidelijk van stijl wezen. Rechtstreeksche bewijzen hebben, als van zelf spreekt, de voorkeur, wijl ze het krachtigst zijn; kan men geen rechtstreeksch bewijs vinden, dan bewijst men door *analogie* of door *inductie*.

Men bewijst door *analogie*, wanneer men de gelijkheid van twee begrippen, voorwerpen, toestanden of gebeurtenissen aantoonst, en vervolgens uit het ééne de conclusie trekt voor 't andere, naar den regel: dezelfde oorzaken hebben dezelfde gevolgen. Deze vergelijking behoeft niet in alle deelen te worden doorgezet; indien eenige onderscheidende kenteekenen van een begrip bij onderzoek bekend zijn, besluit men tot het bestaan der andere. Heeft men bijv. bij een wezen, dat tot het plantenrijk gerekend werd, duidelijke sporen ontdekt van vrije voortbeweging, dan besluit men daaruit tot het bestaan eener zekere bewerktuiging, van een georganiseerd leven in dat wezen, en rangschikt het derhalve in het dierenrijk.

Door *inductie* bewijst men, wanneer men uit verschillende bijzondere begrippen tot een algemeen begrip besluit. Zoo bijv. de wetten in de natuurkunde.

De uitwerking of behandeling eener kernspreuk, van een spreekwoord, of van een gezegde met diepgaande beteekenis heet men *chrië*, naar het Grieksche woord *chreia*, dat eigenlijk *gebruik, toepassing*, beteekent. Bijv. *Een sterke burcht is onze God; Geen huis zonder kruis; Oost West, thuis best; De morgenstond heeft goud in den mond; Alle baten helpen; Alles begrijpen is alles vergeven; Ken u zelf; De ouders telen 't kind en brengen 't groot met smart; de kleinen treden op 't kleed, de grooten treên op 't hart.*

Deze soort van verhandeling, alleen van de gewone onderscheiden door opgewektheid en pathos in stijl en uitvoering, was bij de Ouden, als voorbereiding tot de leer der Rhetorica, zeer in gebruike. Zij gaven aan de *chrië* de volgende verdeeling:

1°. Inleiding bestaande uit den lof des schrijvers, bekend of onbekend, wien het gezegde wordt toegeschreven. Is het onderwerp een spreekwoord, dan handelt de inleiding over het volk, den tijd, de streek, waarbij of waarin het in gebruik was of is.

2°. uiteenzetting van het thema;

3°. bewijsvoering;

4°. uiteenzetting van het tegenovergestelde;

5°. vergelijking met andere;

6°. voorbeelden;

7°. getuigenis (autoriteit) van andere schrijvers;

8°. besluit, met aanprijzing of atrading.

Dat het niet noodig is, al deze acht punten in elke *chrië* achtereenvolgens te behandelen, behoeft wel geen betoog. N°. 3 tot en met N°. 7 bevat de eigenlijke be-

wijsvoering in hare verschillende onderdeelen. Een of zelfs meer dezer onderdeelen kan, en zal somtijds wel moeten wegvallen.

Voorbeeld: Onderwerp: de bekende woorden van Napoleon's keurbende: »de garde sterft, maar geeft zich niet over.»

1°. Fierdere woorden, en die getuigenis afleggen van een onbegrensde verknochtheid en toewijding aan een leidend legerhoofd, zijn wel nimmer gesproken.

2°. Zij waren de laatste zegekreet dier edele keurbende, die schande meer vreesde dan dood; en, onverschillig of ze gesproken zijn of niet, zij teekenen het beleid en den onverschrokken heldenmoed dier edele krijgers, die gewoon waren aan het zegepralen.

3°. Want zij waren het, die al de overwinningen van den machtigen Cesar hadden bevochten; die ook op het slagveld de laatste hoop van Napoleon waren, en in den dood eene overwinning nog zagen op lafheid en vernedering.

4°. Hoe geheel anders die benden van huurlingen, die strijden om buit, en hun diensten den meestbieden den verkoopen!

5°. Doch bij dezen — een doodsverachting als eens de Janitsaren van Mohammed bij de bestorming van Constantinopel; als de soldaten van het Thebaansche legioen in hun martelaarsdood; als de kruisvaarders onder Godfried van Bouillon in hun strijd tegen een overmachtigen vijand.

6°. Geeft de geschiedenis voorbeelden genoeg van *persoonlijke* opoffering voor 't vaderland, in dezen kreet der garde klinkt iets van die buitengewone toewijding, welke eens de fiere Hongaren bezielde, toen zij Maria

Theresia, met haar zoon op den arm hunne hulp inroepende, toejuichten: *Moriemur pro rege nostro Maria Theresia!*

70. Vriend en vijand roemen dan ook om strijd de houding dier dapperen. Legt onze generaal Knoop niet het schoonst getuigenis af van hun onverschrokkenheid en heldenmoed?

80. Zoo geeft de garde van Waterloo — want dien eernaam heeft zij zich verworven — een schitterend voorbeeld van vaderlandsliefde, offervaardigheid en doodsverachting. En waarheid bevat het woord van den dichter:

Doch beter nog te sterven,
Al is het voor een droom,
Dan 't leven door te zwerven,
In laffe luiheid loom.

Als thema's voor deze soort van verhandeling kunnen dienen: *»Het kan verkeeren»; »Redeloos, radeloos, reddeloos»; »Ik kwam, zag, won»; »Bezint eer gij begint»; »In den nood leert men zijn vrienden kennen»; »Geen profeet wordt gekend in zijn eigen land».*

»Wat al jammers broedt een wrok!»

*»Vrees steeds die minder zijn; al kunt gij hen verachten»,
De vrees maakt vreeslijk ook die minder zijn in krachten».*

*»Alles verloren behalve de eer»; »Haat maakt blind»;
»Hoe een dubbeltje rollen kan.»*

»Ervarenheid en tijd den mensch veel dingen leeren».

»Poësie schuilt overal.»

IV. DE REDE.

Nu wij van de rede of redevoering in eigenlijken zin gaan spreken, moet het groote verschil dat er bestaat tusschen *welbespraaktheid* en *welsprekendheid* vooropgesteld worden.

Welbespraakt zijn staat gelijk met *wel ter tale zijn*, woorden in overvloed hebben; en *welbespraaktheid* heeft veel van de zoogenoemde *aziatische* welsprekendheid der Ouden, welke redekunst, meer bloemrijk dan vruchtbaar, met een bladerrijken doch vruchtloozen boom werd vergeleken; in tegenstelling met de *attische* welsprekendheid, waarin DEMOSTHENES en CICERO uitblonken, die zich meer op de zaak, de kern toeleghden, dan op de taal waarin ze haar kleedden.

Welsprekend zijn is: zoo spreken, dat men, door den invloed van het woord, van zijn hoorders datgene verkrijgt wat men van hen hebben wil. Daarom kan men spreken van één welsprekend woord, dat woord nl., hetwelk den gewenschten indruk heeft teweeggebracht, welsprekende cijfers, een welsprekend gebaar enz.

De welsprekendheid heeft tot doel te *overtuigen* en te *overreden*. Zij is derhalve: de kunst om, door middel van het woord, de hoorders te bewegen tot erkenning der waarheid van de vooropgestelde bewering; of: de hoorders te bewegen tot handelen of hen daarvan terug te houden. De eerste heet *overtuigen* (noodzaken te gelooven), de tweede *overreden* (overhalen te doen.)

De oude Rhetoren onderscheidden drie soorten van welsprekendheid, nl.:

- 1º. de *beraadslaging* (genus deliberativum);
- 2º. de *pleitrede* (genus judiciaire);
- 3º. de *lof-, lijk- en spotrede* (genus demonstrativum.)

Nadat het Christendom een nieuw veld voor de welsprekendheid geopend had verdeelde men ze in

- a. *gewijde*, en
- b. *ongewijde welsprekendheid*.

Tot de ongewijde welsprekendheid, behooren de vier volgende soorten van redevoeringen :

- 1°. de *politieke* of *staatkundige* ;
- 2°. de *rechterlijke* ;
- 3°. de *academische* ;
- 4°. de *militaire*.

Het gebied der welsprekendheid kan niet met grenzen worden afgebakend, dewijl er niets bestaat, waarover de redenaar niet het woord kan voeren. Nochtans heeft hij, naar den stelregel van Cicero, wel te bedenken, *wat* hij zegt, *op welke plaats* hij 't zegt, *hoe* hij het zegt (quid, quo quidquid loco, et quomodo.) Desvolgens behelst de leer der welsprekendheid (rhetorica) de volgende punten:

- a. de *vinding*, nl. van datgene, wat dienen moet tot ontwikkeling van het thema (inventio);
- b. de *schikking* der gevonden stof (dispositio);
- c. de *stijl* der rede in hare onderdeelen (elocutio);
- d. de *voordracht* (pronunciatio of actio).

DE VINDING.

De *vinding* (inventio) leert die middelen zoeken, welke tot bereiking van het doel der rede noodzakelijk zijn.

De drie middelen om te overtuigen en te overreden zijn: onderrichten, behagen (doen genieten), bewegen (roeren).

De redenaar onderricht, wanneer hij de waarheid zijner stelling *bewijst*; hij *geeft te genieten* door de hoedanigheden

van zijn persoon, door zijn stijl en zijne voordracht; hij beweegt door, volgens de natuur van zijn onderwerp, het gevoel zijner hoorders op te wekken.

DE BEWIJSVOERING.

Door *bewijsvoering* verstaat men de uiteenzetting der gronden, op welke het vooropgestelde thema berust.

De grondslag van de bewijsvoering is het gezond verstand.

De bewijzen kunnen tweederlei zijn, nl.: *wezenlijke* en *bijkomende*.

Bewijzen der eerste soort worden gevonden in den aard, het *wezen der zaak zelve*.

Bewijzen der tweede soort liggen buiten de zaak, en worden genomen uit *feiten, gebruiken, wetten, voorbeelden* en uit het *gezag* van anderen.

Teneinde moeielijkheden te vermijden, of moeielijkheden te overwinnen, houde men zich aan de volgende regels:

1°. Men kieze geen onderwerp voor zijne redevoering, waartegen men zich niet opgewassen voelt; — »men beproeve wat de schouders dragen kunnen», zegt HORATIUS.

2°. Men leze de beste schrijvers, en wikke en wege de bewijzen, die zij aanhalen.

3°. Men ontlede de werken dier schrijvers in hunne deelen, en trachte de naakte oorspronkelijke gedachten daaruit bloot te leggen.

4°. Men beschouwe de gekozen stof van alle zijden en in al hare omstandigheden.

Dat is van 't allergrootste belang bij het behandelen eener historische persoonlijkheid of van een historisch

feit, welke beide men steeds beschouwen moet in den tijd en onder de omstandigheden, waarin zij leefden en plaats grepen.

Over den Stijl der Rede, zie bl. 75.

HET GEVOEL.

Aandoeningen zijn de gevoelens der ziel (hoofdzakelijk vreugde en smart), die het verstand en den wil bewegen, om iets als waar aan te nemen, iets te doen of iets na te laten.

Daarop berust, zoo niet geheel, dan toch grootelijks, de kunst der welsprekendheid. Daarvan, dat haar de naam gegeven is van »beheerscheres der zielen”, *Regina animarum*.

Om evenwel bij zijn hoorders aandoeningen te verwekken, moet de redenaar zelf eene levendige verbeelding, een gevoeligh hart, een gezond oordeel bezitten.

Om de *verbeelding* te verrijken dient: opmerkelijke beschouwing der natuur, lezing der groote dichtwerken, eigen studie en arbeid.

Tot opwekking van het *gevoel*: beschouwing der schoonheid van het ware en het goede, bespiegeling over de grootsche verscheidenheid en innige harmonie tusschen alle deelen van ’t heelal, overweging van de lotgevallen (voorrechten en rampen) van den mensch en de menscheid.

In het gezonde *oordeel* ligt de grootste kracht van den redenaar. Zonder dat, blijft de schoonste redevoering klatergoud, en kan de spreker zijn doel niet bereiken. Want ook in het verwekken van aandoeningen, speelt het oordeel de eerste rol. De redenaar immers moet oordeelen over de natuur der aandoeningen, den stijl, die haar past, hare geschiktheid in betrekking tot tijd, plaats, personen enz.

Om het oordeel te scherpen, dient : overweging, ontleding , studie der wijsbegeerte.

Voor het opwekken van gemoedsaandoeningen houde men zich aan de volgende regels :

I. Allereerst stelle men zich de vraag : Is de behandelde stof geschikt tot het verwekken van aandoeningen ? naar het woord van CICERO : ik pleeg allereerst te onderzoeken , of de zaak het vordert, ja dan neen.

II. Men grijpe het hart niet plotseling aan , doch bereide het geleidelijk voor. Ook de aandoening zelve moet gaandeweg heviger worden.

III. Men rekke de aandoening niet te lang ; door gerektheid verliest ze aan kracht. Men breke ze niet te kort d. w. z. voordat ze haar toppunt bereikt heeft , af.

IV. Men wachte zich wel , door inneming van omstandigheden , die met de zaak niets of zeer weinig te maken hebben , den indruk te verzwakken.

V. Men neme zich in acht, door overmaat van gevoel, door gemaaktheid of ontijdigheid, in het belachelijke te vallen. Want het woord van QUINTILIANUS blijft waar : »in dit opzicht bestaat geen middenweg ; het gevoel wekt tranen of gelach.” — En eindelijk :

VI. Men trachte den gemoedstoestand der hoorders te doorvorschen, teneinde te weten, of ze in het gegeven oogenblik voor gevoelsaandoeningen ontvankelijk zijn.

Daar vreugde en smart de voornaamste bronnen der aandoeningen zijn , zijn er verschillende wegen , langs welke ze door den redenaar worden opgewekt ; door beloften , bedreigingen , vreesaanjaging , hoop.

DE SCHIKKING.

Door *schikking* verstaat men : het ordenen, het in zekere volgorde stellen van de gevondene stof.

Zonder de schikking heeft de rede geen waarde, en mist ze ongetwijfeld haar doel. Elk deel, elk onderdeel der stof moet *zijne* plaats hebben.

Ten gevolge eener juiste schikking zal de redenaar in zijne onderrichting duidelijker wezen, zullen de hoorders hem gemakkelijker volgen, hem beter begrijpen, zal het gehoorde dieper indringen, en de gemaakte indruk blijvender zijn.

Daarom deelt men de verzamelde stof gemeenlijk in vier deelen, waarvan het ééne geleidelijk uit het andere volgen moet. Deze zijn :

- 1°. de *inleiding* (exordium);
- 2°. het *voorstel* of *thema* (propositio);
- 3°. de *uitvoering* van het voorstel (confirmatio);
- 4°. het *slot* (peroratio).

In rechterlijke en historische redevoeringen — in het algemeen, wanneer een feit de grondslag ervan is — voegt men er het *verhaal* (narratio) aan toe, hetwelk zijne plaats vindt achter de propositie.

De Inleiding.

De *Inleiding* (exordium) is dat gedeelte der rede, waarin de spreker zijne hoorders voorbereidt tot het wel aanhooren en begrijpen van wat hij hun zeggen gaat.

Zij dient derhalve om belangstelling voor de zaak en (zoo noodig) welwillendheid voor den spreker op te wekken.

De inleiding kan vierderlei zijn :

- 1°. eenvoudig,

- 2°. bedekt, insinueerend;
- 3°. verheven,
- 4°. pathetisch (ex abrupto).

De Inleiding is *eenvoudig*, wanneer ze in onversierden stijl en in geleidelijk zich ontwikkelenden gedachtengang den hoorder op de rede voorbereidt.

Zij is *bedekt*, of, zooals men het noemt: insinueerend (per insinuationem), wanneer ze op bijzondere wijze en als langs een omweg, welwillendheid vraagt voor den rede-naar of belangstelling voor het te behandelen onderwerp.

Zij is *verheven* (subliem), wanneer ze, wat gedachten zoowel als wat stijl betreft, zich boven het gewoonlijke verheft; en wordt slechts bij indrukwekkende gelegenheden gebezigd.

Zij is *pathetisch*, wanneer ze als de plotselinge uiting is van een buitengewone aandoening, waarin of het gehoor of de spreker of beiden zich bevinden, en in dat gevoel van zelf hare verklaring vindt. Geestdrift, droefheid of verontwaardiging liggen haar ten grondslag.

De inleiding moet zijn:

1°. *Doeltreffend, gepast*, d. i. uit het onderwerp en de stof zelf genomen, niet ver gezocht, niet in algemeenheden, welke op elk onderwerp kunnen worden toegepast, zich verliezend;

2°. een *voorbereidend deel*, niet een overzicht, een résumé der rede; zij moet geven een voorsmaak van wat komen moet, en moet zijn als de dageraad vóór den dag;

3°. in *verhouding* tot de geheele rede, zoowel wat lengte als wat inhoud betreft;

4°. *ongedwongen*, op zich zelf zoowel als in haar overgang tot het thema. Hoe natuurlijker trouwens en eenvoudiger de inleiding is, des te gemakkelijker zal die overgang wezen.

Waaruit kan dan de inleiding genomen worden?

1°. Vooreerst uit het onderwerp zelf, b.v. uit zijn belangrijkheid, zijne opportuniteit enz. Cicero (I. c. c. 79) geeft zelfs den raad, de geheele inleiding achterwege te laten, indien het onderwerp minder belangwekkend of het gehoor te min ontwikkeld is.

2°. Dan, uit de omstandigheden van tijd, plaats, personen enz., inzonderheid wanneer die van invloed kunnen zijn. Deze soort van inleiding, met takt aangewend, is wel de belangrijkste.

3°. Uit een kernspreuk, een voorbeeld, eene gelijkenis, een verhaal (ex illustratione, zooals men het noemt).

4°. Uit verwante begrippen, van gelijke soort, bijv., uit tegenstellingen enz. Men hoede zich hierbij evenwel voor wijdloopigheid.

Thema en Verdeeling.

Het thema is : een *korte, eenvoudige en duidelijke samenvatting van het onderwerp*. Zijne plaats is onmiddelijk achter de inleiding.

De eigenschappen van het thema zijn derhalve : kortheid, eenvoudigheid en duidelijkheid.

De samenvatting evenwel omvat twee zaken, nl. eene vooropstelling van het doel, dat de redenaar beëogt, en waarop hij gevolgelijk de aandacht van den hoorder wil vestigen ; en de aanwijzing van den weg, dien hij om dat doel te bereiken, volgen wil. Het eerste ligt in het thema, het tweede in de verdeeling.

Het spreekt vanzelf dat bij korte redevoeringen, als aan- of toespraken, tafelreden of toasten, zoowel de propositie als de verdeeling kan wegblijven.

In redevoeringen echter van langeren adem is het aangeven der punten van verdeeling noodzakelijk, omdat daardoor het geheel der rede dieper indringt in het ver-

stand en zich scherper prent in het geheugen der hoorders. De Ouden legden daarop groot gewicht.

Door de *verdeeling* (divisie) verstaat men het splitsen des thema's in twee, hoogstens drie punten, welke afzonderlijk uit de gevonden stof behandeld worden.

Elk punt kan weder in verschillende punten worden onderverdeeld.

Te veel of te spitsvondige onderverdeelingen brengen niet zelden verwarring te weeg, of benadeelen den indruk der hoofdgedachte door het gevaar, dat ze mede brengen, van den spreker in uitweidingen te doen vervallen. Men vermijde ze daarom, en houde den gulden regel vast : »wel verdeelen, maar niet verbrokkelen”.

De volgende regels kunnen gelden voor de *verdeeling* :

I. Zij mag niet verder reiken dan het hoofdthema gaat, derhalve niets aanraken wat daarin niet ligt opgesloten.

II. De punten moeten onderling zoo verscheiden zijn, dat niet het eene met het andere samensmelte.

III. Het eerste punt moet als van zelf leiden tot het tweede, en dit het eerste bevestigen, opdat de rede voortdurend in kracht stijge.

IV. De *verdeeling* moet niet gezocht zijn, maar uit het thema van zelf voortvloeien.

De Uitvoering.

Is de te behandelen stof nu in verschillende deelen geördend of tot verschillende hoofdstukken teruggebracht, dan gaat men tot de behandeling zelve over.

De *uitvoering* bestaat in het behandelen of uitwerken der punten van het plan.

Die behandeling bestaat in :

- 1°. Verklaring des thema's;
- 2°. Bewijsvoering, verdeeld in :
 - a. rechtstreeksche, of bevestiging door bewijzen;
 - b. onrechtstreeksche, of weêrlegging van opweringen ;
- 3°. Aanhaling van beweeggronden.

I. *De Verklaring*. Wat de redenaar kan aan te voeren hebben tot verduidelijking van de woorden of van den zin zijns thema's, tot uiteenzetting van bepaalde omstandigheden of anderszins, vindt zijne plaats in den aanvang der uitvoering.

In vele gevallen is die verklaring noodzakelijk, zoo zelfs dat ze een gedeelte der rede uitmaakt. Dat is bijv. het geval, wanneer uit de bepaalde opvatting van een stelregel een zekere verplichting of een zeker recht volgen moet.

In andere gevallen kan de verklaring geheel achterwege blijven, als zijnde het thema volkomen klaar en duidelijk uitgedrukt, zoodat er geen gevaar bestaat om misverstaan te worden.

Wanneer het thema geschiedkundig is, kan de verklaring bestaan uit het verhaal (narratie) der gebeurtenis; maar in dat geval moet het verhaal alleen die punten doen uitkomen, welke tot bereiking van het doel der rede van gewicht zijn, bovendien duidelijk, sierlijk, levendig gedramatiseerd, en zoo mogelijk overtuigend.

II. *De Bewijsvoering*. — A. *Rechtstreeksche bewijzen*. — Over de rangschikking der bewijzen in de confirmatie of bevestiging sprekende, haalt QUINTILIANUS, HOMERUS aan, waar de dichter den wijzen Nestor de opstelling der Grieksche legermacht aldus laat uiteenzetten: voorop de ruitery en de strijdwegens, die de voornaamste kracht uitmaakten; in de achterste slaglinie

het talrijke en dappere voetvolk; tusschenbeiden die troepen, welke hem het minst strijdvaardig en zwak toeschenen. *)

Ook voor de bewijsvoering in de rede stelt *QUINTILIANUS* denzelfden regel, terwijl evenwel anderen ook in de rangschikking der bewijzen een opklimming verlangen. De laatsten willen derhalve het zwakste bewijs vooropgesteld hebben, om trapsgewijze tot het sterkste op te klimmen; *QUINTILIANUS* daarentegen wil de zwakkere bewijzen, als in massa, tusschen het sterke en het sterkste bewijs ingelascht zien. En hierin heeft hij een medestander in *CICERO*, †) die eischt, dat aan het rechtmatig verlangen der hoorders, om de bevestiging te hooren, tegemoet gekomen en aan hunne verwachting zoo spoedig mogelijk voldaan worde.

Wat er van zij, men drage steeds zorg, dat men door het sterke of sterkste bewijs voorop te stellen de volgende zwakkere argumenten niet waardeloos make.

Men geve de sterke bewijzen elk afzonderlijk, en vatte de zwakke tezamen, opdat de anderen vereenigd kunnen teweeg brengen, wat elk der eersten, op zich zelf staande, doet.

B. De wederlegging (refutatie.) — Opwerpingen zijn als pijlen, die soms diep treffen. De redenaar dient daarom hare kracht te rechter tijd te ontzenuwen. Komt de wederlegging te laat, of blijft ze geheel vergeeten, dan verliest zelfs de rechtstreeksche bewijsvoering gedeeltelijk of geheel hare kracht. In het geval, dat de spreker in zijn hoorders persoonlijke vijanden of tegenstanders van zijn thema meent te zien, moet die hindernis allereerst uit den weg geruimd worden.

(*) *QUINT.* *Inst.* *or.* 1. 5. c. 12.

(†) *De Orat.* 1. 2. n. 313.

Men ga bij de wederlegging met voorzichtigheid te werk. Dat is de voornaamste en eenige regel. Raadzaam is het niet, den tegenstander altijd in de orde zijner opwerpingen te volgen; somtijds is de tegengestelde orde aan te bevelen, daar ook die tegenstander in zijne bewijsvoering crescendo te werk is gegaan, en derhalve zijn sterkste argument (wellicht uit de voorgaande afgeleid) voor het laatste bewaard heeft. Is dat derhalve te niet gedaan of weêrlegd, dan valt zijne geheele redeneering.

III. *De beweeggronden.* Werken de bewijzen op het verstand van den hoorder, de beweeggronden moeten op zijn wil invloed uitoefenen.

Is de stof der rede bloot theoretisch, d. w. z. onderrichtend, dan blijven de beweeggronden, als geen doel hebbende, weg; doch is die stof praktisch, d. w. z. is het doel van den redenaar, zijn hoorders over te halen of op te wekken tot handelen of ondernemen, dan vormen ze niet zelden het zwaartepunt der gansche rede. Zoo bijv. in een redevoering, waarin wordt aangetoond, *dat* iets moet geschieden; en daarna de wijze, *waarop* het moet geschieden, besproken wordt.

In de gewone orde evenwel gaan de bewijzen de beweeggronden vooraf. Maakt bijv. het nakomen eener verplichting de stof der rede uit, dan wordt eerst de aard der verplichting *verklaard*, dan de rechtmatigheid, billijkheid, noodzakelijkheid *bewezen*, en eindelijk de nalatige tot handelen *aangespoord* (bewogen).

Wat de opeenvolging der beweeggronden aangaat, zij het voldoende te verwijzen naar wat in 't algemeen over het *gevoel* gezegd is, en te herhalen, dat ook hier voortdurend opklimming moet plaats hebben, opdat de indruk niet worde verzwakt.

Het Slot.

Het *Slot*, ook peroratie of epiloog genoemd, is het laatste deel der rede, in hetwelk de redenaar, om zoo te spreken, alle zeilen bijzet om zijn doel te bereiken. En inderdaad, niet zelden hangt van het slot de overwinning des redenaars af.

Het slot bestaat gemeenlijk uit twee deelen :

1°. eene korte opsomming, herhaling, der voornaamste bewijsgronden ;

2°. eene heftige uitstorting des gemoeds ; of beide tegelijk, naar gelang den aard der rede.

De *herhaling* is bijzonder bij onderrichtingen op haar plaats. Zij moet kort en levendig wezen, en geen nieuweredeveroering zijn, »*non redintegretur oratio*», als de latijnsche wetgever zegt.

Het verwekken van hevige *aandoeningen* ligt in het doel van het slot, nl. een diepen indruk na te laten. Indien echter bij het aanhalen der beweeggronden op het einde der uitvoering het gevoel zijn hoogste punt reeds bereikt heeft, of de geheele rede op het gevoel rustte, dan zoude men slechts, dat ook het slot den toon der rede behoude en niet verflauwe, opdat de uitwerking niet geheel te loor ga.

De samenvoeging van beide: *herhaling* der voornaamste bewijzen in 't kort, *met hevige gemoedsbeweging* gepaard, is de gewone manier, en kan op de meeste onderwerpen worden toegepast. Hierbij neemt de herhaling de eerste, het gevoel de tweede of laatste plaats in. Het geheel onderscheide zich door bondigheid, natuurlijkheid en warmte.

Een woord over de *transitie* moge hier eene plaats vinden. Door transitie of *overgang* verstaat men de wijze

waarop de verschillende deelen der rede aan elkander verbonden worden. Die overgang nu moet natuurlijk en geleidelijk wezen, d. w. z. de redenaar mag den gedachtengang der hoorders geen geweld aandoen; hij moet niet overspringen, maar overgaan. Soms kan een kort verhaal tot overgang dienen, voornamelijk wanneer dat verhaal als bewijs voor het reeds gezegde en als bevestiging van hetgeen nog gezegd zal worden geschikt is. Zulk eene transitie pleegt de hoorders te behagen, op te frisschen, en opnieuw de oplettendheid gaande te maken.

DE STIJL DER REDE.

De algemene eigenschappen van een goeden stijl (zie bl. 1) zijn voornamelijk bij het opstellen eener redevoering onontbeerlijk. Het plan immers der rede is een geraamte; de taal, waarin men het ontwikkelt, moet er den uiterlijken schitter, de aantrekkelijkheid, aan geven.

De stijl der rede moet derhalve zijn :

- 1°. duidelijk en bevattelijk ;
- 2°. levendig en mededeelend ;
- 3°. gepast voor het onderwerp ;
- 4°. krachtig en tevens sierlijk.

De redenaar dient bij het opstellen der rede voortdurend zijne hoorders voor oogen te hebben en hen (somwijlen) toe te spreken. Zodoende zal de taal, die hij schrijft, de in 1°. en 2°. opgenoemde hoedanigheden van zelf krijgen, en veel verschillen van de gewone boeketaal. Zijn stijl moet een stroom gelijken tusschen hem en zijne hoorders.

»De rede», zegt QUINTILIANUS, »moet zelfs door den minst oplettenden hoorder kunnen begrepen worden ; zij

moet, even gelijk de zon in de oogen, in het verstand indringen, zonder dat het daarheen gericht is. Het is dus niet genoeg, dat de zin daarvan verstaan worde, men moet ook zorgen, dat het onmogelijk is, hem niet te verstaan.” (Inst. Orat. Lib. VIII.)

En BLAIR, in zijn *Lessen over de Redekunst*, voegt er aan toe: »Rijkdom en juistheid te vereenigen, vloeiend en bevallig, en tevens juist en nauwkeurig te zijn in de keuze der enkele woorden, is buiten twijfel de hoogste en om te bereiken de moeielijkste trap van volmaaktheid in den stijl.”

Door de duidelijkheid in alle deelen der rede, moet de spreker op het verstand werken, door de levendigheid houdt hij de oplettendheid gaande.

Het behoeft niet gezegd, dat in leerredenen en rede-neeringen de duidelijkheid op den voorgrond moet staan, wijl onderrichting dan het doel der rede is. Lange, kunstig ingewikkelde perioden zijn derhalve in het leereud of bewijzend gedeelte van elke rede (in de propositie en confirmatie) te vermijden.

Voor al moet de redenaar *spreken*; wat er omgaat in den geest en het hart zijner hoorders moet hij verstaan in zijn binnenste, en zijn rede moet daarop een antwoord, een onderrichting, een weêrklank wezen. Zonder dien meêdeelden toon verliest de redevoering haar uitwerking. Daarom heeft de natuurlijke welsprekendheid zinnwendingen gevonden, die als figuren dienst kunnen doen, zooals de vraag, de suspensie enz. In plaats van bijv. te zeggen: »Het gevolg van dat alles is enz.”, keert hij den zin vragend om en zegt: »Wilt gij weten wat het gevolg van dat alles is? enz.”

Wanneer de toon der mededeeling ontbreekt, is de rede een gewone alleenspraak zonder eenig effect.

Eene andere eigenschap van den waren redenaars-stijl

is *gepastheid*, d. w. z. overeenstemming tusschen het onderwerp dat wordt behandeld (de gedachten), en de taal, waarin het ontwikkeld wordt.

Is dat onderwerp grootsch en verheven, eenvoudig en alledaagsch, of rijk en schitterend, dan moet de stijl diezelfde hoedanigheden bezitten.

Daarom onderscheidt men drie soorten van stijl :

- 1°. den *eenvoudigen* ;
- 2°. den *middelsoortigen* ;
- 3°. den *verheven* stijl.

De gewone, maar beschaafde spreektaal is het wezen van den eenvoudigen stijl.

De middelsoortige staat tusschen den eenvoudigen en den verheven stijl in, en neemt den zoogenaamden bloemrijken stijl in zich op.

De verheven stijl is die, waarin grootsche gedachten in grootsche bewoordingen, verheffende denkbeelden door schitterende woorden worden weêrgegeven.

Er bestaat evenwel groot onderscheid tusschen: verheven stijl en het verhevene. Eene verhevene gedachte kan in den eenvoudigsten stijl worden uitgedrukt, en niettemin verheven blijven, ja, nog meer effect maken. Het »Dieu seul est grand" van BOSSUET is verheven en door zijn eenvoud en door de omstandigheden, waarin het werd uitgesproken.

De drie genoemde stijlsoorten kunnen natuurlijk in dezelfde redevoering afwisselend, ja zelfs gemengd voorkomen. In sommige toespraken wisselt den eenvoudigen met den middelsoortigen (tafelreden, toasts,) in andere de middelsoortige met den verheven stijl af (grafreden, toespraken aan hooge personen).

Steeds moet het onderwerp den toon aangeven, dus

den stijl bepalen. Een alledaagsche stof in verheven stijl ontwikkelen is bespottelijk, is bombast.

Men wachte zich evenwel, ook in het kiezen van den stijl, voor overdrijving. »In alles moet men wel toezien, *hoever*», zegt CICERO. De eenvoudige stijl mag niet in een *drogen*, de middelsoortige niet in een *waterigen* (of al te bloemrijken), de verheven niet in een *gezwollen* stijl ontaarden.

Deze waarschuwing zij voldoende. Regels daarvoor aan te geven, is onmogelijk. Goede, geoefende smaak, welke door zelf-arbeid benevens door lezing der klassieke meesterstukken verfijnd wordt, moet hier oordeelen.

In welken stijl men schrijve, steeds zij hij vol waarde en edelen eenvoud, nooit gemeen, alledaagsch, grof of onfatsoenlijk.

De laatst opgenoemde, niet de minst noodzakelijke hoedanigheid van den redenaarsstijl is *kracht* en *sierlijkheid*. Fraaie stijl trekt aan, krachtige stijl dringt door en maakt indruk: het doel des sprekers.

De *kracht* ligt in kernachtige woorden en uitdrukkingen, snelle overgangen, levendige figuren. Men schrijve korte zinnen, flink en rond; maar wachte zich voor stroefheid, overdrijving en aanmatiging in den toon. Kernspreuken, matig gebruikt, geven glans aan de rede en kracht; een te veelvuldig gebruik ervan, is of leidt lichtelijk tot affectatie.

De kracht van den stijl moet, als van zelf spreekt, zijn oorsprong vinden in de kracht en den overvloed der gedachten.

Om *sierlijk* te wezen, moet de stijl natuurlijk, vloeiend, afwisselend, welluidend zijn. Evenals het stroeve, stoterige, afgebrokene vermoeit, zoo trekt het natuurlijke en vloeiende aan. Wie de gave van spreken ook slechts in geringe mate bezit, kan, door eigen oefening en lezing

van goede voorbeelden, veel aanvullen. Onze taal heeft een woordenrijkdom, een gesmijdigheid in de woordschikking, eene gemakkelijheid in de zinsverbinding, die voor geen enkele taal behoeven onder te doen.

Niet alleen vloeiend moet de stijl zijn, maar ook afwisselend. Alle eentonigheid verveelt. Daarom vermijde men het dikwijls herhalen van dezelfde uitdrukking, hetzelfde woord, denzelfden zinbouw. Geen reeks van enkelvoudige zinnen, geen reeks evenmin van perioden. Geen alledaagschheid, geen gemeenplaatsen. Men trachte *nieuw* te zijn, d. w. z. men wijke af, maar op ongedwongen, natuurlijke wijze, van het gewone, hetzij in de gedachten hetzij in de uitdrukkingen. Overdreven zucht naar het nieuwe leidt overigens alweder tot gemaaktheid.

Afwijking van het eigenlijke onderwerp, uitweiding over een met het onderwerp samenhangend begrip, is somtijds geoorloofd en kan in zekere gevallen zeer goed werken, nl. 1°. wanneer de zaak, waarover men uitweidt op zich zelve van belang is, en de toehoorders aantrekt; 2°. als ze niet geheel buiten het onderwerp ligt, doch daarmede in eenig verband staat; 3°. indien ze den algemeenen indruk der rede niet verzwakt; en 4°. wanneer men er slechts zelden gebruik van maakt.

DE VOORDRACHT.

Toen men DEMOSTHENES eens vroeg — verhaalt QUINTILIANUS — wat hij voor het voornaamste hield in de kunst der welsprekendheid, antwoordde hij: de voordracht; op nieuw gevraagd een tweede en derde maal, wat daarna het voornaamste was, gaf hij telkens tot antwoord: de voordracht.

»De ongemeene ijver (zegt BLAIR) welken hij aanwendde

om in de welsprekendheid uit te munten ; het kwalijk gelukken van zijne eerste proeven ; zijne onvermoeide standvastigheid in het overwinnen van al de moeilijkheden, welke zijn lichaamsgestalte en spraak opleverden ; dat hij zich in een onderaardsch hol opsloot, om des te ongestoorder zijne oefeningen door te zetten ; dat hij redevoeringen hield aan het strand, om zich aan het gedruisch der volksvergaderingen te gewennen, en wel met steentjes in den mond, om zijne gebrekkige uitspraak te verbeteren ; zijne oefeningen te huis met een bloot zwaard aan den schouder, om zich zekere onwielvoegelijke bewegingen te onwennen ; al deze omstandigheden, welke PLUTARCHUS ons bewaard heeft, zijn bij uitstek bemoedigend voor elkeen, die zich op de welsprekendheid wil toeleggen.”

De voordracht is tweeledig :

1°. *declamatie* of mondelinge voordracht;

2°. *actie* of voordracht met gebaren.

Door declamatie verstaat men het helder, welluidend, nadrukkelijk mededeelen van gedachten en gewaarwordingen door middel van de gesproken taal.

Uit de definitie volgt van zelf, dat de mondelinge voordracht moet wezen *a. verstaanbaar*, d. w. z. *accu-raat*, wat de zuivere uitspraak der woorden aangaat, en *duidelijk*, wat betreft de articulatie, welke iedere lettergreep tot gelding doet komen ;

b. natuurlijk, niet gemaakt ; welke eigenschap de rede slechts dan hebben zal, wanneer de spreker zelf innig van zijn onderwerp doordrongen is.

„Verlos ons van den preëktoon, Heer !
Geef ons natuur en waarheid weêr !”

heeft DE GENESTET niet ten onrechte gezongen.

c. levendig en afwisselend. Een redevoering, die den hoorder koud laat, mist hare uitwerking geheel. Het gevoel, dat den spreker bezielt, moet als 't ware trillen in zijn stem, en zijne eigene gewaarwordingen moet hij mededeelen aan zijn gehoor. Maar niet voortdurend mag hij in denzelfden toon spreken; de toon van het gevoel is geheel anders dan die van het bewijs. Nu spreekt hij met nadruk en klem, dus langzaam en zacht, dan met warmte en geestdrift, dus vlug en luider. Doch steeds blijve hij zijn stem meester en doe haar geen geweld aan.

Dezelfde eigenschappen moeten zijn gebaren hebben. Voeg daar bij: bescheidenheid en welvoegelijkheid. De houding des lichaams zij edel, natuurlijk; de bewegingen van handen en armen eveneens. Bij gevoelvolle ontboezemingen en gemoedsuitstortingën hangt van de houding des lichaams en de gebaren van oogen, armen en handen veel af.

In de voordracht overigens is alles betrekkelijk. Zij regelt zich naar de stof, die behandeld wordt, naar plaatselijke zeden en gebruiken, en voornamelijk naar de persoonlijkheid des redenaars.

OVER HET PLAN DER REDE.

Het maken van een plan voor de te schrijven redevoering is van te groot gewicht, dan dat we niet met een enkel woord het over de rede hier uiteengezette daarmede zouden aanvullen.

Het plan of ontwerp is de kern der rede. Uit die kern moet de boom groeien, die vruchten voortbrengen moet.

Het plan bestaat uit een kort overzicht van de geheele

stof, zooals de redenaar ze heeft opgevat, beschouwd, geschild, verdeeld, gerangschikt en opgehelderd.

Van de bewerking des plans hangt de schoonheid en de kracht der rede grootendeels af, wijl daardoor hare eenheid, de samenhang en de verscheidenheid harer deelen, en hare juistheid duidelijker in het oog springen.

Het plan moet zijn:

1°. *rijk en breed*, d. w. z. er moet een overvloed van gedachten en gewaarwordingen in zijn aangestipt;

2°. *omvattend*, d. i. alle deelen en onderdeelen moeten er in zijn aangegeven met de wijze tot hunne ontwikkeling;

3°. *duidelijk*, zoodat alle deelen en onderdeelen, alsmede hun onderling verband, met één oogslag kunnen overschouwd worden; dan krijgt de redevoering haar noodzakelijkste hoedanigheid, namelijk de

4°. *eenheid*, welke haar het voorgestelde doel doet bereiken. Tot dat doel, aangegeven in het thema of de propositie, moet elk deel, ja elk woord dat gesproken wordt, heenvoeren; en om die eenheid aanstonds te vatten, dient het plan te zijn.

5°. zoo *eenvoudig* mogelijk, d. i. zonder omhaal van woorden, kort en bondig, maar niettemin zoo, dat het vatten van den samenhang geen bijzondere inspanning vordert.

Ter uitwerking: *Over het verval der Staten, over de voordeelen der stoomvaart, over de mode, over het geld, over Vondel als treurspeldichter, over de gevolgen der kruistochten, over de vrijheid, over vaderlands-liefde, over de macht van het kleine, over geestigheid.*

Welkomstrede aan een kunstgenootschap, na een gelukkige reis, aan teruggekeerde troepen na den oorlog,

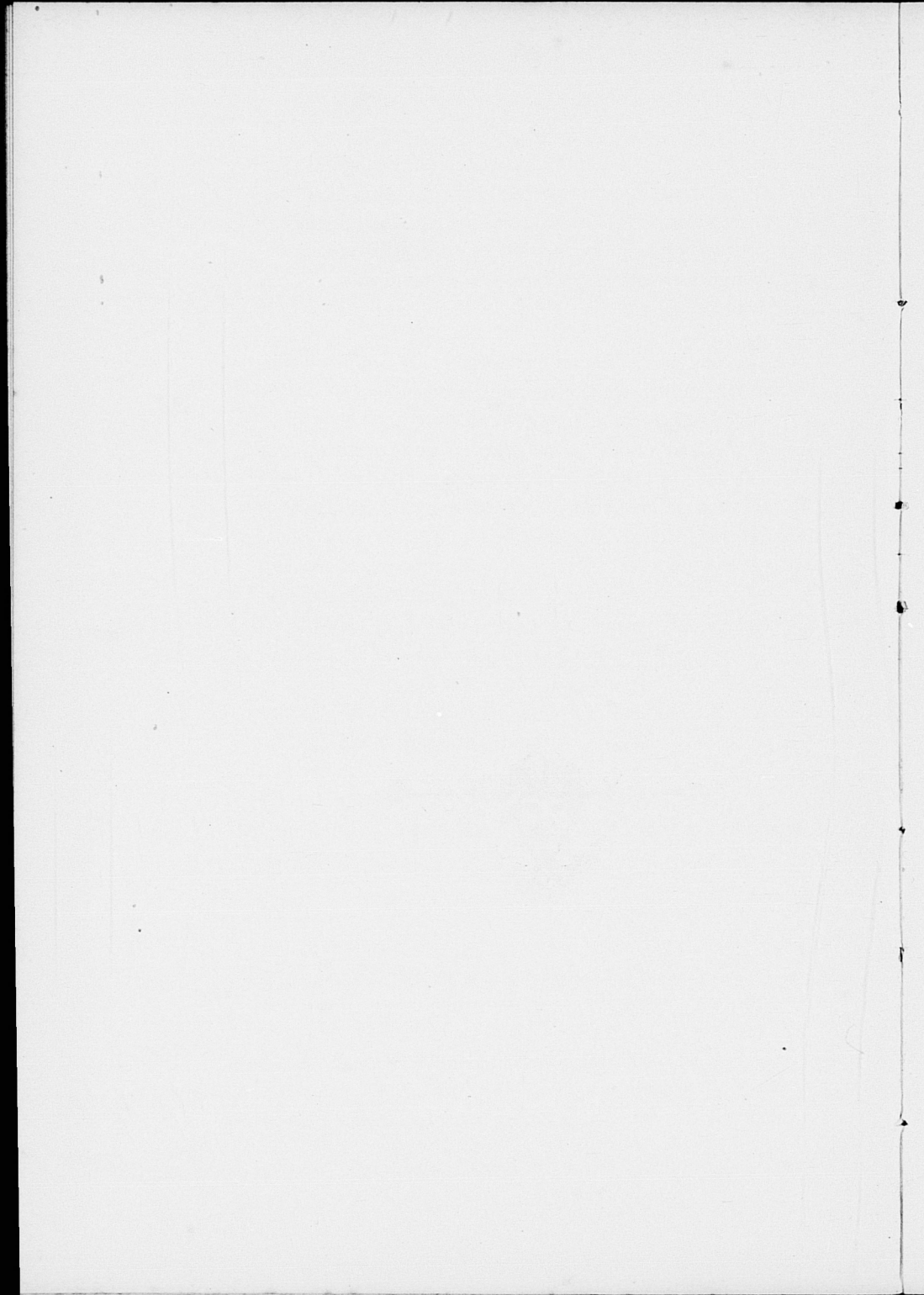
aan ballingen bij hun terugkeer in het Vaderland, aan den Prins van Oranje na den val der Fransche heerschappij.

Afscheidsrede aan een missionaris, aan volksverhuizers, aan vrijwilligers, tot eigen land- en stadgenooten, tot den vriendenkring.

De leerling beginne met het zoeken naar een propositie, vooral bij de in de eerste categorie opgegeven onderwerpen. Daarna make hij de verdeeling.

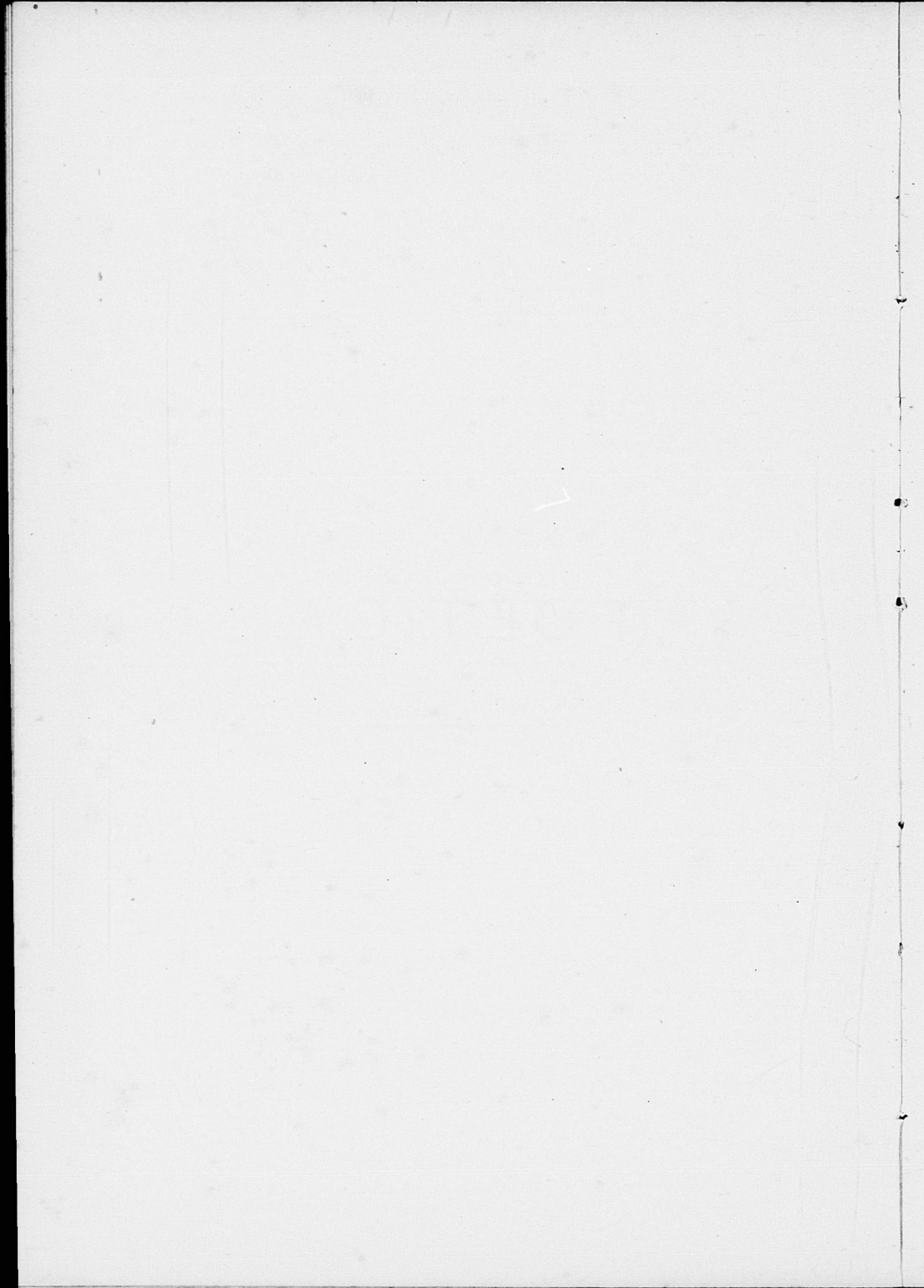
Men zal zien, dat de aangegeven onderwerpen voor verschillende opvattingen vatbaar zijn. Daarin late men den leerling, vooral den meer gevorderden, de grootst mogelijke vrijheid.

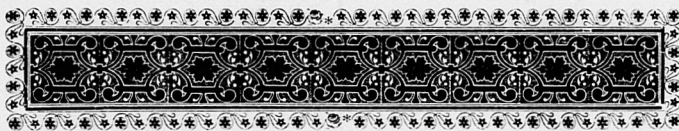

II.

POËTICA.

VERDEELING.

De *Poëtica*, als zijnde een van het proza onderscheiden stijlform, omvat :

- 1°. de *Prosodie* of leer van den versbouw (versificatie);
- 2°. de verschillende meest voorkomende *dichtvormen*.

Daar de *Poëtica*, aldus opgevat, van de poëzie in eigenlijken zin zeer verschilt, ja slechts een vorm is, waarin de poëzie gegoten wordt; daar de benaming van proza in tegenstelling van poëzie tot menig misverstand aanleiding geeft, dewijl men meent echte poëzie niet te moeten zoeken in prozawerken, ofschoon menig schrift in ongebonden stijl meer poëzie bevat dan vele in versmaat gewrongen opstellen, laten we hier een korte beschouwing voorafgaan over de

POËZIE.

Wat is Poëzie? Wat behandelt zij? En wat valt onder haar bereik?

Poëzie is de uitdrukking van het schoone door middel van de taal. De dichter beschouwt de dingen anders dan de wijsgeer, natuuronderzoeker of taalvorscher dat doen. Terwijl zij de voorwerpen beschouwen in hun wezen, hun onderling verband, hun samenstelling enz., teneinde te geraken tot de kennis der naakte waarheid, ontdekt de dichter in die voorwerpen tevens

het schoone, het verhevene, het grootsche, en tracht hij in de voorwerpen die hoedanigheden voornamelijk te doen uitschijnen. Daarom ligt elk voorwerp onder het bereik der poëzie. Het is derhalve den dichter niet zoozeer te doen om de bloote waarheid, dan wel om den luister, welken de waarheid noodzakelijk van zich doet uitschitteren. Mocht Socrates verklaren, wel te weten wat schoon is, doch geen bepaalde omschrijving van *het schoone* te kunnen geven, de christelijke wijsgeeren noemen het schoone: den glans van het ware (la splendeur du vrai.)

Een zekere mate van schoonheidsgevoel is het eigendom van elken mensch; maar die maat is natuurlijkerwijze zeer verscheiden, en staat in verhouding met den aanleg en de ontwikkeling van elk individu.

Opmerkings- en verbeeldingsgave om het schoone te ontdekken en voor den geest te doen herleven, gevoel om aan dat schoone zich te hechten, en oordeel om die beide aan te wakkeren of in te toomen; ziedaar de noodwendige hoedanigheden van den dichter. De volkomen overeenstemming tusschen die drie eigenschappen is beginsel en volmaking van wat men den *smaak* noemt.

Doch de dichter stelt zich niet tevreden met het bewonderen van het schoone in één voorwerp, hij ontleedt de verschillende dingen, en stelt zich uit derzelver eigenschappen een voorwerp samen, dat hij de ideale schoonheid, zijn *ideaal* noemt. Dat ideaal tracht hij in het voortbrengsel van zijn geest te verwezenlijken, en naar de mate dat hij hierin vermag te slagen, meet men zijn dichtergeest, zijn talent en zijn genie af. Hoe juister de verhouding tusschen het ideale en het werkelijke beeld opgemerkt en beide in vorm en gedachte vereenigd worden, des te volmaakter is derhalve de kunstgave van den dichter.

Uit het voorafgaande blijkt, dat in algemeenen zin elke kunstenaar dichter kan worden genoemd; de ideale

schoonheid immers kan door klanken, kleuren en teekens worden weêrgegeven. Zoo komt het, dat men spreekt van een dichtwerk in steenen, een gedicht in marmere, een dichtstuk in kleuren, een dichtwerk in klanken, (een toondicht). Op dit gebied reiken schilder en beeldhouwer, bouwmeester en toonkunstenaar elkander de hand, en kan derhalve de proza-schrijver dichter wezen.

Doch in engeren zin, en dan alleen op de fraaie letteren toegepast, is poëzie de uitdrukking van het schoone door middel van de taal, welke tot dat doel aan een zekeren vorm gebonden is.

Spreekt de wijsgeer tot het verstand, de redenaar tot den wil, de geschiedschrijver tot het oordeel, de dichter wendt zich tot het gevoel. Daarvandaan dat men de poëzie ook wel genoemd heeft de taal van verbeelding en gevoel; en in die opvatting komt zij den redenaar vooral, die door het gevoel niet zelden op den wil moet invloed uitoefenen, zeer van pas.

Het doel der poëzie kan derhalve geen ander zijn, dan: door de uitdrukking van het schoone, in den mensch het begrip en het gevoel van schoonheid op te wekken en te verlevendigen, en hem zodoende te brengen tot de beschouwing van en de liefde voor de schoonheid in haar hoogste volmaking, het ideaal bij uitnemendheid, *het* schoone en *het* ware.

Wegens dat doel moet de taal van den dichter, als van zelf spreekt, behagelijker, sierlijker, treffender, meer verheffend dan die van den gewonen proza-mensch zijn.

Hij moet indruk maken door zijn stijl, maar ook behagen door den vorm, dien hij aan zijn stijl geeft. Hij moet behagen niet alleen aan het oog (hier het oog der verbeelding) door zijne manier van voorstellen, en aan het gevoel door zijn wijze van uitdrukking en schildering, maar ook aan het oor door de muziek zijner taal in de

rangschikking der woorden. Dient er in elken anderen stijlform, tot welk doel dan ook gebezigd, acht gegeven te worden op welluidendheid en sierlijkheid, hoeveel te meer dan in den vorm van het dicht, hetwelk op de eerste plaats zoekt te behagen. Zoo dachten er de Ouden over, en de groote meesters na hen. En zij dwongen de taal zich te leenen tot het voortbrengen van een zekeren kadans, eene zangerigheid, een vastgezette melodie, die voor het proza noodeloos en overbodig, zelfs schadelijk, voor de taal der poëzie evenwel onontbeerlijk en noodzakelijk geacht werden. Zij schreven hunne onsterfelijke werken in verzen, naar vastgestelde toon en maat gelijkelijk ingedeeld en afgerond; en de dichters, die de thans levende talen tot voertuig hunner gedachten namen, voegden bij toon en maat het rijm, als derde vereischte voor de zangerigheid der poëzie. Zij huwden aan de poëzie der gedachten de techniek der taal. (*)

Die techniek, dat kunstmatige der poëzie, staat ons nu te behandelen.

Wij zullen ons eerst bezighouden met de Prosodie, de leer der versificatie, van den versbouw. Doch ook deze dienen we alweder te beschouwen in hare twee onder-

(*) Wij bekennen gaarne, niet hoog op te hebben met de moderne richting, die verzen wil doen lezen als proza, het gedurig overspringen der dichtregelen (enjambement) schoonheid, en het achterwege laten van rijmklanken aanbevelenswaardig noemt.

Ook in dit opzicht kan de zoo hoog geroemde dichterlijke vrijheid tot bandeloosheid overslaan. En wanneer was bandeloosheid ooit schoon?

Wij kunnen niet nalaten hier het „fragment eener idylle” aan te halen, waarin Fortunio die moderne dichtmanier in rijmlooze jambiën belachelijk maakt.

Het was in 't dorpje Sloterdijk, den zeventienden Augustus van 't jaar achttien honderd zeven en zestig, 's avonds zeven uur, dat een oude heer voor zijn woning zat te dutten. Op zijne knie lag 't uitgedoorfde pijnje; terwijl de hand, waaraan het Dagblad zooeven pas ontglipt was, langs zijne zijde beweegloos neerhing. Aan zijne voeten lag een grijsbonte kat, die 's meesters voorbeeld had gevolgd en, als hij zoo rustig sliep. Enz.

deelen: de leer van toon en maat (rhythmus) in de enkele woorden, en de leer der versmaat (metrum) in de samenvoeging der woorden tot een vers.

PROSODIE.

TOON EN MAAT.

Door *toon* (klemtoon, accent) verstaat men eene zekere drukking of verheffing der stem, waardoor één woord in eene reeks van woorden of één lettergreep in een woord boven de andere moet uitkomen.

Door *maat* verstaat men de langere of kortere during eener lettergreep, de grootere of kleinere tijdruimte, welke de stem tot het uitspreken eener lettergreep gebruikt.

BILDERDIJK verstaat door *toon* en *maat* de hoogte en laagte van klank, en langere of kortere during der sylben.

De *toon* heeft gevolgelijk betrekking op de woorden, de *maat* op hunne onderdeelen, de lettergrepen. In een tweelettergrepig woord heeft derhalve ééne lettergreep den toon, elk der twee lettergrepen haar maat.

Over deze laatste kunnen we kort zijn, daar in onze taal voor den versbouw minder op de maat der lettergrepen dan wel op haar klemtoon gelet wordt. Eenzelfde woord kan, naar de plaats, die het tusschen andere woorden inneemt, den klemtoon krijgen of dien verliezen; ofwel, als men het oneigenlijk pleegt uit te drukken, lang of kort zijn. Elke lettergreep, die den klemtoon heeft, moet als lang beschouwd worden; die ongeaccentueerd blijven, zijn kort. Graden in de lengte of korthed der lettergrepen kennen wij niet, ofschoon de lezer er wel acht op dient te slaan, wil hij niet in dreun vervallen en dus eentonig worden.

Het vasthouden aan den zoogenaamden halven toon doet niets ter zake; in het vers doet de halve toon de lettergreep den toon geheel verliezen.

Op de maat afgaande zou *woord* in *antwoord* ontegenzeggelijk lang moeten wezen. De klemtoon nochtans, die op het voorvoegsel valt, maakt *woord* kort, of doet het ten minste met een toonlooze lettergreep gelijk staan.

Voor het vers heeft de tweede sylbe van *antwoord* in: »Gij *antwoordt* niet?» evenmin toon (en heet dus even kort) als de tweede van *vragen* in: »Zij *vragen* niet».

Wat de maat betreft, kan als algemeene regel vooropgesteld worden: lang is altijd het zakelijk deel van een naam- of werkwoord, om de eenvoudige reden, dat het zakelijk deel steeds den klemtoon krijgt.

Alle eenlettergrepige woorden zijn uit hun aard lang, doch kunnen hetzij in verband hetzij in samenstelling met andere woorden kort worden. Zoo zijn *bloed* en *dorst* op zich lang. Het samengestelde *bloeddorst* heeft den klem op de eerste sylbe, waarvan het kort of liever toonloos worden der tweede het gevolg is. Dat kan zelfs met samengetrokken woorden het geval zijn, b.v. *schaâuw* (schaduw) en *boomschaâuw*.

»Toon en Maat vloeien wederzijds op elkander in, en in 't Hollandsch zoodanig, dat de toon de maat overheerscht, even zoowel als hij van deze afhangt.»

»De maat is meer innig aan het woord verknocht, de toon wordt meer als toevoeglijk beschouwd.»

En toch wordt bij het samenstellen van verzen *alleen op den klemtoon* gelet.

Die klemtoon valt bij ons, als in alle germaansche talen, op het zakelijk deel des woords. Verschillende achtervoegsels evenwel oefenen eene enclytische kracht uit en trekken het accent naar hen toe. Zoodanig zijn:

i^o. de achtervoegsels—*ig*, —*achtig* (haftig) en —*zalgig*

(eig. —*sel*, oudtijds —*sal*), bijv. hoógmoed: hoogmóedig, voorbeeld: voorbéeldig; vóordeel: voordéelig; woon: woonáchtig; gelúk: gelukzálig.

2°. —*baar* en —*zaam*, bijv.: áfmeten: afméesbaar; árbeiden: arbéidzaam. Het behoeft niet gezegd, dat sommige lettergrepen ook in deze gevallen onmogelijk betoond kunnen worden, b.v. *el* in *hándelbaar*.

3°. —*lijk* en —*loos*, b.v. vóorbedacht: voorbedáchtelijk; vriendschap: vriendscháppelijk; áanzien: aanziénlijk; vóorbeeld: voorbéeldeloos. Sometijds krijgt *loos* zelf den klemtoon als in goddeloós, en altijd indien het door —*heid* gevolgd en van eene toonlooze sylbe voorafgegaan is, als in goddelóosheid, gewetenloósheid, geldelóosheid, achtelóosheid: maar: góðloosheid, áchtloosheid enz.

Wanneer het begrip van een woord gewijzigd wordt, is een accentverandering daarvan gemeenlijk het gevolg. Zoo bijv. oogenblik in de beteekenis van tijdruimte (de oorspronkelijke = blik der oogen, is verloren gegaan); stadhuís en stádhuis; hoogeschool en hooge school enz.

Algemeene Regel voor den klemtoon in verzen :

Elke lettergreep, tenzij ze onmiddelijk op een betoonde lettergreep volge of aan eene betoonde onmiddelijk voorafga, kan den klemtoon krijgen.

Daarvan zijn zelfs de anders als immer kort beschouwde toonlooze achtervoegsels —*de*, —*den*, —*ig*, —*end*, —*lijk*, —*loos* alsook het lidwoord niet uitgesloten.

Voorbeelden:

De twee volgende verzen van Bilderdijk eindigen op drie toonlooze lettergrepen, omdat het achtervoegsel —*lijk* er onbetoond blijft :

De driften van den mensch, wat zijn zij toch in 't zedelijke,
Dan roersels van 't bestaan, en grondstof zelfs van 't redelijke?

terwijl hetzelfde achtervoegsel den klemtoon krijgt in het volgende vers van denzelide :

„Bedriege ik mij — of voel ik 't blaken
Eens onuitsprekelijken gloeds?”

En in :

„Het lichaam werd gevormd in 't heerlijkst verband.”

In :

„De mensch, dan, was gevormd, nu juichten de Engelenreien”

glijdt de stem over *dan* heen, om *was* te betonen, terwijl het omgekeerde plaats heeft, als men schrijft: »De mensch was dan gevormd enz.”

„Onmeetbre tijden, in 't Profetisch vizioen
Tezaamgekrompen tot gevleugelde sekonden.

„De flikkingen verglimmen
Allengs, en eindlijk sterft het flauwend licht.”

In de volgende strofe van TEN KATE hebben door de verskadans de cursieve woorden, schoon als uit zich steeds kort gemerkt, toch den klemtoon :

„Wat wisseling van groepen *en* tafreelen,
Van eeuwen *en* van levens *en* van lot,
Bespiedt gij hier in tallooze tooneelen!”

Alsmede in :

„In d' aanvang schiep de Heer de Hemelen en de aarde !”

„Getaande kroonglans, soms op 't aanschijn nagebleven
„Der uitgelezensten van ons geslacht !”

„Hij 's opgetreden,
Die 't zegel breekt
Der sluimrende verborgenheden.”

En BILDERDIJK :

„De honger hol van kaken
En prikkelende dorst, die de ingewanden blaken,
Wat zijn zij dan uw stem?”

Alleen door de plaatsing in het vers wordt hetzelfde
woord lang of kort :

„Beef, teedre Jongling, *beef*, beminnelijke Maagd,
Voor 't monster, dat heur naam op 't schaamteloos voorhoofd draagt.”

„Vuur, *vuur* uw zangen aan, want schilderkunst te zingen,
Is u te zingen, u, die 't menschlijk hart leert dwingen,
O schoonheid !”

DE GENESTET :

„Gelukkig hij en vrij en vroed,
Die *neen* durft zeggen, neen,
.
Neen, tot zijn kind, zijn vriend, zijn vorst
En tot de schare — neen !
Uit hooge niet, maar vrome borst,
Neen, — schoon alléén !”

De uitgang *-ig* is lang in het eerste, kort in het tweede
vers :

En duister was de lucht en hobbelig de weg.
En duister was de lucht, en hobblig was de weg.

Oplettendheid bij het lezen van verzen baat meer
dan het zoeken naar regels, en elke dichter levert voor-
beelden in overvloed op iedere bladzij.

Gaan wij thans over tot het meer bepaald beschou-
wen van

VERS EN VERSMAAT.

Zooals wij reeds zagen, bestaat het Nederlandsch vers
uit een regelmatige opvolging van betoonde en onbe-

toonde (oneigenlijk: lange en korte) lettergrepen, en niet, gelijk bijv. het fransche, uit een zeker aantal lettergrepen alleen, waarbij de regelmatige kadans mag ontbreken.

Een versregel bestaat uit één of meer voeten, een voet uit twee of drie lettergrepen. (*)

Van al de voetsoorten, waarvan de Ouden kennisdroegen, hebben wij er slechts zeven overgehouden; en van die zeven kunnen de *spondeus* en de *pyrrhichius*, als meer op de lengte dan op den klemtoon der lettergreep berustend, zeer gevoelig achterwege blijven.

We zullen gemakshalve de betoonde lettergreep cursief, de onbetoonde of toonlooze (hetgeen op 't zelfde neerkomt) in romeinsche letter aanduiden.

Een *spondeus* is een voet, bestaande uit twee lange lettergrepen, bv. *ant-woord*, *borst-beeld*, *tuig-huis*, *vuur-stoof*, *krijgs-beld*.

Een *pyrrhichius* is een voet van drie lettergrepen, waarvan de eerste den toon, de tweede geen toon en de derde den zoogenaamden halven toon heeft; of omgekeerd, bijv. *wandelénd*, *dé gevangene*, *huisarrést*, *kárne-melk*.

Die twee voetsoorten komen alleen voor in dichtstukken (bv. vertalingen der Ouden), waarin de oorspronkelijke rhytmus der klassieken wordt bijgehouden.

Daarover met een woord later.

De meeste verzen zijn geschreven in *gewone maat*, waartoe de jambus en de trocheus behooren, of in *trippelmaat*, waartoe de dactylus en de anapaestus, ook de amphibrachys gerekend worden.

De *jambe* is een voet van twee lettergrepen, de eerste

(*) Verzen in lossen trant, waarbij op de maat hoegenaamd niet gelet, maar alleen het rijm in acht genomen wordt, boertige rijmlarijen derhalve, heet men „knittelverzen”. Men vergelijkte de Gedichten van den Schoolmeester.

toonloos, de tweede betoond, b.v. vooruit, geslacht, 't gelach, te huis, o mensch, het ros.

De *trocheus* bestaat eveneens uit twee lettergrepen, waarvan de eerste betoond, de tweede toonloos is, b.v. 't Offer, zeeën, bergen, de Oever.

De *dactylus*, trippelvoet, telt een betoonde lettergreep, door twee toonlooze gevolgd, b.v. hemelen, duizenden, wandelden, rond door de zaal.

Hiertoe behoort de *anapaestus*, in welken de twee onbetoonde lettergrepen vooropgaan, b.v. in de boomen, op de daken, vergewist, begeleid, ik ben hier; en de *amphibrachys*, waarin de betoonde een toonlooze heeft aan weërszijden, of twee betoonde een toonlooze insluiten, bv. de helden, zij gingen, en keerden.

De anapaest is derhalve een omgekeerde dactyl, de amphibrachys een dactyl met een korten voorslag.

Het aantal voeten nu, waaruit een versregel moet bestaan, kan zeer verschillend wezen. In de *jambische* maat is het kortste vers bij ons van één, het langste van zes voeten (alexandrijnen); waar ze van zeven voeten voorkomen, heeft eenvoudig een samenvoeging van een vier- met een drievotig vers plaats gegrepen, evenals ze in die afwisseling meermaals, maar dan onder elkander geschreven, worden gebruikt.

Jambische Verzen.

Van één voet :

Hier rust
Wiens lust
En vreugd
Was deugd
En 't waar
Hoe zwaar
't Ook viel.

Nog sticht
Zijn dicht-
Geschrijf.
Maar 't lijf?
Hier bleef 't.
God heeft
De ziel.

H. L. SPIEGHEL.

Deze versmaat is zeldzaam ; afwisselend met meervoe-
tigiten verzen komt ze dikwijler voor.

't *Gedicht*
Uit *plicht*
Gelukt niet licht,
Maar hinkt aan ijzren boeien :
't Heeft vier
Noch zwier,
Noch bloei noch tier,
En kruipt in plaats van vloeien.

BILDERDIJK.

Van twee voeten :

Befloersde *trom*
Noch rouwgebrom
Ga rommlende om
Voor mijn gebeente ;
Geen klokgebom
Uit hollen dom
Roep 't wellekome
In 't grafgesteente.

Id.

Men leze in deze versmaat de schoone beschrijving van
den oorlog door TEN KATE »de Planeeten» bl. 87.

Van drie voeten :

Elk heeft een *plekje* op aarde (*)
Hem dierbaar bovenal,
Een landstreek of een gaarde,
Een dorpjen of een dal,
Een plekje, waar hij blijven
En vrede zoeken wou,
Waarheen zijn droomen drijven
Met stille liefde en trouw.

DE GÉNÉSTET.

(*) Zie, wat deze overschietende lettergreep aangaat, het hoofdstuk van
het Rijn.

Van vier voeten :

Het oproer heeft zich door de volken
Als een verslindend vuur verspreid!
Een woeste kreet heeft tot de wolken
Zijn daverenden galm verbreid!
Een leus van waanverstand en logen
Verrijst Godlasterend ten hoogen;
En 't zinneloos Euroop juicht toe!
't Juicht toe, en ziet met gretige oogen
Naar 't uur uit, dat een gruwzaam pogen
Het in den afgrond zinken doe!

DA COSTA.

Van vijf voeten :

Hij telle aan 't goud zijn vijf paar vingers blauw,
Bereken' rente en hoofdsom juist en nauw;
Hem wordt de kruin vroegtijdig grijs en grauw.

H. MEIJER JR.

Van zes voeten :

Hoog heft zich die gestalte in 't kleed uit kemelshaar
Geweven, groen geverfd, met koninklijk gebaar
Een wereld toonend aan een drom van tochtgenooten
Steeds zwellende in getal, een wereld hun ontsloten
Door 't woord van Allah, die der wijsheid wegen weet,
Der wereld wetten brengt in 't woord van zijn profeet.

SCHAEPMAN.

Van zeven voeten :

De Lente komt, de Lente komt, al sluimren nog de velden.
Ons kwam een bloempjen uit de sneeuw de zoete maar vermelden.

Men leze »*Het Haantje van den Toren*» van DE GENESTET, als voorbeeld voor deze versmaat.

In de *trocheïsche maat* komen verzen voor van één, twee, drie, vier, vijf en acht voeten. Van deze laatsten geldt evenwel wat van de zevenvoetige jamben gezegd is.

Trocheïsche Verzen

Van één voet zijn zeer zeldzaam :

<i>Vrinden!</i>	Regel,	Grui het
In den	Vlegel,	Rui met
Bouw,	Keer,	Kaf
Hoû,	Neêr.	Af.
Torschend,	Als gij,	Dan is
Dorschend,	Al blij	Al wis
Hag,	Maat	't Loon
Slag,	Slaat.	Schoon.

J. LE FRANCO VAN BERKHEY.

Van twee voeten :

*Konstantijntjen ,
't Zalig kijntjen ,
Cherubijntjen
Van omhoog
De ijdelheden
Hier beneden
Uitlucht met een lodderoog.*

VONDEL.

Van drie voeten :

*Aarde, zee en hemel,
Gij, die juicht van vreugde,
Als het licht verschijnt;
Aarde, zee en hemel
Weet gij dan wat licht is?*

J. VAN BEERS.

Van vier voeten :

*Zie, hoe langs de slingerpaadjes
Reeds de schaduw van de blaadjes
Wemelt met een breeder zwart;
Zie, hoe duizend wondre plantjes
't Hoofdje worstlen uit de zandjes
En het stooten aan uw voet.*

TOLLENS.

Van vijf voeten :

Lente kust, met gloeiend minnelonken,
De aarde, nog in winterslaap gezegen.
Wakker sidderende, en wellustdronken,
Glimlacht de aard haar bruijom smachtend tegen.
Liefde straalt en stroomt in vlammenvonken;
Leven spat en sprankelt allerwegen.

J. VAN BEERS.

Van acht voeten :

O! zoo is de trek naar hooger, die in dichters boezem brandt,
Waarborg van een beter leven in een beter Vaderland!
Ballingen zijn wij op 't aardrijk, en de dichter doet geen stap,
Die hem niet de straf herinnert van die bittere ballingschap!

J. DA COSTA.

Men leze in deze versmaat het heerlijke »Tweeling is de mensch geboren» in het 6de tafereel van TEN KATE's *Schepping*; en BILDERDIJK: »De vloek van 't Burchtslot Moy.» I. 317.

Dactylen.

Verzen *van één voet* komen nooit voor, en ook de andere zijn meestal gemengd van maat:

Ziet toch, daar *schemert*:

Eensklaps het *licht*:

't Onweêr rukt nader — het wandelt en wemert

Boven de kerk,

Lokpunt der wolken van 't zwavelig zwerk?

J. J. L. TEN KATE.

Van twee voeten :

Waar is de *krachtige*,

U, o *Almachtige*,

Wanorde *keerende*,

Hoog *triomfeerende*

Zalig *regeerende*

Koning, *gelijk*?

J. J. L. TEN KATE.

Alles is over thans:
Klept van den torentrens
De uitvaart des grooten mans,
Droef klinkt die toon.

J. VAN LENNEP.

Van vier voeten :

Ruischende wanden, en schiltrende zalen,
Bruisende bekers en ramlende schalen,
Blinkende toortsen in flonkrend kristal,
Klinkende kelken en jubelgeschal!
Schaatrende buien van lachen en zingen
Klaatrende stroomen en kurken aan 't springen;
Spreien van dons voor het uitgerekt lijf,
Reien van vrinden in 't zalig verblijf!

P. A. de GÉNESTET.

Anapaesten.

Verzen van twee voeten met drievoetige afgewisseld :

O, hoe heerlijk, hoe schoon,
Als geen enkele toon
Meer weêrgalmt, nog het speeltuig te dwingen,
En, Gods licht in het hart,
Hoe de nacht zich verzwart',
In den donker het vroolijkt te zingen.

J. J. L. TEN KATE.

Men leze verder het »Lied der Planeeten" van denzelfde.

Van vier voeten :

Neen! de *mensch* mag zijn *lente* geen *tweedemaal smaken*;
Op zijn winter volgt nooit meer herleving en groei! —
Dan alleen als dit stof eens zijn dooden zal slaken
Voor een eeuwige zon, voor een eindloozen bloei!

J. DA COSTA.

Amphibrachysche.

Verzen van één voet:

Geen zorgen,
Voor 't morgen!
Beveel het aan God
Wees heden
Tevreden,
En dankt voor uw lot!

BILDERDIJK.

En zijn »Voorzang» voor het derde deel zijner krekel-
zangen:

Geen bondel
Van Vondel... enz.

Die zijn plicht
Wel verricht,
Vindt vermaak
In zijn taak.

BILDERDIJK.

Van twee voeten:

Geboomten, Boschagen
Van wisslend plantsoen,
Gekranst met pluimagen
Van 't zuiverste groen,
Met parken en lanen,
Van lommer verkwikt,
Door duizend lianen
Te zamen gestrikt.

J. J. L. TEN KATE.

Van drie voeten:

Een vogeltje vroeg in den morgen,
Zong vroolijk en zonder veel zorgen,
Als vogeltjes zijn, een lied.

O vogeltje, hou toch uw snater!
O denk aan den loerenden kater —
Gij zingt, ge ontsnapt hem niet.

P. A. DE GÉNESTET.

Van vier voeten :

Mijn *degen*, mijn *degen*, mijn *lans* en mijn *zwaard*!
Men breng mij een harnas, men zadel een paard!
Trek uit dat ruw linnen, die pelgrimsrok sluit!
Ik stik in die plooiën, ik kan niet vooruit!
Mijn beuklaar! mijn beuklaar! zij vallen mij aan:
Ik kan met dien palster geen Heidnen verslaan

N. BEETS.

Enkele onzer dichters, niet de grootsten van 't gilde, hebben de versmaat der oude Klassieken ook in onze taal trachten te gebruiken, en, hetzij met of zonder rijmklank, alcaïsche en sapphische verzen geschreven; — een poging, die geen navolging heeft gevonden, en waarschijnlijk nimmer vinden zal. En niet zonder reden. De versmaat der ouden berustte enkel op de kwantiteit, d. i. lang- of korthed der lettergrepen; de onze op het be- toonen en toonloos laten der sylben. Hoe grillig de klemtoon is, hebben we vroeger gezien. Inderdaad het alcaïsche vers

'k Verlaat dit *aard-rijk*: leent mij uw *vleugelen*

kan evengoed in jamben gelezen worden :

k Verlaat dit *aardrijk*: leent *mij* uw *vleugelen*.

Ook in onze middelnederlandsche poëzie telde men niet de lettergrepen der versregels, maar alleen het getal toonheffingen (gemeenlijk *vier*), zonder nochtans, als tegenwoordig, het getal dalingen te bepalen. Het zuiverst

van versbouw en fraaist is buiten kijf de »Walewein».
Daaruit één voorbeeld:

*In gheve om u dregghen niet twee peren ,
Ende omdat ghi mi moocht ghederen ;
Dincket 's u goet , ghi sullets ontberen
Also te blouwene die maghet.
Wat hevet soe jegghen u mesdaen ?
Menne soude ghene vrouwe slaen ;
Van vrouwen komt ons alle eere.
Onttherets ende ne doets niemere ! —
Ne latijs niet , ghi sult des toren
Hebben , ic seit jou wel te voren ;
Het doet goet met gemake leven. (*)*

Het bezigen van verschillende versmaat in de zelfde
strofe of hetzelfde koeplet, zelfs in denzelfden versregel,
komt meer voor.

VAN LENNEP bijv.:

*Herkules volgde, slecht te vreên,
Hem met loome schreên,
— Steunde toch op 's konings woord —
Tot voor Trojes poort.
Bitter bedrog ! — de toegang werd
Voor zijn neus versperd:
Wederom schond de vorst den eed
Dien hij plechtig deed:
Wederom zong hij d'ouden zang
En gaf stank voor dank ;
Maar hij zou weer — en voor eeuwig nu — leeren,
Hoe men hen straft, die bedriegelijk zweren.*

EN TEN KATE, doch alleen in vertalingen:

*Kinderhart ! gij zijt de vliet ,
Die uw golfjens , vroolijk wielend ,*

(*) Een navolging van den middeleeuwschen versbouw heeft JULIUS DE GEYTER met min of meer geluk beproefd in zijn gedicht „Keizer Karel en het Rijk der Nederlanden” bij ROELANTS in druk verschenen.

Uit gesmolten zilver giet,
Den blauwenden hemel weerspieglend!

(Naar FR. WILLIB. WULFF.)

*Eens reed ik drie zigeuners voorbij
Rustende in een weide,
Toen mijn hijgende rosinant mij
Droeg door de zandige heide.*

(Naar NIC. LENAU.)

*Stil is 't op het bootjen,
Dat over 't meirvlak schiet,
Want de reisgenooten
Kennen elkander niet.*

(Naar L. UHLAND.)

En S. J. VAN DEN BERGH insgelijks :

*Aan 't murmlende beekjen bloeit er
Zoo menig vergeet-mij-niet,
Terwijl het den helderen hemel
Zoo vroolijkens tegen ziet.*

(Naar EMM. RAULLE.)

Die uitzonderingen zijn evenwel van te weinig belang om er lang bij stil te staan. De vraag is, of het vers door die wisseling wint aan welluidendheid van kadans.

WELLUIDENDHEID VAN HET VERS.

Wat van de welluidendheid van den proza-stijl gezegd is, geldt *a fortiori* van den dichtstijl, welke zijn natuurlijke zwier en de hem eigene bevalligheid nooit verliezen mag.

Het gaat kwalijk aan, in het nederlandsch vers eene

vaste *caesuur*, als bij de Klassieken of eene bepaalde stemrust voor te schrijven. Niemand betwijfelt de noodzakelijkheid eener zekere rust van stem in den alexandrijn, in het zevenvoetige jambische en in het achtvoetige trocheïsche vers. In de beide laatste trouwens, dewijl ze als samen koppeling van twee verzen gelden, ligt die rust voor de hand. En in het eerste komt bij denzelfden dichter (men sla er VONDEL, BILDERDIJK, DA COSTA op na) zooveel verscheidenheid voor in de plaatsing der stemrust, dat het vaststellen van regels daarvoor eene wanhopige poging mag heeten.

Voor de welluidendheid van het vers vermijde men :

1°. de opeenvolging van te veel eenlettergrepige of veellettergrepige woorden :

2°. het plaatsen van de stemrust zonder afwisseling achter denzelfden voet, waardoor de verzen een dreun krijgen als 't Catsiaansche »en ik en weet niet wat”.

3°. het gelijkelijk eindigen van den zin op den rijmklank. Het matig gebruik van het enjambement (= het overspringen van het eene vers op het volgende, het doorloopen van den zin) is daarom aanbevelenswaardig; doch het streven daarnaar even verwerpelijk.

„Mijn broeders ! zijt gegroet van mijn heer vaders wegen,
Die hartelijk begaan, mij, onder zijnen zegen,
Naar Sichem henenstuurde, opdat hij weten mocht,
Hoe 't u en 't vee al ging. Wat hoek bleef onbezocht ?
Wat herder ongevraagd, om Sichem en zijn weide
En landstreek ? 'k Hou gewis, mijns vaders Engel leidde
Mij herwaarts aan ; want toen ik, moede en afgezucht,
Ging dwalen, hopeloos en jammerlijk beducht,
Wat raadzaamst was van beide : of langer daar te toeven
Op eenig klaar bescheid, of vader te bedroeven

Met even wijs naar huis, naar Hebron en ons dal,
Van waar ik kwam, te spoën; ontmoette bij geval
(Of liever zoo 't God gaf) mij iemand, die juist vraagde:
„Wien zoekt gij dus met smart?”

Men ziet: wat een afwisseling in de plaatsing der
stemrust, wat een zoetvloeiendheid, en toch wat een
karig gebruik van enjambement in die dichtregelen van
VONDEL!

Dat BILDERDIJK zelfs, een enkele maal, met eene woord-
helft enjambeert

(Dat nu de krijgsklaroen een moord —
— kreet aanheff' die de ziel doorboort!)

kan geen reden wezen tot navolging.

DICHTERLIJKE VRIJHEDEN.

De dichter mag zich het aanbrengen van veranderingen
in sommige woorden veroorloven, mits hij daarbij het
taaleigen niet te kort doe en de welluidendheid niet be-
nadeele; m. a. w. hij heeft zekere vrijheden.

Zulke veranderingen bestaan in het verlengen of ver-
korten der woorden, ten einde ze in de versmaat te
kunnen gebruiken.

10. De toonlooze slot-*e* van sommige woorden mag
worden weggelaten, b.v. *aard(e)*, *gebergt(e)*, *gediert(e)*,
lent(e), *geboort(e)*.

20. Evenzoo de buigings-*e* van de aanvoegende wijs
der werkwoorden.

Wie zijt Gij, Eeuwig-onvolprezen?
Dat onze mond U noemen moog'!

En wat mensch ooit eenmaal
Door de wildernis dwaal',
O, hem zullen 't de muschkens doen weten:
Onze Vader is goed, enz.

Het afkappingsteeken zelfs wordt door vele dichters
als overbodig weggelaten.

3°. Alleen wanneer de versmaat het vordert mag de eind-*n*
van 't lidwoord, voorn.w. of bijv. nw. wegvallen, doch
wordt dan altoos door een afkappingsteeken vervangen.

Droefgeestige Cypresse!
Schud d'avonddauw als tranen af.

En als ze uw komst reeds millioenen keer
Gevierd heeft, toch elke' avond zult gij 't hooren:
„Nog eens, o zon! nog ééns, — en altijd weêr!”

Uw zee
. . . spant de waterbrug,
Die volkren tot elkander leidt,
En aardsche' en geestlijke' overvloed
Met woeker ruilen doet.

N.B. De toonlooze eind-*e* van een woord valt altijd
met den onmiddelijk volgende klinker te zamen, zoodat
in de twee laatst aangehaalde voorbeelden *z(e u)w elk(e'
a)vond*, *aardsch(e' e)n*, *geestlijk(e' o)vervloed* de twee
tusschen () geplaatste lettergrepen tot ééne versmelten.
Het schrappen dier *e* en vervangen derzelve door een
teeken is onnoodig.

4°. De toonlooze klinkers *e*, *i*, *a* in het midden der
woorden mogen worden uitgelaten, b.v. *volk(e)ren*, *wie-
g(e)lend*, *fladd(e)rend*, *getuig(e)nis*, *vaadren*, *lommrig*,
eind(e)loos, *duiz(e)ling*, *schem(e)ring*, *moord(e)naar*, *woek(e)-
raar*, *beelt(e)nis*, *verbeevner*; *geur(i)ge*, *ceuw(i)ge*; *dier-
b(a)re*, *kostb(a)re*, *onafzienb(a)re*, en wel zonder inlas-
sching van 't afkappingsteeken. De verdubbeling van

den voorafgaanden langen klinker is in dat geval (*vaadren*, *verheevne*) aan te raden wegens de uitspraak.

Zij duiken de kopjens
Met *dartlend* geplons,
En schudden de paarden
Van 't *bigglende* dons;
Hervinden daarboven
Hun *lommrige* tent,
Of, voelen zich burgers
In 't *vloeibre* element.

TEN KATE.

5°. Twee lettergrepen mogen somtijds worden samengetrokken tot ééne. Vele dergelijke samentrekkingen zijn evenwel ook reeds in het proza overgegaan, als: *teér* (teeder), *neer* (neder), *weer* (weder), *meê* (mede), *beê* (bede), *vree* (vrede), *moê* (moede), *saam* (samen), *boôm* (bodem), *aâr* (ader), enz. Andere zijn alleen in verzen geoorloofd, als: *vliên* (vlieden), *spoên*, *vermoên* (spoeden, vermoeden), *geschiên* (geschieden), *geboôn* (geboden), *blaân* (bladen), *gelaân* (geladen), *schaaiw* (schaduw), de meervoudsvorm der woorden op *—heid*: *verborgenheên*, *vrijheên*, *krankheên* enz., en de meer en meer verdwijnende vormen: *ons* (onz') en *dees* (deez') voor: onze, deze.

Hiertoe mag ook gerekend worden de afkapping der *h* van *hem* na een klinker, b.v.:

hij rolde 'em met kracht langs de baan; en der *ee* van *een* na *zoo* = *zoo'n*.

6°. Verschillende vercuderde woorden kunnen ook nu nog gebruikt worden, b.v. *dier* (dierbaar), *vier* (vuur), *verschelen* (verschillen), *gebrocht* (gebracht). Men zie wat daarover in de stijl leer gezegd is.

7°. Somtijds staat het bijv. n.w. achter het zelfstandig n.w., b.v.:

Te Limmen op den Dampengeest
Daar staat *een linde groen*;

of het werkwoord op het eind van den zin :

Wijl het kwinkelerde en zong
't Wonder vogeltje *versprong*,
Wipte taksken op en neder,
Vloog wat verder, keerde weder.

80. De verlenging der woorden door inlassching eener toonlooze lettergreep, komt tegenwoordig niet dikwijls meer voor. Bij oude Dichters, o. a. VONDEL, vindt men ze vaak, bijv. :

Het hemelsche gerecht heeft zich ten langen leste
Ontferremt over mij en mijn benauwde veste.

in den »Gijsbrecht», en :

Het *slorrept* menschenbloed en plast er in tot de enkelen ,
in »Jozef in Dothan».

Kan een vaste regel worden aangegeven voor het kiezen eener versmaat voor een bepaalde dichtsoort ?

De jamber worden het meest gebruikt. Voor dichtstukken van langeren adem, als zijn het heldendicht, het leerdicht, het tooneeldicht, pleegt men de zesvoetige (alexandrijnen), somtijds de vijfvoetige jamber te bezigen.

Algemeene regel vindt men in den verheven poëziesijl geen trippelmaat.

Voor het overige is de dichter vrij in de keuze der versmaat, met dien verstande nochtans dat, evenals elk vers in het bijzonder, ook de tot strofen of koepletten samengevoegde verzen een welluidend geheel moeten vormen.

In kleinere gedichten, als liederen, balladen, romancen enz., zijn alle strofen of koepletten aan elkander gelijk. De voor het eerste koeplet vastgestelde maat dient derhalve ook in de volgende koepletten gevolgd te worden.

Een gelijk aantal voeten in al de verzen eener zelfde

strofe wordt niet gevorderd. Veelal wisselt de viervoetige jambe met de drievoetige af.

Van alle schakeeringen der versmaat een voorbeeld te geven, zou ondoenlijk zijn. We bepalen ons tot de Balladen van HOFDIJK, en geven van hare verschillende voet- en versmaat en van de afwisseling der verzen hier eenige voorbeelden :

Jamben :

De blanke sneeuw dekt hoog en dicht
De velden hier en ginter.
Het blauwe meir, het grauwe moer,
Het stroomvlak — alles marmervloer,
Op d'adem van den winter.

Men zal opmerken, dat het eindvers van elke strofe gemeenlijk op een betoonde lettergreep sluit. Ook is de aangehaalde vijfregelige strofe niet eene van de meest voorkomende. Ziehier eene andere, meer in gebruik :

De wolken streefden langs het zwerk
In ongestuime jacht;
Bij wijlen toonde 't bleek gezicht
Der kalme maan heur kwijnend licht;
Dan was 't weêr dubbel nacht.

Daar heffen aan de duinen
Hoog boven kruin en top,
Twee ranke gele torens
De blauwe spitsen op.

De taxis groende om poort en boog,
Met linten overstrikt.
De standert woei den gevel uit,
Met franjen, rijk omstikt.

De meeuw sliep op de duinen, gedoken in zijn dons.
De sluimerende branding verried slechts dof gegons.
Van uit de verre dalen weerklonk des steenuils klacht
Door 't tastbre nevelduister — 't was 't uur van middernacht.

De nacht was vaal en donker
Die op de velden lag;
Maar bij de gasten op den SRIJK
Daar was van nacht noch donker blijk:
Daar was 't als helle dag.

Trocheën :

In 't ontbladerde olmenloover
School de kleene Landkapel.
Door de ronde vensterbogen
Lichtte de uchtend blank en hel.

Eenzaam, zat zij aan de bare —
Gade- en kinderloos!
Eenzaam, als in 't gele najaar
De uitgebleekte roos;
Maar — een uitgebleekte roze
Wie in 't avondrood
Nog een gloed van 't hemelpurper
Om de blaadren vlood.

Tusschen gele wingertblāren
Rijpt de zachtgebloosde druif.
Zwaluwen en eidebaren
Zijn naar 't Zuiden heengevaren,
Met de blauwe ringelduif.

Trippelmaat :

De abeelen omhuifden de statige poort,
En de olmen de rijke kapel.
De wingertrank klom tot het kloosterdak voort,
En groende er om boogruam en cel.

Aan het vlammeende west dook de zon naar de zee,
Omtinteld van purper en groen.
Een rozegloed stroomde langs 't effen azuur,
Weerspiegelde in 't meir en weërkaatste op den muur,
En weërblonk op vallei en plantsoen.

Tot *Egmond* in 't *krijt* was 't een lustig tornier:
Daar schitterden wimpel, pennoen en banier,
Daar wapperden pluimen en wijlen.
Daar slingerden krans en festoenen met zwier
Om schuttings en koorden en spijlen.

Luid toonden de pijp en de vedel bij 't feest.
Luid joelden de gasten met vroolijken geest.
Luid schalden de liedren bij beurten en rij;
Luid klonken de kannen en bekers er bij.

Voor verscheidenheid van maatschakeeringen bij in tafereelen gedeelde langere gedichten zie men TEN KATE's »Schepping». Daarin komen voor: de statige alexandrijnen, soms met drievoetige jamben afgewisseld; twee-, drie- en, met deze wisselende, viervoetige jamben; vijfvoetige jamben in terzinen (drie-regelige strofen) of in gewone volgorde; tweevoetige trocheën, en viervoetige met tweevoetige wisselend; twee- en viervoetige amphibrachen; tweevoetige dactylen en anapaesten.

HET RIJM.

»Men mag om het rijm de taal niet vervalschen» is een gulden regel, reeds door vader VONDEL neergeschreven.

Het rijmlooze vers heeft, na door BELLAMY in zijn afgedreund »Onweder» te zijn ingevoerd, ten onzent weinig opgang gemaakt, tenzij bij uit den vreemde in onze taal overgebrachte gedichten. Het staat daarmede als met de navolging van de versmaat der Ouden.

Rijmlooze verzen in het metrum van den Griek,
Zijn lekker als — tabak. Die maakt gezonden ziek,
Maar 't went wel en begint van lieverleên te smaken

zegt BEETS.

Wanneer het rijm achterwege blijft, moet onberispelijkheid van den vorm dat gemis vergoeden.

Door Rijm verstaat men : gelijkheid van klank in de betoonde eindlettergreep der woorden.

Wij zeggen : gelijkheid van *klank* ; want het is niet voldoende, dat de klinker van twee lettergrepen dezelfde zij, ook *dezelfde medeklinker* moet dien klinker volgen.

Wij zeggen: *dezelfde* medeklinker, en niet medeklinkers, omdat het geheele rijm berust op den *klank*, en deze kan hetzelfde zijn bij twee lettergrepen, ook wanneer na den de sylbe sluitenden konsonant, andere medeklinkers volgen.

Derhalve rijmen niet op elkaar : *gaan* en *jaar*, *teeken* en *sleepon*, *bieden* en *zielen*, *boden* en *drogen*, *wuiven* en *ruischen*, *tijd* en *pijl*, *zeil* en *pleit*.

Doch wel rijmen : *jaar* en *zwaar*, *teeken* en *smeeken*, *zielen* en *vielen*, *boden* en *dooden*, *ruischen* en *bruisen*, *tijd* en *vlijt*, *zeil* en *steil*.

Men onderscheidt het rijm in *staand* en *slepend* rijm.

De verzen hebben *staand* rijm, wanneer hunne eindlettergrepen den klemtoon hebben, b. v. *tak*, *dak* ; *hout*, *woud* ; *staf*, *graf*.

Zij hebben *slepend* rijm, wanneer de lettergreep, die den rijmklank inhoudt, door één of meer toonlooze sylben gevolgd is, b. v. *zegen*, *regen* ; *kleuren*, *geuren* ; *omarmen*, *verwarmen* ; *heerlijk*, *deerlijk* ; *viering*, *vliering* ; *baldadig*, *genadig* ; *balie*, *tralie* ; *hoorbaar*, *onverstoorbaar* ; *bemelen*, *wemelen* ; *dapperen*, *wapperen* ; *kuieren*, *omsluieren* ; *donderen*, *bewonderen* ; *zedelijke*, *redelijke*.

Uit het gezegde kan men opmaken :

1°. dat de lange klinkers altijd kunnen rijmen, onverschillig of ze zoogenoemd scherp- of zachtlang zijn, b. v. *steel*, *houtweel* ; *teeder*, *neder* ; *mogen*, *oogen* ;

2°. dat de s-klank na den klinker eene groote vrijheid geeft, doordat men *ros* op *bosch* en *rots* en *Gods* kan laten rijmen;

3°. dat de *d* en *t*, de *g(t)* en *ch(t)*, somtijds zelfs de *ng(t)* en *nk(t)*, het rijm niet hinderen, b.v.: *bad*, *vat*; *dag*, *ach*; *ligt*, *licht*; *zingt*, *klinkt*; *zang*, *klank*.

4°. dat de rijm-lettergreep door een woord of halfbe-
toonde sylbe mag gevolgd zijn, mits de klank daarvan dezelfde zij, b.v.: *boosheid*, *loosheid*, *broosheid*; *zedelijk*, *redelijk*; *waardigheid*, *zachtaardigheid*; *schoonheid*, *ten toon spreidt*; *jonkheid*, *te pronk leit*.

5°. dat *ou*, *auw* en *ouw* kunnen rijmen, nademaal het verschil in uitspraak verloren is gegaan, b.v. *hoi* en *trouw* en *klauw*.

In de Voorrede voor zijne Mengelpoëzie zegt BILDERDIJK:

»Met opzicht tot het rijm ben ik nog altijd in het oude begrip: dat naamlijk het beste rijm is 't geen 't minste gehoord wordt. En ik doormeng uit dien hoofde mijne verzen gaarne en bij voorkeur met die onvolkomen rijmen, die bij ons, uit goede taalgronden gewettigd zijn, doch niet volmaakt op elkander slaan. Zoo is b.v. *heir* op *eer*, *arm* op *scherm*, *rots* op *los*; en in de slepende klanken het dubbel rijm, mits het waarlijk slepe, als *voorbeeld* op *geoordeeld*, *ketent* op *reken*.”

Dit laatste heeft nog altijd geen gang (*); wel is geoorloofd het rijmen van *erm* en *arm*, *art* op *ert*, b.v. *ontfermen*, *erbarmen*; *hart*, *werd*.

Men merke echter op:

1°. dat het rijmen van 't achtervoegsel *lijk* op den eigen-

(*) Naar een zekeren MES of MESZ, die zulke klanken, welke slechts schijnbaar rijmen, als bijv. *koestaart* en *ploegzwaart*, *eerevrij* en *kreupelrijm*, *loophaan* en *doorstaan* placht te laten rijmen, heet men zulke verssoort wel de *Messiaansche*.

lijken *ij*-klank bijv. *liefelijk* op *koninkrijk*, zoo men het al toelate, als een misbruik moet worden beschouwd, daar de volkomen *ij*-uitspraak dat achtervoegsel niet toekomt; men geeft er meer den klank van *lik* aan, als sommigen ook schrijven;

2°. dat het rijmen van *ei* op *ij* op etymologische gronden nog niet geduld wordt, schoon het verschil in de uitspraak tegenwoordig schier niet wordt gehoord. Zelfs BILDERDIJK, die het anders met het rijm zoo nauw niet schijnt te nemen, wraakt die twee rijmklanken. Als *smart* mag rijmen op *concert*, waarom dan geen ontfermen voor de arme *ei* en *ij*?

3°. dat de eind-y (ie-klank) bij vreemde woorden als *ij* klinken, en dus op *ij* rijmen mag, b.v.: *profecy*, *schilderij*; *poezy*, *melody*, *litany*, *nabij*, *blij*, *vrij*.

N.B. De *rime riche* van de Franschen kennen wij niet. Bij hen rijmt *belle* op *rebelle*, *victoire* op *histoire*, *caresse* op *paresse*; bij ons niet *liefderijk* op *koninkrijk*, *wandeling* op *jongeling*, *wassen* op *wasschen* enz., zelfs niet, hoewel voorkomend: *viktorie* op *historie*.

Kunstvormen in Poëzie.

De hoofdinhoud van een dichtstuk bepaalt de soort van poëzie, tot welke het moet gerekend worden.

Nu kan in een dichtstuk de dichter zelf spreken, of andere personen sprekende voorstellen; daarvandaan de hoofdverdeeling in:

I. *subjectieve* poëzie, wanneer de dichter zijn hart uitstort, of wanneer hij verhaalt, schildert, leert;

en II. *objectieve* poëzie, wanneer de dichter verdwijnt, om door hem in 't leven geroepen personen te laten spreken en handelen. Deze laatste soort is de tooneel-poëzie.

Naar de verschillende wijzen waarop de dichter zich met zijn lezers of hoorders onderhoudt, wordt de poëzie verdeeld in

- 1°. lyrische,
- 2°. verhalende,
- 3°. beschrijvende of schilderende,
- 4°. didaktische of leerende poëzie.

De drie laatste kunstvormen zijn den gebonden (dicht) als den ongebonden stijl (proza) gemeen; de eerste, schoon ook in het proza (hoofdzakelijk in de redevoering) voorkomende, behoort meer bepaaldelijk tot het gebied der poëzie. Wat de verhandeling is als kunstvorm in het proza, is het leerdicht in de poëzie.

Elke soort vereischt eene bijzondere beschouwing.

I. LYRISCHE POËZIE.

De lier was een bij Grieken en Egyptenaren in zwang zijnd speeltuig. De eersten spanden er zeven, later elf snaren op, de laatsten slechts drie. Het instrument gaf zijn naam aan de soort van poëzie, die *lyrische* genoemd wordt, en derhalve oorspronkelijk bestemd was om, door de lyra begeleid, gezongen te worden.

Lyrische poëzie is: de dichterlijke uitstorting van een bepaald gevoel.

Het *Gevoel*, het hart, is derhalve de bron dezer dichtsoort. De zang is eigen aan een gemoed, dat diep geschokt, van vreugde of van smart vol is. De muziek,

zoals de groote toonkunstenaar RICHARD WAGNER het verklaart, moet dienen als vertolking niet alleen, maar ook als aanvulling van de gesproken taal; als het hart geen woorden meer vindt om de overmaat van zijn geluk of zijn droefheid uit te drukken, dan tracht het zijn gevoel te uiten in klanken.

Het teedere, zachte, ruischende, geestdriftige, majestueuze, hartstochtelijke, woeste somtijds, der lyrische poëzie vindt daarin zijne verklaring.

Die verschillende eigenschappen van het gevoel geven ons de drievoudige onderverdeeling aan de hand; zij is verheven, middelsoortig, van de lyrische poëzie eenvoudig.

Tot de verheven lyrische poëzie behooren de *Ode* en de *Dithyrambe*.

DE ODE.

De *Ode* is de dichterlijke uitdrukking van een diep gevoel.

De dichter vergeet zich zelf, en al zijn vatbaarheden gaan op in het gevoel, dat hem op het oogenblik geheel inneemt en beheerscht. Medegesleept door zijn eigen *geestdrift* voor het voorwerp, dat hij bezingt, stort hij zijn gemoed uit in een taal, die met zijn gevoel overeenkomt. *Warm* is die taal en *vurig*; *schijnbaar zonder verband* of overgang in de opeenvolgende tirades; *ordeloos* in schikking schijnt de opvolging der gedachten; (*) *kort en afgebroken* de bouw der zinnen.

Tot de *Ode* rekent men de *hymne*, die God of Godsdienst tot onderwerp heeft, wier toon plechtig en vol vuur, en waarin het overheerschend gevoel is: bewondering, aanbidding, dankbaarheid en liefde; alsmede de zoo-

(*) „Chez elle un beau désordre est un effet de l'art.”

genaamde *pindarische Ode*, welke een held, heldendeugd of heldenfeit tot onderwerp heeft.

Als voorbeelden van hymnen gelden de lofzangen der Kerk, waaronder de heerlijke Ambrosiaansche lofzang : *Te Deum Laudamus*, zoo meesterlijk vertaald door Dr. WAP. (Vglk : Zeventig Lofzangen der Katholieke Kerk, door Dr. WAP.)

Als voorbeelden van lyrische poëzie in verheven toon, leze men de onovertroffen reizangen in VONDELS treurspelen, zijn »*Rijnstroom*», »*Kruisberg*» enz.; en BILDERDIJKS »*Vaderlandsche Gedichten*», om iets voor het grijpen te hebben. Eén voorbeeld uit de overige gedichten van dezen laatste :

WARELD-ORDE.

Heilige Orde dezer wareld,
Die den scepter van gezag
Over nachtbeurt voert en dag,
En een kroon spant, rijk ompareld
Met gevonkel
Van robijnen en karbonkel
En saffieren flonkerbag !
U wil ik ter eere zingen,
U, behoudster aller dingen,
Wetbestemster van 't Heelal !
Niets ontglipt aan uwe omvatting :
Aan uw band is geene ontspatting,
Of wat stand houdt, kwaam ten val.
't Hemelsch licht ontzook zijn luister,
't Niet herstellde in eindloos duister
Zijn gevelde heerschappij.
Heel de schepping waar verloren,
De oude baaiersnacht herboren,
Woester woest dan woestenij ;
En Gods glorie — zwijgt, o lippen,
Laat het woord u niet ontglippen ! —
Ja, Zijn glorie waar voorbij.

DE DITHYRAMBE.

De *Dithyrambe* is eene ode, waarin de geestdrift, de vervoering, de hartstocht het toppunt bereiken.

Tot deze dichtsoort behooren de *Zegezangen* en grootere *Vaderlandsche liederen*.

Een »*Wapenkreet*» van BILDERDIJK tot voorbeeld :

Welaan! de krijgsklaroen gestoken,
Europa, 't Vaderland, de Hemel, daagt ons op.
De Heldraak, weêr opnieuw ten afgrond uitgebroken,
Verheft den halfvertraptten kop.
't Geschubde lichaam slaat zijn wrongen
Om Koningszetels, wort en smoort,
En rukt, door geen geweld bedwongen,
Een halve wereld met zich voort.
Te wapen, Nederland! Germanjers, rukt te velde!
Grootmoedig Albion, bruisch met uw golven aan!
En, die uit 's aardrijks nacht tot haar verlossing snelde,
Keer weder, dappre Roxelaan!
Keert weêr! de Dwingland leeft, herademt, strekt de handen
Opnieuw naar 's werelds staf; hem door uw moed

[ontscheurd :

Het aardrijk daverd reeds van 't knettrend knarsetanden,
Waarmeê 't gebliksemd hoofd zich tot de wolken beurt.
Vergadert u ten moord! Hier valt geen oorelogen,
Gij, volken; slachting slechts, verdelging is hier plicht.
Spaart tijgerwelpen, spaart die tijgerborsten zogen;
Met d' afgrond is geen zoen bij 't hemelsch zonnelicht!
Roeit uit, die Satan zwoer de menschheid uit te roeien,
Den Hemel zelf bestormt, en God in 't aanzicht slaat,
Bij elken ademtocht rivieren bloeds doet vloeien,
Bloedzwelgens overkropt, en niet van bloed verzaad!
Keert weêr in 't harnas, gij, ontwapende oorlogsbende,
Rukt uit het blikkend zwaard, waarvoor de booswicht

[vlood!

Gaat, gaat uw heldenwerk volenden,
En trappelt den tyran in 't slijk, waaruit hij sproot!

Men ziet het: ook de atwisseling der dichtmaat in de verschillende versregels werkt mede om het opbruisend gevoel, dat den dichter bezielt, weêr te geven.

In de tooneelpoëzie komt de Dithyrambe veelvuldiger voor. Elk treurspel levert daarvan voorbeelden. Om één te noemen, men leze Nero's alleenspraak in VONDEL's »*Peter en Pauwels*'' Ve bedrijf.

Tot de middelsoort van lyrische poëzie telt men: den *rouwzang* (elegie), de *heroïde*, het *loflied*, het *bekeldicht*, de *cantate*, het *sonnet*, het *bruiloftslied*.

I. Den *rouwzang* ligt diepe droefenis en droefgeestigheid, somtijds ook een weemoedig genot ten grondslag.

Het hart alleen moet, volgens BOILEAU, in de elegie spreken, en zijn diepste gevoel moet met levendige, doch natuurlijke kleuren worden weêrgegeven. Overdrijving is sentimentaliteit, en deze is steeds af te keuren (b.v. bij FEITH).

Heerlijke voorbeelden dezer dichtsoort vindt men in de H. Schrift, o. a.: de *Lamentationes* van Jeremias, de *boetpsalmen Davids* (Vglk. VONDEL's vertaling) en: het teedere klaaglied: *Super flumina Babylonis*. Van de paraphrase van dat lied door DA COSTA geven we hier de eerste strofe:

Aan Babels wateren gezeten,
Denk ik aan Sion, en verteer.
Jerusalem! hoe zoude ik u vergeten?
Mijn rechterhand vergeet' zich zelf veeleer!
En in des vreemd'lings land gevangen,
Vergt gij zijn overmoed nog zangen,
Een lied der feestvreugd van voorheen?
Een overwinningspsalm den Heere?
Een tempellied mijn God ter eere?
Ween, Sionite! ween!

Men leze in deze soort eveneens de *Rei van staatjofferen* in VONDELS *Maria Stuart* Ve bedrijf, *Rubens klacht* in *Jozef in Dothan*, en zoovele door zijne werken verspreide graf- en lijkdichten. De snaar der droefheid hebben alle dichters op hun lier; bij de meesten ook vindt men stukken dezer dichtsoort.

II. De *heroïde* is een dichtstuk van kleinen omvang, waarin de dichter een persoon, uit de geschiedenis, uit het leven, of enkel uit zijne verbeelding gegrepen, laat spreken.

Wil deze kunstvorm evenwel behagen en boeien, dan dient de sprekende persoon bekend te wezen. Den dichter staat het nochtans vrij, zijn eigen gevoel den spreker in den mond te leggen, mits het karakter van dezen laatste geen geweld worde aangedaan.

Het gedicht, dat we hier laten volgen, is ongetwijfeld van VONDEL zelf. Het volgt in de uitgaaf der »*Maria Stuart*» het treurspel onmiddellijk, en is getiteld:

TRIOMF VAN MARIA STUART.

Ik roemde op geen doorluchte tronen,
Noch grijzen stam, noch schoone deugd,
Maar stelde mijn gewijde kronen,
Uit liefde tot de hoogste deugd,
Godvruchtigheid, in Godes handen,
Van wien ik ze al te leen bezat,
En hierom, in benauwde banden,
Beoogde en koos een wisserschat.
Hoe schielijk vloeiden de andre henen!
Mijn koninklijke Bruidegom
Gelijk een lelie is verdwenen;
Toen moest ik, tegen wind en stroom,
In mijn verwilderd Eiland zwerven,
En zien onmenschenlijken haat
(Boosaardig woedende in 't bederven
Van Christus Rijk en mijnen Staat)

Naar mijn godvruchtig harte steken ,
Dat al te oprecht, die valsche Nicht
En bastertbroer zoo snoode streken
Min toebetrouwde dan hun plicht ,
En 't vreêverbond , gesterkt met eeden :
Maar helsche staatszucht stak den brand
Des oorlogs aan in alle steden ,
En joeg den zegen uit mijn land.
In 't barnen van die moordkrakeelen
Verdubbelde ik mijn eedlen moed
Op Gods geleide, wiens beveler
Ik waarder schatte als staat en bloed.
Laat de onbeschaamde lasterlogen
Uitbraken haar vergif en gal ;
Het schijnrecht vrij zijn wet vertoogen ,
Vervloekt gesmeed tot mijnen val ;
Het is vergeefs mijn faam te smooren ,
Die op der Wijzen tongen leeft ,
En hare loftrumpet laat hooren
Zoo ver de Zon haar loopbaan heeft.
Gelijk besnoeide loten bloeien ;
Het groen versterft eer 't rijker wast ;
De leliën in doornen groeien ;
De palmen steigren tegen last ;
Zoo triomfeert de deugd na rampen ,
Die, hemelhoog door druk gevoerd ,
Haar glorie ziet gevaagd van dampen
Des lastermonds, uit spijt gesnoerd.
Heldinnezielen voegt na 't strijden
Alleen deze uitgelezen kroon.
Hoe feller weën 't hart doorsnijden ,
Hoe grooter, hoe volmaakter loon !
Wie zich getroost voor God te sterven ,
Zal 't eeuwig Rijk en leven erven.

III. Het *lofdicht*, kalmer van toon en eenvoudiger van stijl dan de ode, heeft eene deugd, eene daad, eene waarheid, of ook een persoon tot onderwerp.

DE VRIENDSCHAP.

Artsenij in tegenspoed,
Wellust van 't verheugd gemoed!

Rozenteelster
Op het doornig levenspad!
Ware Vriendschap! rijke schat!
Kalme zielenstreelster!

Vriendschap! houvast van 't Heelal!
Rustpunt van dit tranendal
Vol gewemels!
Vriendschap! aâmend schilderij
Van de zachte harmonij
Eens gerusten Hemels!

Waar, waar schuilt gij hier beneên?
Ieder roemt uw zaligheên —
Elk heeft vrinden!
Maar mijn oog kon in den schijn,
Hoe vermoed bij ook mocht zijn,
Nooit uw wezen vinden.

FEITH.

Tot deze soort behooren de meeste gelegenheidsge-
dichten, die men in VONDEL, BILDERDIJK en DA COSTA
overvloedig kan vinden

IV. Slechts door den toon is het *hekeldicht* van het
lotdicht onderscheiden. De toon namelijk van het hekel-
dicht is bijtend, scherp, koud, sarkastisch, ironisch, spot-
tend. Bij VONDEL alweder keur van voorbeelden. Één
uit den overvloed vinde hier nogmaals eene plaats.

GESPREK OP HET GRAF

van wijlen den Heer

Joan van Oldenbarnevelt.

VREEMDELING, KERKGALM.

Vr. Wie luistren om de vraag eens vreemdelings te hooren?
K. Ooren.

- Vr. Wie stopt 's Lands voorspraak hier den mond met dezen steen?
K. Een.
- Vr. Mauritius? Wat kon den landvoogd dus verstoren?
K. Tooren.
- Vr. Zoo heeft hij om verraad hem 't leven afgesneën?
K. Neen.
- Vr. Was 't om de vrijheid dan met kracht op 't hart te treden?
K. Reden.
- Vr. Wat mist al 't Vaderland bij 't korten van dien draad?
K. Raad.
- Vr. En brak men meer dan 't recht der vrijgekochte steden?
K. Eeden.
- Vr. Wat baart dit, nu elk voelt hoeveel zijn dood ons schaadt?
K. Haat.
- Vr. Wat moet men doen, die met den dwingland samenzweren?
K. Weren.
- Vr. Zou dan hun hoogmoed haast verwelken als het gras?
K. Ras.
- Vr. Wat zal men Barnevelt, die 't juk zoekt af te keeren?
K. Eeren.
- Vr. Wat wordt de dwingeland, die 't recht te machtig was?
K. Asch.

V. De *Cantate* is, zooals de naam aanduidt, uitteraard bestemd om te worden gezongen.

De dichter geeft het verhaal der gebeurtenis, of de beschrijving der zaak, die hij tot onderwerp genomen heeft; maar lascht er zijne gewaarwordingen tusschen in, zóó nochtans dat die gewaarwordingen door anderen worden uitgesproken of gezongen. Het verhaal of de beschrijving heet *recitatief*, de uitdrukking der gevoelens geschiedt in het opvolgend *air* of *koor*. Recitatief en air wisselen elkander beurtelings af.

De regel, die wil, dat de cantate uit niet meer dan drie recitatieven met opvolgende airs besta, wordt niet meer nagekomen.

Een Cantate van langeren adem en met eene gods-

dienstige gebeurtenis of een bijbelsch persoon tot onderwerp, heet men *Oratorium*.

Wij geven hier een fragment van HIERONYMUS VAN ALPHEN's bekende Cantate

DE STARRENHEMEL.

KOOR.

Nu lust het ons van God te zingen,
Den Schepper van het grootsch heelal,
Den Heer, — den vriend der stervelingen,
Die is, die was, die wezen zal.

Schoon de avond valt, zijn gunstbewijzen
Verdwijnen niet gelijk de zon.
De nacht zal ons gezang doen rijzen,
Waar nooit de dag het voeren kon.

SCLO.

Sprei uit uw vlerken, stille nacht!
O wolken! drijft voorbij!
Dat 's hemels glans in volle pracht
Voor 't menschedom zichtbaar zij!

KOOR.

Sprei uit uw vlerken, stille nacht!
O wolken, drijft voorbij!

RECITATIEF.

Daar rijst het tintlend starrenheir!
En de aarde zwijgt verbaasd.
't Gestarnte spiegelt zich in 't meir,
Waarop geen windje blaast.
't Is alles hemel wat men ziet;
Zelfs bergen vluchten heen.
't Verdorpe blaadje schuift niet;
't Gestarnte spreekt alleen.

KOOR.

Kniel, menschdom, kniel! bid zwiġgend aan,
Gij, englen, moet de eiders slaan;
Knielt, menschen!.... zwiġt!.... bidt aan!...
Biddt aan!....

SOLO.

O Stilte, die mijn aandacht boeit!....
O stroomen van gedachten,
Die bruisend in mijn boezem vloeit!....
Hoe zalig zijn die nachten!
Waarin 't gordijn wordt opgehaald,
En mij 't heelal in de oogen straalt.

DUET.

A.

Wie kan al de starren meten?
Wie spreekt heur getallen uit!
Wie heur doel en during melden,
Of den kring, die haar besluit?

B.

Hij, die al wat Hij formeerde,
Met één wenk regeeren kan,
Noemt de starren bij haar namen,
Meet den hemel met een span.

A.

Eeuwig God! onze oogen scheemren;
Wat is groot, dan Gij alleen?

B.

Eeuwig God! uw macht en goedheid
Drijft de starren voor zich heen.

A. en B.

Zonnestelsels! kleine stofjes!
Zingt zijn liefde en majesteit!
Ja, een schepsel Gods te wezen,
Dit alreë is zaligheid.

ARIA

Laat dan dit stipje van 't heelal
Een druppel aan den emmer wezen;
Waar ooit een schepsel wonen zal,
Wordt nimmer God vergeefs geprezen.
Ja, noemt deze aarde een niet,
De Godheid hoort haar lied.

KOOR.

De Godheid hoort ons lied; wij zingen,
Het hoofd omhoog, een vroolijk lied.
Al is 't maar taal van stervelingen,
Het koor der Englen woont hier niet.
Maar hunne toon zal de onze ook wezen,
Als 't licht rijst uit de duisternis;
Wanneer de dooden zijn verzezen,
En de aarde op nieuw een Eden is.

RECITATIEF

Is de nacht niet reeds een Eden,
Schenkt de nacht geen zaligheden
Bij het licht der avondster?
Ja, door zonneglans beschenen,
Reist Saturnus vroolijk henen!
Naast hem wandelt Jupiter.

SOLO.

Spoort mij de dag tot danken aan,
De nacht doet mij verstommen;
En zie ik duizend starren staan,
'k Zie duizend heiligdommen,
Waar in mijn Schepper wordt geëerd,
Als die 't heelal regeert.

KOOR.

Als die 't heelal regeert.

VI. Het *sonnet* (klinkdicht) is uit het Italiaansch door alle talen overgenomen.

Het is een klein dichtstuk van niet meer dan veertien versregels, verdeeld over vier strofen, waarvan de eerste twee vierregelig, de twee volgende drieregelig zijn. De eerste twee strofen rollen over twee, de twee laatste over drie rijmwoorden. Een voorbeeld uit VONDEL, die er een menigte vervaardigde, moge dit verduidelijken.

KLINKDICHT

OP

Frederik Hendrik.

Nog leeft, tot Hollands heil, de wachter van den tuin,
Gebroken, door en door, met diepe waterplassen,
Met stroomen hier omheind, en daar met zijn moerassen,
En ginder met de zee, zich wentelende in duin.

Nog tart u Freriks helm, verwaande koningskruin!
Die aan uw rijken nog meer rijken waant te lasschen.
Nu koom vrij, eer hij zelf uw steden koom verrassen,
En delf uw heerlijkheid in rook, en stof, en puin.

Gij dreigt hem, doch vergeefs, gij dreigt den onvervaardden,
Die voormaals, bij de Roer, omsingeld van uw paarden,
Den ruiter velde en 't paard, en redde zich er door.

Zijn lemmers deugd versmaadt de snee der Spaansche klingen,
Zijn harnas uw pistool; 't is kwaad een leeuw te dwingen,
Die door 't benauwdste streeft, en maakt er 't ruimste spoor.

Gewoonlijk is het onderwerp van het klinkdicht een grootsche gebeurtenis of een hoog personage. De vorm is kort, gedrongen en krachtig; het laatste vers moet een treffende of verhevene gedachte inhouden.

Het enjambeeren van de eene strofe op de andere is in den nieuweren tijd eerst in zwang gekomen.

Het *Rondeel* (waarvan een voorbeeld in *de Nederlandsche Spectator* Jaarg. 1888, N°. 9, door Mr. H. COSMAN) is eigenlijk een fransche dichtvorm. Het bestaat gemeenlijk uit 13 vijfvoetige jambische verzen, waarvan het negende en het dertiende het eerste woord of de eerste helft van den eersten regel bij wijze van refrein herhalen. Het is derhalve een soort van klinkdicht.

VII. Het *Bruiloftslied* (epithalamion) is een zang op nieuw- of langgehuwden, houdende eenerzijds den lof der vierenden, anderzijds wenschen voor hun geluk.

VONDEL laat ons uit rijken voorraad alweder de keuze.

TER BRUILOFT DER EDELE GETROUWDEN

Sybrant de Flines en Agnes Block.

Wat teelt onderlinge min?
Twee gelijken, een van zin,
In al wat men geestig rekent;
Beide in kloek verstand uitstekend.
De een schept somwijl lust op 't land,
Daar zij bloemen zaait en plant,
Of de Bloemgodin helpt vieren,
En het loofwerk op papieren,
Uitgesneden met de schaar,
Offert op het huisaltaar;
De ander heeft zijn wit getroffen,
Als hij net in zijden stoffen
Loof en schoone bloemen weeft,
Schooner dan de lente ons geeft.
Wat kan zulk een huwlijk baren,
Daar die beide in echt vergàren,
Met een rijp en wijs beleid,
Anders dan genoegzaamheid?
Flines! die, door stadig minnen,
't Onvermurwde hart kort winnen
Van uwe Agnes; oud en jonk

Drinkt met eenen blijden dronk
U geluk toe. God wil geven,
Dat gij beide in vreugd moogt leven!

Tot de eenvoudige soort van lyrische poëzie behooren het *lied* en de *romance*.

I. Het *Lied* is een klein gedicht, waarin het zachte, teedere, vaderlandlievende gevoel of de vreugde den boventoon voert. Men onderscheidt de liederen in *gods-dienstige gezangen*, *volks-*, *treur-*, *spot-*, *minne-* en *drink-liederen*.

Het spreekt van zelf, dat de stijl van het lied eenvoudig, natuurlijk, duidelijk en vloeiend moet wezen.

A. Het *godsdienstig lied* heeft God of een heilige tot onderwerp, en dient tot opwekking van godsvrucht en liefde.

Voorbeelden van deze soort zijn te vinden in dat overgroot aantal *Kerstliederen*, door J. A. ALBERDINGK THIJM verzameld en uitgegeven, alsmede in de »*Niederländische Volkslieder*», uitgegeven door HOFFMANN VON FALLERSLEBEN. Uit dit laatste een

KERSTLIED.

1. O nacht, o blijde nacht,
o nacht vol wonderheden!
Messias, lang verwacht,
komt nu tot ons getreden,
hij omkleedt zijnen troon,
hij komt uit 's hemels woon
hier op het aardsche dal
voor onze zonden al.
2. Maria, zuivre maegd,
in weenen en in zuchten
heeft naar logiest gevraagd,
ze en wiste niet waer vlugten:

in Bethleëm in den stal
voor ons verlossing al
gebaerd heeft een klein kind
in grooten kouden wind.

3. Joseph heeft dan met vlijt
voor onzen grooten koning
een krebbeken bereid
al in een beestenwoning.
op een weinig hooi en strooi
tusschen ezel en koei
lag 't kindje Emmanuël,
de vorst van Israël.
4. De herderkens verheugd,
van vreugde zij opsprongen,
zij hebben daer met vreugd
den Gloria gezongen.
drie koningen van ver,
gekomen door een ster,
zij hebben met ootmoed
het kindeken gegroet.

B. Onder den naam van *Volksliederen* verstaat men niet alleen *nationale* gezangen, welke tot opwekking of uiting van vaderlandsliefde dienen, als het *Wilhelmuslied* en »*Wien Neerlandsch bloed*»; maar ook *populaire* liederen, welke in den volksmond bleven voortleven en in allerlei levensomstandigheden hun onderwerp vonden: *wiege-*, *dans-* en *oogstliederen*, *huiselijke* en *gezelschapsliederen* enz.

Onze nieuwerwetsche zoogenaamde volksdeuntjes, verraden kunst noch smaak, en vervallen, helaas! al te dikwijls in het platte en gemeene.

BOERENLIED.

1. Wij boeren en boerinnen,
wij werken dag en nacht,
wij ploegen en wij spinnen,
en wij zingen uit onze macht:
Lieve heer, kost en kleër,
hemelrijk, en dan niet meer! .

2. Wij spitten en wij spaeyen,
geheele dagen lang,
wij zaeyen en wij maeyen
in groot geneugt met dezen zang:
Lieve heer, enz.
3. Wij eten alle dagen
's morgens boekweitpap,
zoo vullen wij ons magen
en wij zingen even rap:
Lieve heer, enz.
4. Wij eten zoete boter,
melk is voor onzen dorst,
dan zijn wij veel devoter
en wij zingen uiter borst:
Lieve heer, enz.
5. Wij decken zelden tafel,
een stuxken uit ons hand
dat smaakt ons als een wafel
en wij zingen langs den kant:
Lieve heer, enz.

Minne- en drinkliederen spelen in onze middeleeuwsche letterkunde een groote rol. Jammer, dat de meeste, zoo niet alle, hoe schoon van vorm ook, min kiesch zijn van inhoud. Één drinkliedje vinde hier eene plaats:

DRINCKLIET.

1. Ende wil wi tavont ghenoeghlic syn
ende drinken den rynschen couden wyn!
als dat wintjen wait —
wi willen niet scheiden,
wi willens verbeiden,
als dat haentjen crait.
2. Nu willen wi hebben een vrischen moet,
verteren een weinigh van onsen goet.
als dat wintjen wait —
enz.

3. Och haddie vijftewintigh bedden,
te meie woud icker niet een pluymken van hebben!
als dat wintjen wait —
enz.

VONDEL is de eerste onder de vervaardigers van *spotliederen*, die trouwens niets anders zijn dan gezongen hekeldichten. Van hem geven we hier de

GEUZEN-VESTER OF ZIEKE-TROOST

VOOR DE VIER-EN-TWINTIG (*)

Op de Wijze: *Brande Partinice*.

1. Had hij Holland dan gedragen
Onder 't hart,
Tot zijn afgeleefde dagen
Met veel smart,
Om 't meinedig zwaard te laven
Met zijn bloed,
En te mesten kraai en raven
Op zijn goed?
2. Maar waarom den hals gekorven?
Want zijn bloed
Was in d'aders schier verstorven;
In zijn goed
Vond men nooit de Pistoletten,
Van 't verraad
Uitgestrooid om scherp te wetten
's Volleks haat.
3. Gierigheid en wreedheid beide,
Die het zwaard
Grimmig rukten uit der scheide,
Nu bedaard
Zuchten: „wat kan ons vernoege
Goed en bloed?
Och, hoe knaagt een eeuwig wroegen
Ons gemoed!”

(*) Rechters van Oldenbarnevelt.

4. Weest tevreên, haalt predikanten,
West en Oost!
Gaaf, en zoekt bij Dortsche Santen
Heil en troost!
't Is vergeefs, de Heer komt kloppen
Met zijn woord;
Niemand kan de wellen stoppen
Van dien moord.

BESLUIT.

Spiegelt, spiegelt u dan echter,
Wie gij zijt;
Vreest den worm, die dezen rechter
't Hart afbijt;
Schendt uw handen aan geen vaders,
Dol van haat!
Scheldt geen vromen voor verraders
Van den Staat.

II. De *Romance*, een door de germaansche uit de romaansche (Spaansche) talen overgenomen dichtvorm, behoort deels tot de verhalende, deels tot de lyrische poëzie. Een verhaal is haar inhoud, lyrisch is haar vorm. Bij de nieuweren bestaat tusschen de *romance* en de *ballade* geen onderscheid meer, tenzij misschien in de lengte van het gedicht. De *Romance* nl., als meer bestemd om te worden gezongen, is korter, en van zelf meer lyrisch.

Zoo begint TOLLENS, wiens romancen overbekend zijn, zijn »*Turfschip van Breda*» aldus :

Mij lust weêr op mijn eigen trant,
Die vreemden tooi ontbeert,
Te zingen van het vaderland,
Zooals mijn hart mij 't leert.

Dreun op dan, hef dan aan, mijn lier,
Op ongedwongen maat,
Rondborstig, stout en zonder zwier,
Zooals mij elk verstaat.

En na nog zes strofen van gelijke lengte als inleiding,
begint het verhaal :

Wij heffen van die wonderdaân,
Met onverbasterd bloed —
Wij van 't Bredasche turfschip aan
En van prins Maurits moed.

te lang om hier te worden overgeschreven.

De Romance was BILDERDIJKS gelietkoosd *genre*. Men
leze in het 1^e deel zijner Dichtwerken *Assenede*, *Ada* e. m. a.

Wij kunnen ons kwalijk weêrhouden, hier de twee
middelnederlandsche liederen, tot deze dichtsoort behoo-
rende, over te schrijven : *Het Soudaens-dochterken*, uit J.
A. ALBERDINGK THIJM'S »Gedichten uit de verschillende
tijdperken der N.- en Zuid-Nederlandsche literatuur»
bl. 241, in zijn geheel overgenomen in : »EVERTS. Ge-
schiedenis der Nederlandsche Letteren», bl. 135 ; met den
bevalligen aanhef :

„Die Soudaen hadde een dochterkijn,
Sy was vroeë opgestanden,
Al om te plucken bloemekens
In hares vaders waranden.”

En : *Van twee Conincskinderen*, t. a. p. bl. 172, met
de roerende slotregels :

„Och, mondeken, cost ghy noch spreken !
Och, herteken, waert ghy gesont !”

Over de *Ballade* in het volgende hoofdstuk.

II. VERHALENDE POËZIE.

Tot de verhalende poëzie behoort elk gedicht, dat eene handeling, eene gebeurtenis, tot onderwerp heeft.

In deze soort van poëzie, evenals in de dramatische, treedt de dichter zelf op den achtergrond, om de in werkelijkheid bestaan hebbende, bestaande, of slechts in zijne verbeelding levende personen te laten spreken en handelen. Het gevoel, dat er in wordt uitgedrukt, is derhalve niet dat van den dichter, maar dat van de handelende personages.

De voornaamste tot dit algemeene *genre* van poëzie behorende dichtsoorten zijn: het *Heldendicht*, de *Ballade*, de *Legende*, de *Fabel*, de *Parabel*.

HET HELDENDICHT.

Het *Heldendicht* of *Epos* is het dichterlijk verhaal eener groote gebeurtenis.

Daaruit volgt, dat de min of meer belangrijke, in dichterlijken vorm gekleede, levensbeschrijving van een beroemd persoon, in den strengen zin, niet tot de heldendichten mag worden gerekend. Eene *gebeurtenis* moet de grondslag wezen; en door deze bijzonderheid verschilt het heldendicht van de *Epoëe* of het *Ridder-epos*. De *Henriade* van VOLTAIRE kan alzoo, evenmin als *Joannes de Boetgezant* van VONDEL, een heldendicht genoemd worden.

Van het heldendicht, in strengen zin genomen, heeft onze Nederlandsche letterkunde geen voorbeeld.

VONDEL heeft van zijn *Tocht van Keizer Constantijn den Groote naar Rome* niets, en BILDERDIJK van zijn *Ondergang der eerste Wereld* nauwelijks vijf zangen na-

gelaten. Van LODEWIJK DE KONINCK hebben we: *Het Menschdom verlost*.

De grootste epische dichters zijn HOMERUS (*Iliade*), VERGILIUS (*Aeneis*), TORQUATO TASSO (*Jerusalem verlost*), MILTON (*Verloren Paradijs*), KLOPSTOCK (*Messiade*).

Ware BILDERDIJK's Epos voltooid, het zoude onder dit kleine getal eene eervolle plaats innemen.

Wij moeten hier de drie vereischten van het ware heldendicht: de *handeling*, de *karakters* en het *verhaal*, nader beschouwen.

De gebeurtenis, waarover het gedicht loopt, moet zijn *één*, moet zijn *grootsch*, moet zijn *belangwekkend*.

I. Zij moet zijn *één*, d. w. z. één enkel feit, één enkele onderneming (en niet verscheidene) moet het onderwerp van het gedicht uitmaken. Dit sluit evenwel het inlasschen van kleinere verhalen niet uit, mits deze natuurlijk zijn, belangwekkend in zich en aan de hoofd-handeling geen afbreuk doen. Het verhaal van zulke kleinere, bijkomende feiten heet men *episoden*.

Opdat de éénheid bewaard blijve, dient het feit, dat de dichter wil uitwerken, in het kort te worden aangegeven in den aanvang van zijn gedicht:

Ik zing den ondergang van d'eersten Wareldgrond,
En 't menschdom dat, met Hel en Duivlen in verbond,
In gruwelen verhard, Gods Hoogheid durfde trotsen
En 't aardsche Paradijs beklautren langs zijn rotsen,
Tot de Almacht, worstlens moê met Adams zondig bloed,
Des aardrijks bodem sloopte en omkeerde in den vloed,
Wat adem haalde op 't droog, van d'afgrond in deed

[zwelgen.

Een huisgezin behield in 't algemeen verdelgen;
En, op 't verbrijzeld puin in lager lucht verspreid,
Het sterflijk kroost vernieuwde, en 't zaad der eenwigheid.

Aldus BILDERDIJKS aanhef.

Daarom dienen de *verwickelingen* (moeielijkheden, hindernissen, die de uitvoering van het feit of der onderneming in den weg staan) alle naar het einde, de *ontknooping*, heen te wijzen en heen te streven. Uitgesloten moet derhalve worden elke episode, hoe schoon ook op zich zelve, die niet of al te los samenhangt met de hoofdgebeurtenis.

De gebeurtenis moet zijn *grootsch*, d. i. niet uit het dagelijksch leven gegrepen, maar op de geheele menschheid of een groot gedeelte daarvan betrekking of invloed hebbende. Zoo de gebeurtenissen, die de bovengenoemde heldendichten tot onderwerp strekten.

Door hare verhevenheid moet de gebeurtenis vanzelf *belangwekkend* wezen. Die belangwekking kan voortkomen uit de gewichtigheid van het feit zelf, uit de grootheid van den held of de helden, die het feit volvoeren, uit het bewonderenswaardige der drijfveer, welke tot de onderneming aanzette, uit de behandeling der groote hinderpalen, die de volvoering in den weg stonden.

II. De *karakters*, d. w. z. de personen, welke in de handeling optreden, om de onderneming, het feit, te volvoeren of tegen te werken, moeten natuurlijk, scherp en juist zijn geteekend.

Het eenmaal aan een personage gegeven karakter moet tot het einde toe worden volgehouden; de persoon mag zijn karakter nimmer verloochenen. En is dit voor alle personen vereischte, ze is het voornamelijk voor den hoofdheld van het verhaal, die als het middelpunt dient te wezen, om hetwelk de heele handeling draait. Hem mag de dichter, ook bij het verhalen van episoden van ondergeschikt belang, nimmer uit het oog verliezen.

Het staat natuurlijk den dichter vrij, zijnen helden

eigenschappen toe te schrijven, welke zij niet bezitten, m. a. w. ze te idealiseeren, mits hij niet oversla tot het teekenen van onmogelijk- of onwaarschijnlijkheden.

Hiermede hebben we van zelf een punt aangeraakt, dat bij de karakters dient behandeld, nl. de inneming van het bovennatuurlijke of wonderbare in het Helden-dicht.

We laten de vraag onbesproken, of het bovennatuurlijke tot het wezenlijke dezer dichtsoort behoort; zeker is, dat door de inneming van bovennatuurlijke krachten of wezens het heele gedicht een waas van geheimzinnigheid verkrijgt, waardoor het aantrekt en indruk maakt; zeker ook, dat de groote epische dichters alle van dat bovennatuurlijke, wonderbare, partij hebben getrokken in niet geringe mate.

Doch het bovennatuurlijke mag niet den boventoon voeren; de held des verhaals mag geen willoos werktuig worden, gedreven door bovenaardsche macht alleen; tenzij de Godheid zelve het onderwerp uitmake.

III. Het *verhaal* moet zijn levendig, gespierd, gevoelvol, in een stijl, die aan de verhevenheid van het onderwerp past. Grootsche beelden, treffende uitdrukkingen, overweldigende schilderingen zijn er op hunne plaats; het alledaagsche, gemeene, platte heeft er geen toegang. Met dien ernst van het onderwerp houdt de techniek der taal zelts rekenschap. De deftige alexandrijn is daarom voor het heldendicht de meest gewilde versmaat, al schreef Tasso (men vergelijke de heerlijke vertaling van J. J. L. TEN KATE) zijn *Jerusalem verlost* in vijfvoetige jamben.

Tot deze soort van epische poëzie, doch in uitgebreider zin genomen, kunnen gerekend worden het *Ridder-epos* en het *Dieren-epos*.

Van beide soorten levert onze middeleeuwsche letterkunde uitstekende voorbeelden; van de eerste de *Ferguut*, de *Walewein*, de *Lancelot* e. m. a.

»Om . . . in het kort den ontwikkelingsgang onzer Ridderpoëzie . . . nader te beperken, zeggen wij, dat er zich in de Oud-germaansche sage bijna uitsluitend *materieele kracht* vertoont, welke in de Karelromans door *zedelijken invloed*, door *beginselen* gewijzigd wordt, en zich ten laatste in de Arthuroromans hoofdzakelijk door *zielsaandoeningen* laat leiden. Met andere woorden: eerst is het de *moed* van den *krijgsman*, die de zangers bezielt, dan wordt de *eer* van den *Ridder* het hoofdelement hunner verhalen, en eindelijk worden aan de schildering der *liefde* van den *mensch* alle hunne krachten, de schitterendste verven van hun palet gewijd”. (*)

Hiertoe behooren o. a. ook de *Elius* van BILDERDIJK, de *Ambiorix* van NOLET DE BRAUWERE, *Guy de Vlaming* van BEETS en in zekeren zin de *de Geuzen* van ONNO ZWIER VAN HAREN en de *Hollandsche Natie* van HELMERS.

Als Dieren-epos bezitten we het voortreffelijk *Van den Vos Reinaerde*, BILDERDIJK uit het Grieksch vertaalde *Muis- en Kikvorschrijg* en het episch-didaktische *De Dieren* van denzelfde.

DE BALLADE.

De *Ballade* is, in de tegenwoordige beteekenis, een episch gedicht van korteren adem.

(*) EVERTS. Geschiedenis der Nederlandsche Letteren, 3e Druk, bl. 41.

Een avontuur, een feit uit het leven van een persoon kan het onderwerp eener ballade wezen.

Meestal, althans in onze letterkunde, ontleent de balladendichter zijne stof aan de middeleeuwsche geschiedenis, daar hem de zeden, gewoonten enz. dier tijden middelen tot stoffeering in overvloed aan de hand doen.

De Sage heeft bij ons haar stil verblijf verloren,
Zij, lieflijkst kind der Poëzy,
Bij 't smeltend avond-uur aan 't purprend west geboren,
Omfladderd van een Geestenrij,
En in heur bloemenwieg omreid van Elfenchoren,
Ze is als een duive zonder dak,

zong W. J. HOFDIJK in 1850, en zijn

. . . . dichterlijk gemoed, om 't onrecht verontwaardigd,
En diep getroffen van heur schoon,
Zocht in de stulp haar op, nooit haar ter schuts
[vervaardigd,
Hergaf haar, naar hij 't mocht, heur kroon.

Sinds bezitten we in »*Kennemerland*» een schat van balladen, waarop onze letterkunde trotsch mag gaan.

Men leze bijv.: *de Hoogste Troost, de Balling, O. L. Vr. van Haarlem, het Paardenrif, de Stalboef*, e. a. Ze zijn alle te algemeen bekend dan dat we er hier een zouden overschrijven.

DE LEGENDE.

Van de Ballade is de *Legende* alleen door den aard van haar onderwerp verscheiden. Ook zij is een dichtelijk verhaal, doch getrokken uit de Levens der Heiligen of stichtelijke overlevering. De *Legende* is derhalve een stichtelijke Ballade.

Tot voorbeeld — van J. POELHEKKE:

DE KLEINE SAVOYAARD.

Te Spiers op den Rijn stond voor dezen
Een heerlijk en wonderschoon beeld :
Maria en 't Goddelijk Kindjen,
Dat op haren moederschoot speelt.

Daar kwam, met haar wicht, eens een vrouwe ;
Zij knielde aan haar voeten en bad
Zoo vroom en eerbiedig, en 't jongskén
Stond stil voor de Moeder en at.

't Zag op naar het Kindeken Jezus,
En brak van zijn broodjen een beet ;
En bood het zoo goedig aan 't beeldjen
En stamelde : „eet, Jesuken, eet !”

En 't beeldjen begon tegen 't jongskén
Te spelen en lachte zoo blij,
En zeide : „gij zult, na drie dagen,
„Zoet kindeken, eten met mij.”

De moeder rees op, vol ontroering,
En peinsde, verstomd op elk woord,
Dat zij zoo zoet uit het mondjen
Van 't Goddelijk Kind had gehoord.

„O vrouw,” sprak een grijze Kanunnik,
„Hou 't wichtjen tot dien dag in eer ;
„Zeg daarna goénacht aan uw kindjen
En geef het gewillig den Heer.”

t Kind werd na drie dagen niet wakker,
En 't was als de Choorheer het zei :
Want Jesus nam 't op naar den Hemel,
Bij Bethlehems kinderenrei.

DE FABEL.

De *Fabel* (waartoe de *allegorie* en de *parabel* kunnen gerekend worden) is het korte verhaal van een ver dicht

feit, in hetwelk willekeurige wezens — menschen, dieren, planten, zelfs zinnebeeldige voorstellingen — als handelende personen optreden, en dat een zedelijke gevolgtrekking tot besluit heeft. Deze noemt men de *moraal* der fabel.

De *allegorie* verschilt van de fabel hierin, dat het verdichte feit de plaats inneemt van het ware, en met dit laatste gevolgelijk in allen deele klaar en duidelijk moet overeenkomen.

Het onderscheid tusschen fabel en *parabel* ligt hierin, dat in deze slechts redelijke wezens handelend en sprekend mogen optreden.

Noodzakelijke eigenschappen eener fabel zijn: bondigheid, klaarheid, bevalligheid en juistheid.

Op 't gebied der fabel heeft onze letterkunde, behalve VONDEL's *Vorstelijke Warande der Dieren*, en BILDERDIJK's *Proeve van Fabelen* (meest in proza) weinig aan te wijzen.

Als allegorie is BILDERDIJK's *Hazelnoot* voortreffelijk. Het gedicht doelt op de ontvangst, welke den dichter in Brunswijk te beurt viel. De lengte van het stuk verbiedt ons, het hier over te schrijven.

De parabel is vooral in de oostersche beeldspraak thuis; de H. Schrift is er vol van.

Tot de allegorie behooren insgelijks de *spreuk* en het *raadsel* (woord- en lettergreepraadsel of *charade*.)

III. BESCHRIJVENDE POËZIE.

Wat van de *beschrijving* en de *schildering* in het proza gezegd is, geldt ten volle, doch in nog hoogere mate, van de beschrijving in de poëzie. De dichterlijke ver-

beelding is in staat meer levendigheid, meer leven te schenken aan de voorwerpen, die worden behandeld. Doch ook de dichter-schilder moet onophoudelijk het doel, dat hij bereiken wil, voor oogen hebben, en geen bijgevoegde omstandigheid, geen *détail*, mag van dat doel afleiden. Alle bombast, langdradigheid, alledaagscheit, verwarring dient zorgvuldig te worden vermeden. De keuze van het juiste epitheton is in de dichterlijke beschrijving van het hoogste belang.

Plaatsen, tijden, lucht- en natuurverschijnselen, levende en levenlooze voorwerpen, feiten, gebruiken, zeden enz. kunnen onderwerpen ter beschouwing, dus ook ter beschrijving en schildering wezen.

Daarom moet o. i. ook de landpoëzie, welke nl. de genoegens van het buitenleven bezingt, tot deze dichtsoort worden teruggebracht. Het zoogenaamde Herdersdicht, dat bij ons niet inheemsch schijnt te zullen worden (LEESBERG's: *Herdersdichten*) bestaat gemeenlijk uit een gedialogiseerd verhaal met lyrische ontboezemingen.

Meestal gaat de beschrijvende poëzie met eene andere soort van dichtvorm, inzonderheid den verhalenden, gepaard. Dichterlijke beschrijvingen vindt men in elk epos, in de meeste balladen.

Men leze, om één enkel voorbeeld aan te halen de beschrijvingen van *het zwaard* en *het paard* van DA COSTA, *de Val* van Constantinopel (Aya Sofia) van SCHAEPMAN, van het eerste Menschenpaar in VONDEL's *Lucifer*, *de Stoomwagen* van VAN BEERS.

IV. DIDAKTISCHE POËZIE.

Didaktische of *leerende Poëzie* is die, welke een punt van wetenschap tot onderwerp der behandeling heeft.

Het doel van het leerdicht is, te onderrichten. Dat doel rechtvaardigt evenwel een dichterlijken vorm, die door kracht en schoonheid treffen moet.

Tot de didaktische poëzie behooren: het *eigenlijke leerdicht*, de *satire*, het *leekedichtje* en het *grafdicht*.

Den briefvorm, als zijnde in onze letterkunde weinig gebezigd, bespreken we niet.

HET LEERDICHT.

Het *Leerdicht* is een gedicht van langeren adem, hetwelk in dichterlijken vorm den lezer waarheden, algemeene begrippen, voorschriften ter onderrichting voorhoudt en uiteenzet.

De dichter treedt er, zonder zijn roeping als zoodanig te verwaarloozen, als man van wetenschap op. Noch te dor wetenschappelijk noch te bloemrijk poëtisch moet derhalve het leerdicht wezen.

Het behoeft niet gezegd, dat het leerdicht zijne stof kan zoeken in elk vak van wetenschap.

VONDEL heeft ons nagelaten een episch-didaktisch gedicht: *Joannes de Boetgezant*; een historisch-didaktisch: *de Heerlijkheid der Kerke*; een lyrisch-didaktisch: *de Altaargeheimenissen*; een filozofisch-didaktisch: *Bespiegelingen van God en Godsdienst*.

Onovertroffen en onovertreffelijk op het gebied der didaktische poëzie is *De Ziekte der Geleerden* van BILDERDIJK.

»Er bestaat in geene letterkunde der wereld een gedicht, waarin eene zoo atgetrokken, dorre stof met zoo

verbazende wetenschap niet alleen en zoo kunstige schikking, maar ook met zoo dichterlijke opvatting en schildering en zoo diep gevoel behandeld wordt, als in dit meesterstuk van BILDERDIJK". (*)

Wij zouden ons bestek te buiten gaan, indien we hier naar lust fragmenten aanhaalden. Nochtans één voorbeeld uit vele. De dichter beschrijft de verspilling der levensvochten in den tabakrooker (2e zang, v. 281 en vlgd.):

. . . . Mij heugt een tijd, toen de onbedwingbre *Mode*
(Veelvormige Astaroth, die Junoos hemelbode
Den gordel rukt van 't lijf; als zij, in neevlen woont,
En 't wisselend gelaat nu links dan rechts vertoont;
Behoeften, zeden vormt; vermaken teelt en kwalen;
En wie men 't waslicht brandt in dans- en schouw-
[burgzalen!

Aan al wat manlijk was, van rechterzaal tot ploeg,
Een daaglijksch offer van Tabagoos hoofdplant vroeg.
Europa had voorlang Japanners en Tartaren
Het kleed, de thee ontleend, de saâmgebonden haren:
Nu was 't de Mexikaan, die 't nieuwe voorbeeld gaf,
En de aard een wierook eischte aan Montezumaas graf.
't Ontbrandde. Een scherpe rook, met walgelijke togen
Der godheid ten geval' kloekmoedig ingezogen,
Ontstak, door 't vluchtig zout, ontwikkeld in het vier,
't Gevoelig weefsel van de teedre speekselklier;
En 't onwaardeerbaar vocht, ter spijsloog afgezonderd,
Wordt onbedacht verkwist, onzinnig uitgeplonderd!
Natuur gewende zich die prikkling en weêrstond
Bij duizenden 't gevolg, door 't schroeien van den mond;
Maar enklen vloeit het slijm tot stikkens om de tander,
Wordt met dat gift vermengd, tot plaag der ingewanden,
Of uitgeworpen als een nutteloozen last.
Onnoozlen! wist ge recht, wat schatten gij verplascht!
o Jammer! 'k zie hen nog, met ingezonken kaken,
Den naderenden dood in 't geurig rookwerk smaken,

(*) W. EVERTS: Geschiedenis der Nederlandsche Letteren.

De spieren uitgedroogd, met rimpelvolle huid,
Aan 't bloedverbrandend vuur der teringkoorts ten buit;
Des lichaams voedingschuur, van 's levens gloed
[verstoken,
Zich weigren aan haar plicht, en gisten zonder koken;
Natuur in onmacht, en, bezwemen onder 't leed,
De kunst beschuldigen, die baat noch redding weet.

Men leze van denzelfde, onder vele leerdichten van kleineren omvang, *de Geestenwareld* en *het Waarachtig Goed*.

DE SATIRE.

De *Satire* is een uitgebreid hekeldicht, in hetwelk misbruiken, verkeerdheden, ondeugden, met bijtenden spot of luchtigen scherts worden op de kaak gesteld.

VONDEL's *Rommelpot van 't Hanekot*, HUYGEN's *Costelick Mal*, POINTER's *Het Masker van de Wereldt afgetrokken* zijn van deze dichtsoort drie uitstekende voorbeelden.

Uit het laatste een fragment :

Als ik de wereld wel bezie,
Al schijnt ze vol van wijze lië,
Vol overvliegers van verstand,
En kloeke rabbi's voor de hand,
Die weten Thomam op een draad
En wat er al in Baldo staat,
En die een bibliotheek geheel
Besluiten in een bekkeneel,
Al schijuen ze nog eens zoo wijs,
En halen ver den eersten prijs,
Nog zeg ik, dat ik onder haar
Ook slagen somtijds word gewaar;
Ook ik en oordeel hen te straf:
Waar is er koren zonder kaf?

En wijze liën met brillen op
Die hebben grillen in den kop ;
En in de tabbaarts van satijn
Bevindt men dat er kuren zijn.
Al waar het nog zoo enge mouw ,
De kwinten zitten in een vouw ,
En hoe ge 't knoopt of hoe ge 't sluit,
Het gekjen wil er somtijds uit.
Want iedereen heeft zijn gebrek ,
En daarin is een ieder gek.
enz.

Tot de satire (en parodie) behooren de *Snijkens en Grimlachjens* van PIET PAALTJENS.

HET PUNTDICHT.

Het *Puntlicht*, waartoe het *leekedichtje* en de *spreuk* kunnen geteld worden, is een diepe of scherpe gedachte, kort, geestig en puntig uitgedrukt.

In BILDERDIJK's *Spreuken* en DE GENESTET's *Leekedichtjes* heeft men van voorbeelden in deze dichtsoort rijke keuze. Van DE GENESTET :

THEORIE EN PRAKTIJK.

Geloof niet op gezag, Meneer !
Onthou dit wel ter degen.
Geloof alleen wat *ik* u leer
En spreek mij nimmer tegen.

EEN VOORSTANDER.

„k Ben *voor* de waarheid !” Goede man, 'k geloof het graag ;
Maar zijt ge er *achter* ? dat 's de vraag !

VERDRAAGZAAMHEID.

Wat meer verdraagzaamheid ! Voorwaar,
De strijd wordt onbehaaglijk !
Ook wij zijn wel verdraagzaam — maar
De rest is onverdraaglijk.

HET GRAFDICHT.

Het *Grafdicht* is evenals het leekedichtje en de spreuk
een klein puntig gedichtje, aan de nagedachtenis der
dooden gewijd.

GRAFSCHRIFT OP BREDERO.

Hier rust BREËRO, heengereisd,
Daar de boot geen veergeld eischt
Van den geest, die met zijn kluchten
Hulp aan 't lachen al die zuchten.

VONDEL.

Hier ligt VONDEL zonder rouw,
Hij is gestorven van de kou.

Id.

Geen grafschrift zoo rijk
Als uw naam, BILDERDIJK !

DE SCHOOLMEESTER.

Hier ligt POOT:
Hij is dood.

Id.

V. TOONEELPOEZIE.

Dramatische of tooneel-poëzie is die, welke een handeling, eene gebeurtenis, eene onderneming, met op het einddoel betrekking hebbende omstandigheden, op het tooneel veraanschouwelijkt.

Men kan de tooneelpoëzie in twee hoofdtoorten splitsen: die nl, welke een grootsch, verheven, ontzagwekkend, droevig feit tot onderwerp heeft, en die, waarin een lachwekkende, boertige, vermakelijke gebeurtenis wordt afgespeeld.

Tot de eerste soort behoort het *Treurspel* (tragedie), tot de tweede het *Blijspel* (comedie).

Over de middeleeuwsche *mysterie-spelen*, *abelespelen*, *sotternyen*, *boerten* en *kluchten* kunnen we hier niet uitweiden.

In de dramatische poëzie verdwijnt de dichter geheel en al, om zijne personages te laten voelen, spreken en handelen. Hierin ligt het onderscheid tusschen den epischen dichter en den tooneeldichter, dat deze zijne personen in vleesch en been, gene ze alleen voor het oog der verbeelding laat optreden.

HET TREURSPEL.

Het *Treurspel* is de veraanschouwelijking van eene grootsche en indrukmakende gebeurtenis, die de toeschouwers moet opwekken tot vrees, afschuw of medelijden.

Elke belangwekkende handeling nu heeft vijf perioden: hare *uitleenzetting* (expositie,) het *begin der verwikkeling* (het leggen van den knoop), de *verwikkeling* (spanning) op haar *toppunt*, het *begin der ontknooping*, de *ontknooping* zelve.

Daarvandaan, dat het klassieke treurspel verdeeld is in *vijf bedrijven*, onderverdeeld in *tooneelen*.

In kleinere treurspelen heeft men slechts drie bedrijven: uiteenzetting, verwikkeling, ontkenning.

Men noemt *bedrijf* (acte) een op zichzelf staand, doch belangrijk en met de hoofdgebeurtenis nauw samenhangend feit.

Men noemt *tooneel* (scène) elk gedeelte van het bedrijf, waarin dezelfde personen spreken en handelen. Elke verwisseling, elke verschijning of verdwijning van personen maakt een nieuw tooneel.

De klassieken vorderen in elk treurspel éénheid van handeling, éénheid van tijd, éénheid van plaats; d. w. z. het treurspel mag slechts ééne handeling (om welke de omstandigheden en afzonderlijke voorvallen zich mogen groepeeren) tot onderwerp hebben, teneinde den indruk niet te verdeelen, gevolgelyk te verzwakken; de plaats der handeling moet dezelfde blijven; de tijd, waarin de handeling plaats heeft, mag den duur van één dag niet te buiten gaan; de twee laatste vereischen, om de waarschijnlijkheid niet te kort te doen.

De modernen (Shakespeare-school) houden aan de éénheid van handeling, doch nemen de éénheden van tijd en plaats niet meer in acht.

Algemeene opmerkingen over het Treurspel.

1°. Wat over de karakters en de handeling bij het heldendicht gezegd is, geldt eveneens voor het treurspel.

2°. De verwikkelingen of intrigen mogen slechts dienen om het gewicht der hoofdhandeling beter te doen uitkomen.

3°. De tooneelen moeten geleidelijk op elkander volgen. Geen personage mag op het tooneel verschijnen of van het tooneel verdwijnen zonder dat de toeschouwer de

reden van de komst of het weggaan althans vermoeden kan.

4°. De ontkenning moet den toeschouwer voldoen, d. i. zij moet volledig wezen, ten gepasten tijd plaats hebben, en treffen. Eene ontkenning tegen de verwachting van den toeschouwer bederft den indruk.

Een verschil van meening over den aard, of liever verwarring van meening omtrent den oorsprong van het tooneelspel heeft aanleiding gegeven tot geheel tegenstrijdige beoordeelingen van VONDEL als treurspeldichter.

Men dient degelijk onderscheid te maken tusschen het treurspel der Grieken en dat der modernen.

Er is een hemelsbreed verschil tusschen de tragödie, zooals de Grieken ze verstonden, en het uit het middel-euwsche mysterie-spel geboren moderne treurspel.

Om het in twee woorden, hoe gebrekkig dan ook, te zeggen: het Grieksche treurspel is *zang*, het moderne *actie*, handeling.

Oorspronkelijk immers was de tragedie der Grieken niets anders dan een lofzang ter eere van Bacchus, later ook van andere godheden. Een *lierzang* tot verheerlijking van den god (monoloog), het *verhaal* van een feit, waarin de macht of de grootheid des gods werd voorgesteld (aanvankelijk eveneens monoloog, naderhand, bij AESCHYLES voor 't eerst, dialoog, om eentonigheid te vermijden), de vertolking der uit beide tooneelen bij het volk opwellende aandoeningen in den *rei*, ziedaar de bestand-deelen van het treurspel bij de Grieken.

Ons modern treurspel integendeel voert zijn oorsprong niet hooger op dan de middeleeuwen. Het heeft zich van lieverlede ontwikkeld uit de mysterie-spelen, die in den beginne enkel bestonden uit de vertooning van een of ander Verlossingsgeheim door middel van levende beelden, eerst beweegloos, later met passende gebaren,

nog later met toegevoegden tekst. Van de kerk verhuisden de mysterie-spelen, wegens ingeslopen misbruiken naar het marktplein, vandaar naar de rederijerskamers, en eindelijk naar den schouwburg. De handeling verloor, als van zelf spreekt, haar kerkelijk, haar bijbelsch karakter; die openbare vertooningen vielen in den volkssmaak, wonnen de volksgunst; het *schouwspel* was ontstaan. (*)

In het Grieksche theater wilde het volk *hooren*; in het hedendaagsche wil het volk *zien*. Bij de Ouden stond de *poëzie*, bij de modernen staat de *vertooning* op den voorgrond.

Welnu! »VONDEL kende zijn land; en alwien het karakter der Nederlanders van oudsher op gemeenzamen voet met hunne vorsten verkeerende en nu in het Noorden een Gemeenebest hadden; alwien die letterkundige toestand des volks geen geheim is, zal gereedelijk begrijpen, dat geen volk in Europa geschikt om was het Grieksche tooneel te zien en te doen herleven dan het Nederlandsche volk, en dit volk was zulks op hooge schaal.

»VONDEL schreef niet voor vergriekschte Nederlanders, maar voor hen wien 't *echte Neerlands bloed in de aderen vloeyde*. De zoon des volks hoefde om VONDEL's schouwburgpoëzie te smaken, niets dan den godsdienst zijner Moeder en de heldendaden zijner Voorvaderen te kennen, terwijl dat de Franschman, om hun schouwburg te verstaan en te genieten, eene vreemde wereld moest instappen, na alreeds ter voorbereiding, eene heidensch letterkundige opvoeding ingeslorpt en de geschiedenis, niet der eigen voorouderen, maar van Griek en Romein en Oosterling doorsnuffeld te hebben.” (*)

(*) Men vergelijke hetgeen BILDERDIJK hierover zegt in de *Voorafsprak* van zijn naar SOFOKLES gevormd treurspel: *Edipus, Koning van Thebe*.

(*) J. W. BROUWERS: „Joost van den Vondel”, Dichtwerk, bl. 124.

Wie Prof. JONCKBLOET's *Gesch. der Nederlandsche Letterkunde* volgt, doet goed er het geschrift van J. VAN VLOTEN: *Jonckbloet's zoogenoemde Gesch. der Ned. Let., ten dienste van haar lezers getoetst en toegelicht*, op na te lezen.

Tot voorbeelden neme men VONDEL's *Lucifer*, *Adam in ballingschap*, *Peter en Pauwels*, *Jozeſ in Dothan*, e. a.

HET BLIJSPEL.

Het *blijspel* stelt eene handeling uit het dagelijksche leven van haar belachelijke zijde voor, met het doel, de verkeerdheden, ondeugden, hebbelijkheden, bespottelijk te maken, en daardoor te verbeteren.

De comedie moet lachlust, mag geen verontwaardiging wekken. Daarom treedt ze niet buiten den kring van 's menschen gewone omgeving; daarom neemt ze geen misdaden, geen grootsche ondernemingen tot onderwerp. Haar stijl is levendig, geestig, niet gezwollen, niet gemaakt.

De bij het treurspel geplaatste opmerkingen aangaande personen, intrige, ontkenning gelden ook hier.

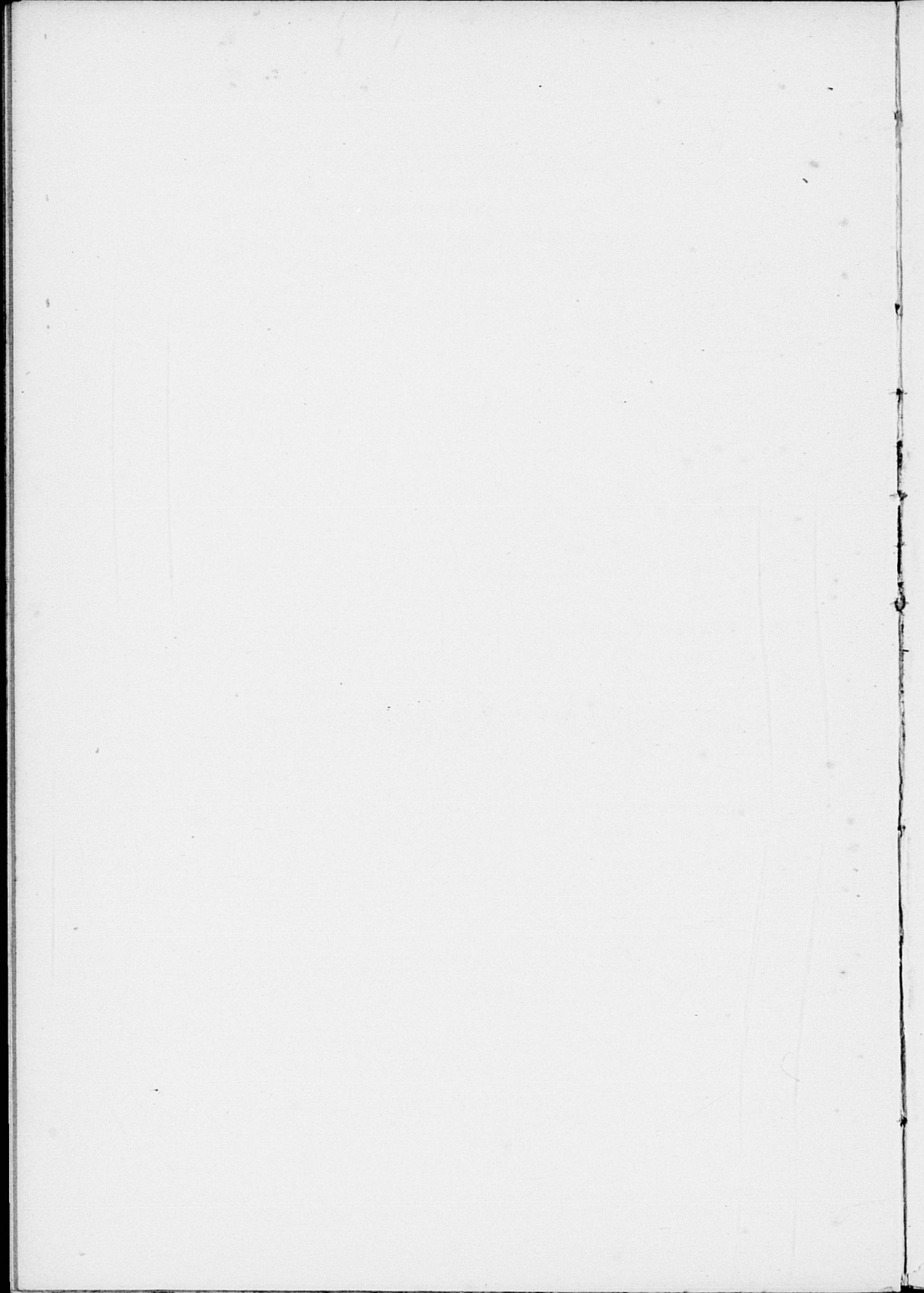
Een MOLIÈRE heeft onze letterkunde niet aan te wijzen. BREDERODE's zeer verdienstelijke blijspelen (*Moortje*, *Jero-limo*) zijn *kluchten*, d. w. z. tooneelstukken, waarin door overdreven, schoon in den grond juiste voorstelling, eene ondeugd of eene onhebbelijkheid wordt belachelijk gemaakt.

Van de *opera* (een lyrisch drama, waarin de dialoog geheel of gedeeltelijk gezongen wordt) behoeven we

voorloopig niets te zeggen. Wij kennen slechts de fransche en duitsche opera, en vertalingen van dezen.

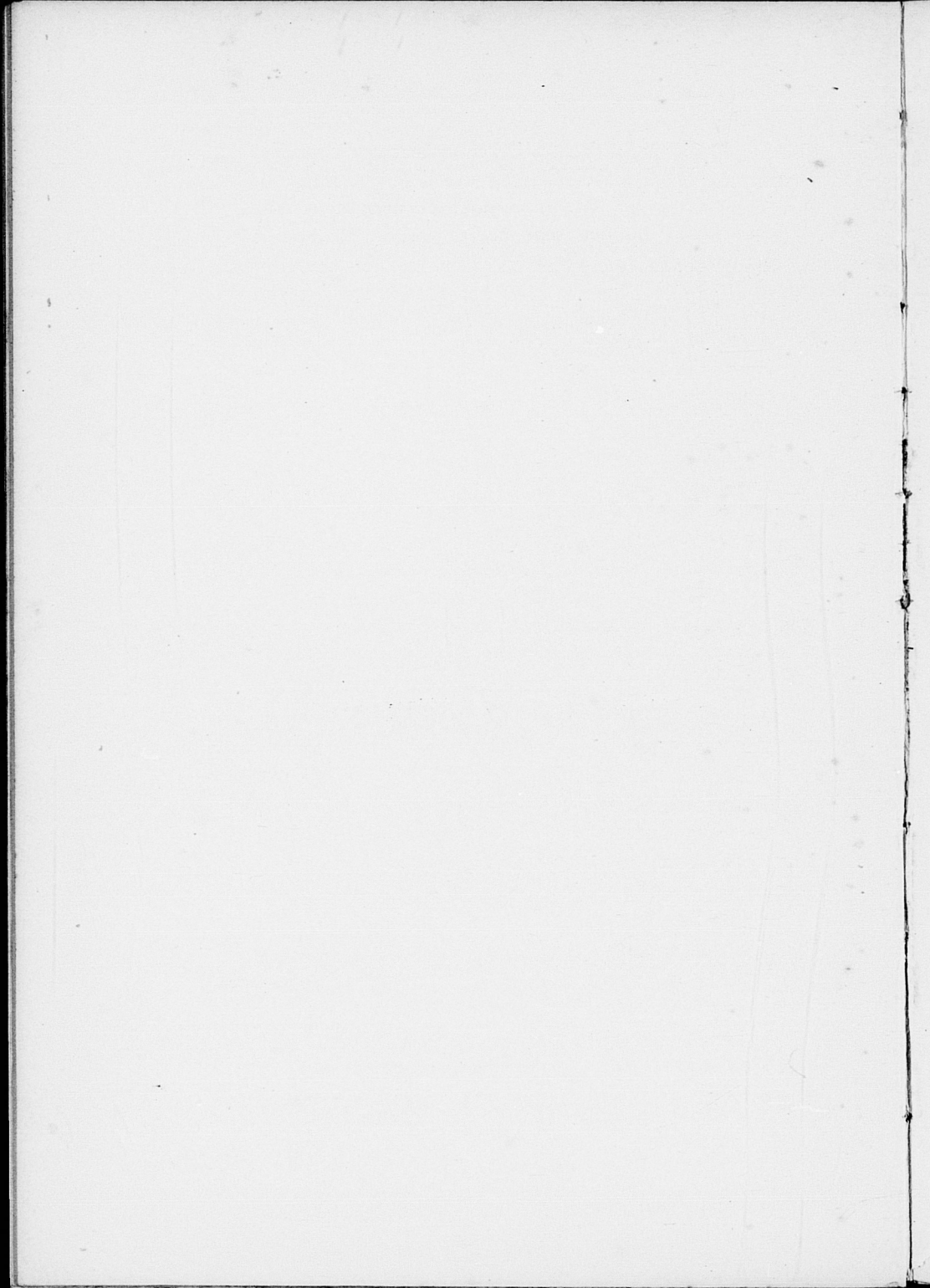
Volgens RICHARD WAGNER moeten in de opera alle fraaie kunsten samenwerken, om daardoor de hoogst mogelijke volmaaktheid in het schoone te bereiken. De muziek moet naast den tekst het gevoel vertolken; en waar het gevoel geen woorden meer vindt, moeten klanken dat gemis aanvullen.

INHOUD.

I. Stijlleer	blz. 6
De Stijl in 't algemeen.	» 7
Juiste woordenkeus	» 8
Duidelijkheid van den Stijl	» 12
Sierlijkheid van den Stijl	» 15
De Tropen.	» 21
De Figuren.	» 26
De Beschrijving	» 36
Het Verhaal	» 45
De Verhandeling.	» 48
De Rede	» 62
Over het Plan der Rede	» 81
II. Poëtica	» 85
Verdeeling	» 87
Poëzie	» 87
Prosodie. Toon en Maat	» 91
Vers en versmaat	» 95
Welluidendheid van het vers	» 106
Dichterlijke Vrijheden	» 108
Het Rijm	» 114
Kunstvormen in Poëzie	» 117
Lyrische Poëzie	» 118
Verhalende Poëzie	» 138
Beschrijvende Poëzie	» 145
Didaktische Poëzie	» 147
Tooneelpoëzie.	» 152

INHOUD.

I. Stijlleer	blz. 6
De Stijl in 't algemeen.	» 7
Juiste woordenkeus	» 8
Duidelijkheid van den Stijl	» 12
Sierlijkheid van den Stijl	» 15
De Tropen.	» 21
De Figuren.	» 26
De Beschrijving	» 36
Het Verhaal	» 45
De Verhandeling.	» 48
De Rede	» 62
Over het Plan der Rede	» 81
II. Poëtica	» 85
Verdeeling	» 87
Poëzie	» 87
Prosodie. Toon en Maat	» 91
Vers en versmaat	» 95
Welluidendheid van het vers	» 106
Dichterlijke Vrijheden	» 108
Het Rijm	» 114
Kunstvormen in Poëzie	» 117
Lyrische Poëzie	» 118
Verhalende Poëzie	» 138
Beschrijvende Poëzie	» 145
Didaktische Poëzie	» 147
Tooneelpoëzie.	» 152

